

sin olo ške

SVESKE

汉学论丛

sin
olo
ške

SVESKE

汉学论丛

Sinološke sveske

Izdavač:

Konfucijev institut Univerziteta u Banjoj Luci

Urednik:

Prof. dr Ljiljana Stević

Autori:

Katarina Simić

Milica Bukara

Mina Đorđević

Emilija Simaković

Ivana Iveta

Tijana Mišić

Lektura i korektura:

Prof. dr Mijana Kuburić-Macura

Milana Bjelić

Redakcija:

Anja Mudrenović, ma

Ivana Rogić

Biljana Badnjar, ma

Dizajn, grafička priprema i prelom:

Nenad Savković

Tiraž:

70

Banja Luka, 2026.

Sadržaj

Uvodna riječ	5
Napomene o transkripciji i pisanju kineskih naziva	7
Katarina Simić	
Uticaj Kine tokom dinastije Tang na razvoj japanske kulture	9
Milica Bukara	
Univerzalnost mitologije: sličnosti i razlike između kineske i slovenske mitologije	29
Mina Đorđević	
Nebo puno bogova i buda	51
Emilija Simaković	
Da li je weiqi više od igre: da li weiqi kao misaona igra, bazirana na kineskoj filozofskoj tradiciji, pomaže dubljem razumijevanju života?	67
Ivana Iveta	
Identitet zarobljen u ulozi: Konfuzija između izvođačkog i ličnog u liku Cheng Dieyi	83
Tijana Mijatović	
Nova kineska kulturna revolucija: Povratak tradicionalnih vrijednosti i kulture kao osnove (među)narodnog kineskog identiteta	97

SINOLOŠKE SVESKE

Uvodna riječ

Pred vama je prvi broj Sinoloških sveski, publikacije nastale sa željom da sačuva i predstavi najbolje studentske radove nastale tokom i nakon uspješno završenog programa nastavnih predmeta Uvod u sinologiju 1 i Uvod u sinologiju 2. Ova publikacija predstavlja prvi korak ka stvaranju trajne platforme koja će podsticati istraživački rad studenata, razvijati akademsko pisanje i afirmisati mlade sinologe na samom početku njihovog naučnog puta.

Radovi objavljeni u ovom broju odabrani su među studentskim istraživanjima nastalim u različitim generacijama. Autori dolaze sa četiri različite godine studija, što ovoj zbirci daje posebnu vrijednost, jer svjedoči o kontinuitetu razvoja interesovanja za sinologiju i raznovrsnosti tema kojima su se studenti bavili. Njihovi radovi predstavljaju rezultat predanog rada, kritičkog promišljanja i istraživačke radoznalosti, te potvrđuju da se kvalitetni akademski rezultati mogu ostvariti već tokom osnovnih studija.

Namjera uredništva nije da Sinološke sveske ostanu jednokratna publikacija, već da prerastu u kontinuirano izdanje koje će iz godine u godinu okupljati najuspješnije studentske radove, podsticati naučnu izvrsnost i doprinositi razvoju sinologije na Univerzitetu u Banjoj Luci. Vjerujemo da će ova publikacija postati mjesto prvih naučnih objava mnogih budućih istraživača, nastavnika i stručnjaka koji će svojim radom doprinositi razvoju sinoloških studija.

Posebnu zahvalnost dugujemo studentima čiji su radovi uvršteni u ovaj broj, kao i svim studentima koji su svojim interesovanjem i angažmanom doprinijeli razvoju nastave i istraživačkog rada u oblasti sinologije.

Publikacija je nastala zajedničkim radom nastavnog tima. Nastavu na predmetima Uvod u sinologiju 1 i Uvod u sinologiju 2, u okviru kojih su radovi nastali, realizovale su prof. dr Ljiljana Stević, Milana Bjelić i Anja Mudrenović, ma, dok su pripremu ovog izdanja za objavljivanje uspješno privede kraju Biljana Badnjar i Ivana Rogić. Njihova posvećenost i pažljiv rad omogućili su da ovaj prvi broj ugleda svjetlost dana.

Nadamo se da će Sinološke sveske inspirisati nove generacije studenata da istražuju kineski jezik, kulturu, istoriju i društvo, da razvijaju akademsku radoznalost i hrabro ulaze u svijet naučnog istraživanja. Neka ovaj prvi broj bude početak jedne lijepe tradicije i trajno svjedočanstvo o radu, entuzijazmu i znanju naših studenata.

Napomena o transkripciji i pisanju kineskih naziva

Poštovani čitaoci,

U ovoj zbirci radova, kineska lična imena, geografski nazivi i stručni termini, navedeni su u latiničnom pismu, u skladu sa standardizovanim sistemom romanizacije **pinjin (pinyin)**. Iz tog razloga, cjelokupan tekst objavljen je na latinici.

Takvo rješenje odabrano je, prvenstveno, radi specifičnosti kineskog jezika, naučne preciznosti i dosljednosti. Pinjin predstavlja međunarodno prihvaćen standard za zapis kineskog jezika latinicom i koristi se u savremenoj sinologiji, naučnim publikacijama, univerzitetskoj nastavi i bibliografskim bazama širom svijeta. Zadržavanjem izvornog zapisa na pinjinu, omogućava se preciznost, jednoobraznost, međunarodna prepoznatljivost kineskih jezičkih oblika, lakša identifikacija kineskih pojmova, ličnih imena i toponima, njihovo jednostavnije pretraživanje u stručnoj literaturi, kao i izbjegavanje mogućih nejasnoća koje mogu nastati prilikom transkripcije na ćirilicu.

SINOLOŠKE SVESKE

FILOLOŠKI FAKULTET, UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
KATEDRA ZA SINOLOGIJU

UTICAJ KINE TOKOM DINASTIJE TANG NA RAZVOJ JAPANSKE KULTURE

(Seminarski rad iz predmeta Uvod u sinologiju 2)

Mentor: doc. dr Ljiljana Stević

Student: Katarina Simić

Jun, 2025. godine

SINOLOŠKE SVESKE

Apstrakt Kina je doživjela veliki procvat tokom vladavine dinastije Tang i uživala je moć i položaj među zemljama Istočne Azije. Proširila je svoj uticaj na okolne zemlje, uspostavljajući sinocentrični sistem. Ovaj istraživački rad bavi se uticajem Kine tokom dinastije Tang na razvoj japanskog kulturnog identiteta. Na koje sfere društvenog, političkog i kulturnog života je uticaj tadašnje vlasti ostavio trag? Istraživačkim pitanjem dalje analiziramo na koji način je dinastija Tang uticala na oblikovanje japanskog kulturnog identiteta. Koliko je to uticalo na kolektivni mentalitet i građenje kulturnih vrijednosti jednog naroda? Koristeći kvalitativnu metodu istraživanja, kao i metodu analize i istorijsku metodu, istraživački rad će zaviriti duboko u razne aspekte ove teme. Pored toga, pomoći će u razumijevanju opšte istorijske slike, kao i posljedica koje su nastale uzimajući u obzir utvrđene činjenice.

Ključne riječi: Dinastija Tang, Kina, Japan, religija, politika, kultura

1. Uvod

Počeci odnosa između Kine i Japana sežu duboko u prošlost i odlikuju se složenim razvojem, tokom kojeg su ovi kontakti prolazili kroz brojne transformacije. Kina je, u poređenju s Japanom, mnogo ranije uspostavila organizovanu državnu strukturu i civilizacijske temelje, čime je stekla status kulturno i politički dominantne sile u istočnoazijskom prostoru. Upravo iz tog razloga, Japan je u određenim istorijskim periodima, a naročito tokom vladavine dinastije Tang (唐朝) (618–907), Kinu doživljavao kao ideal i “centralno carstvo” koje treba slijediti i oponašati.

Kineski uticaji manifestovali su se kroz širok spektar oblasti: od političkih reformi do religijskog života, u kojem je budizam postao dominantna duhovna i kulturna sila. Budizam je, u Japanu, uživao institucionalnu i umjetničku podršku, te se njegova prisutnost jasno ogleda u svakodnevici, umjetničkim djelima i političkoj ideologiji tadašnje elite. Jedan od najspektakularnijih primjera kulturne povezanosti jeste izgradnja japanske prestonice Nara po ugledu na kineski Chang'an (长安), prestonicu dinastije Tang, čime se simbolično potvrđuje težnja japanske nacije ka imitaciji kineskog urbanističkog i administrativnog mo-

dela. Dodatno, česti akademski i diplomatski kontakti sa kineskim dvorom omogućili su japanskim učenjacima pristup kineskim znanjima, uključujući učenje kineskog pisma. U umjetničkom smislu, kineska poezija perioda dinastije Tang, značajno, je uticala na japansko pjesničko stvaralaštvo, posebno među obrazovanim slojevima, pri čemu se mogu prepoznati kineski motivi i tehnike pisanja.

Cilj ovog istraživanja jeste da se na temelju dostupnih istorijskih, kulturnih i umjetničkih izvora dokaže sveobuhvatan uticaj dinastije Tang na razvoj japanske civilizacije. Kulturni i politički elementi perioda dinastije Tang, presudno, su oblikovali pravce razvoja japanskog društva. Usvajanje kineskih upravnih modela, religijskih praksi i umjetničkih tradicija ne samo da je oblikovalo ranu japansku državu, već je doprinijelo formiranju jedinstvenog kulturnog identiteta kroz sintezu stranih i autohtonih elemenata.

2. Prvi kontakti

Istorijski gledano, odnosi Kine i Japana sežu daleko u prošlost, a sami počeci vezuju se za period oko 400. godine prije nove ere (World History Encyclopedia, 6. maj 2025, Ancient Japanese and Chinese Relations). Prvi istorijski i politički dodiri bili su sa Kinom i Korejom, uzimajući u obzir geografsku blizinu ovih triju nacija. Prvi kontakti predstavljali su priliv stanovništva i migracije u Japan sa jugozapada, smatra se, preko Korejskog poluostrva. Uzroci tih migracija bili su uslovi života, kao i ratna dešavanja zbog razvoja i ekspanzije kineske države. Novi migranti nazvani su Yayoi migranti, a ono što dodatno potkrepljuje činjenicu njihovog dolaska jeste da u modernom Japanu 54 posto muških linija i 66 posto ženskih linija pokazuju kinesko-korejsko porijeklo. S ciljem pronalaska novog životnog prostora, sa sobom su ponijeli nove tehnologije i znanja radi poboljšanja uslova života. U Japan su donijeli metalno oruđe, bronzu, ogledala, keramiku, kao i znanja kultivacije riže i pletenja, što je važno za dalji razvoj civilizacije i usavršavanje izrade metalnih proizvoda i oružja. U tom periodu, zabilježen je uzgoj kultura koje su se koristile za izradu tekstila, kao što su konoplja i, vrlo vjerovatno, pamuk. Riža je, bez sumnje, najrasprostranjenija poljoprivredna kultura istočnog podneblja, a zrna riže pronađena su oko 1250. p.n.e. Masovniji uzgoj riže počeo je oko 800. p.n.e. Dakle, poklapa se sa pojavom Yayoi migranata (Henshall K., 2014, str. 4, 144).

Kina, mnogo razvijenija i jača država sa učvršćenim kulturnim, političkim i društvenim sistemima, poslužila je kao model na koji će se Japan ugledati, radi napretka, dugi

niz godina. Radilo se na unapređenju veza, što saznajemo iz prikupljenih historijskih dokumenata iz Kine koja su sadržavala znanja o Japanu. Najraniji zapisi o zemlji, danas poznatoj pod nazivom Japan, pronalazimo u “*Han Shu*” u 82. godini nove ere. Tada je to nepoznato i neistraženo podneblje bilo poznato pod nazivom Wa, sačinjeno od hiljadu kraljevstava, koja su iskazala poštovanje Kini. Wa država, nerijetko, je slala svoje izaslanike u cilju osnaživanja veza sa Han-dvorom. Dodatne informacije koje dokazuju ranu povezanost dva susjeda jeste knjiga “*Wei Chih*”, tj. “*Istorija Wei*”. Opisana “zemlja hiljadu kraljevstava”, odnosno zemlja Wa, često je prinosila danak i ukazivala počasti kineskom caru. Japanska vladarka Himiko (183–248) nastavila je raniju praksu koja traje još od 57. godine i poslala je delegaciju na dvor vladara Kine 238. godine. Taj čin uvažavanja cara i odavanja počasti, bio je prepoznata praksa u Kini, te je Himiko priznata kao “monarh cijelog Japana” (Henshall K., 2014, str. 4,60).

Ovo su bili prvi koraci Kine ka uspostavljanju statusa vodeće sile na Istoku, kao i širenja svog uticaja. Japan, svjestan moći Kine, nije ostao imun na njen uticaj, te je podlegao njegovom snažnom djelovanju. Kina je postepeno radila na uspostavljanju “sinocentričnog sistema” (Stević Lj, 2021, str. 10).

3. Dinastija Tang

Period vladavine dinastije Tang poznat je kao period procvata Kine, te kao svijetla tačka u njenoj historiji. Razvoj i prosperitet zabilježen je u raznim političkim, društvenim i kulturnim sferama. Početak vladavine dinastije Tang uslijedio je nakon pada dinastije Sui 618. godine, a imperijalno uređenje će se održati sve do 907. godine. Njena sila ne ogleda se samo u teritorijalnom pogledu, već i u kulturnom razvitku, dominaciji i uticaju koje je izgradila.

Ono što je pomoglo građenju statusa velike i razvijene imperije jeste ulaganje u vojnu industriju, uspostavivši kontrolu nad mnogim susjednim regijama i zemljama (Tang China and Japan, 6.maj 2025.). Vlast je prepoznala važnost ekonomskog i političkog napretka, a posebno se ističe car Taizong koji je usavršio političku, zakonodavnu i vojnu administraciju. Put svile dodatno omogućava neometanu razmjenu dobara, raznih kultura, religija i putovanja što dodatno pospješuje trgovinu i ekonomiju (ChinaKnowledge.de, 6. Maj 2025. Tang Dynasty 唐 (618-907)). Ekonomija je bila posebno uspješna u 8. i 9. vijeku, a obilježilo ju je pridruživanje ruralnih tržišnih gradova velikim metropolama poput

Chang'ana i Luoyanga. Glavni grad, Chang'an, bio je centar svih dešavanja i dočekivao je trgovce, putnike, studente i ljude iz raznih dijelova Azije. Ovaj kosmopolitski grad pogotovo je bio primamljiv aristokratama i bogatim porodicama koji su migrirali radi dostizanja boljeg društvenog statusa (Ebrey P. B, Walthall A., 2013, str. 75).

Kasni period dinastije Tang, iako politički oslabljen, ostao je značajan zbog izuzetnog kulturnog razvoja, posebno u oblasti umjetnosti i poezije (Ebrey P. B, Walthall A., 2013, str. 92). Zlatno doba ove dinastije, koje se poklapa s početkom 8. vijeka, obilježeno je vrhuncem njenog bogatstva i moći. Poezija je bila najprestižniji oblik izražavanja, o čemu svjedoči oko 50.000 očuvanih pjesama i približno 2.000 pjesnika (Encyclopedia Britannica, 6. maj 2025, Tang Dynasty).

Kina, posebno tokom dinastije Tang, je pokazivala snažno političko i kulturno vođstvo koje je značajno uticalo na druge zemlje, uključujući Japan. Japan je gajio divljenje prema Kini i nastojao da sa njom ostane u dobrim odnosima, usvajajući brojne kineske ideje i kulturne prakse. Japan je jedan od najupečatljivijih primjera gdje je uticaj Kine bio izuzetno značajan (Tang China and Japan, 6. maj 2025.).

4. Misije

Ključnu ulogu u formalizaciji kulturnih razmjena i jačanju veza sa Kinom imale su diplomatske misije koje je japanski dvor, naročito u periodu Yamato, organizovano slao i primao. Jedna od zvaničnih japanskih misija u Kinu zabilježena je 589. godine, tokom vladavine kineske dinastije Sui. Japanski dvor pokrenuo je ovu misiju inspirisan težnjom da centralizuje vlast, oslanjajući se na kineski model vladavine (The Japanese Missions to Tang China, 7th-9th Centuries, 6. maj 2025.). Najznačajnije ličnosti u sprovođenju ovih diplomatskih inicijativa bili su carica Suiko i njen regent, princ Shotoku.

U ovom periodu, Japan se suočavao sa problemom decentralizacije vlasti, jer je politička moć bila fragmentisana među brojnim klanovskim vođama, tzv. *uji*, od kojih je svaki kontrolisao svoju teritoriju. Centralna vlast cara bila je slaba i više simbolična, dok su lokalni vladari težili ka nezavisnosti i sopstvenoj legitimaciji moći. Nasuprot tome, kineski model vlasti bio je zasnovan na centralizovanom birokratskom sistemu, u kojem je car predstavljao jedini izvor političke moći, a službenici su bili imenovani na osnovu zasluga. (Bower B, Lobdell J, 2005, str. 228)

Nastojeći da uvede sličan sistem u Japanu, princ Shotoku je, 604. godine, proklamovao tzv. "Ustav od sedamnaest članova", koji se smatra jednim od najranijih političko-filozofskih dokumenata u japanskoj istoriji. Ovaj ustav predstavlja skup moralnih i administrativnih smjernica namijenjenih državnim službenicima, a posebno je naglašen uticaj konfucijanske etike, s ciljem jačanja centralne vlasti i promovisanja društvene harmonije. (Henshall K, 2014, str. 32, 71-72)

Diplomatske misije koje je japanska vlast upućivala u Kinu tokom vladavine dinastije Tang nazivale su se *kentoshi* (The Japanese Missions to Tang China, 7th-9th Centuries, 6. maj 2025.). U periodu od 607. do 839. godine organizovano je ukupno devetnaest državnih misija, koje nisu imale isključivo diplomatski karakter, već i akademski (World History Encyclopedia, 6. maj 2025, Ancient Japanese and Chinese Relations). U ovim misijama učestvovali su najistaknutiji intelektualci tadašnjeg Japana, uključujući savjetnike, učenjake, ljekare, umjetnike i pisare.

Ove misije bile su izrazito zahtjevne, jer su učesnici često boravili u Kini i do trideset godina, nakon čega bi se vraćali u Japan i širili stečena znanja (The Japanese Missions to Tang China, 7th-9th Centuries, 6. maj 2025.). Tokom boravka, japanski izaslanici bi odavali počast kineskom caru i plaćali danak, a zauzvrat su dobijali poklone, najčešće u vidu knjiga i umjetničkih djela. Kineski domaćini su bespogovorno dijelili znanja iz različitih oblasti, što su Japanci u velikoj mjeri koristili i integrisali u svoj kulturni i društveni kontekst.

Japanski umjetnici kopirali su kineska umjetnička djela i koristili ih kao modele, muzičari su se obrazovali kod renomiranih kineskih majstora, dok su ljekari usavršavali tehnike poput akupunkture¹ i moksibustije². Budistički monasi putovali su Kinom u potrazi za znanjem i posjećivali brojne manastire. Uticaji kineske kulture posebno su izraženi u oblastima umjetnosti, književnosti, muzike i arhitekture. Gradovi Nara i Hejan (današnji Kjoto) izgrađeni su po uzoru na prijestonicu dinastije Tang, Chang'an, čime odražavaju snažnu kulturnu difuziju iz tog perioda (World History Encyclopedia, 6. maj 2025, Ancient Japanese and Chinese Relations).

Po povratku sa posljednje misije, u Japanu su uvedene brojne reforme inspirisane kineskim modelom. Usvojena je centralizovana birokratija po uzoru na kinesku, uvedene su standardizovane mjere za procjenu rižinih polja, organizovani su popisi stanovništva, a kine-

¹ Akupunktura dolazi iz drevne kineske medicine i uključuje umetanje tankih iglica u specifične tačke na koži

² Moksibustija, zagrijavanje određenih područja i tačaka na tijelu, terapija je koja dolazi iz kineske medicine

ski kalendar ušao je u službenu upotrebu. Uspjeh misija ogleda se u obimu prenesenog znanja. Do kraja 9. vijeka, Japanci su raspolagali sa najmanje 1700 kineskih tekstova, uključujući konfucijanske spise o upravljanju i društvenoj harmoniji, kao i radove iz oblasti istorije, poezije, proricanja sudbine i medicine. Ipak, treba naglasiti da japanske vlasti nisu olako prihvatale kineske vrijednosti i prakse. Naprotiv, selektivno su usvajale one elemente koje su smatrale primjenjivim u okviru građenja sopstvenog društvenog i kulturnog identiteta (The Japanese Missions to Tang China, 7th-9th Centuries, 6. maj 2025.).

5. Politički i religijski uticaj

Princ Shotoku postavio je jak temelj za dalje razvijanje političkog života u Japanu. Period 7. i 8. vijeka prepoznatljiv je po mnogim promjenama u političkom sistemu i adaptaciji kineskog tipa vlasti (Bower B, Lobdell J, 2005, str. 229). Godine 645. Fujiwara no Kamatari, u savezu s princom Nakano Ōeom, izveo je državni udar kojim je zbačena s vlasti porodica Soga, dotad najuticajnija carska porodica na dvoru Yamato. Ovaj politički prevrat označio je početak dominacije carske porodice u državnim poslovima i otvorio put ka sveobuhvatnim reformama inspirisanim kineskim modelima vlasti, naročito onima iz dinastije Tang. Fujiwara no Kamatari bio je odlučan u nastojanju da uvede centralizovanu upravu, pri čemu je naglašen apsolutni autoritet cara, iako su carske naredbe zahtijevale odobrenje Velikog ministra, a političko vijeće zadržalo je mogućnost donošenja odluka nezavisno od careve volje. (Henshall K, 2014. str. 336, 405)

Reforme koje su uslijedile poznate su kao Taika reforme, a njihova suština ogledala se u ukidanju privatnog vlasništva nad zemljom i stanovništvom koje su do tada kontrolisale moćne *uji* porodice (Encyclopedia Britannica, 31. maj 2025. Japan, The Taika reforms). Sva zemlja je nacionalizovana i njome je upravljala država, koja je raspodijelila zemljišne posjede. Poreski sistem, takođe, je doživio transformaciju, budući da se porez više nije naplaćivao u obliku prisilnog rada (*corvée*), već se mogao plaćati u robi.

Ove promjene postavile su temelje za razvoj zakonodavnog sistema poznatog kao *ritsuryō*, koji je bio direktno zasnovan na kineskom pravnom modelu dinastije Tang. Termin *ritsuryō* objedinjuje *ritsu* (krivični zakon) i *ryō* (administrativni i građanski zakon) (Henshall K, 2014, str. 336,405). Prvi elementi ovog sistema mogu se uočiti već u Taika reformama, ali su njegovi formalni oblici razvijeni kroz niz zakonika: Omi zakonik, Taihō zakonik iz 701. godine i Yōrō zakonik iz 718. godine.

U okviru *ritsuryō* sistema, car je imao dvostruku ulogu – kao apsolutni politički vladar i vrhovni sveštenik. Ova dvostruka funkcija izražavala se u postojanju dvije glavne institucije vlasti, Državnog savjeta (jap. *Dajōkan*) i Ureda za božanstva (jap. *Jingikan*). Dajōkan, modelovan po uzoru na kinesku administraciju, bio je podijeljen na tri izvršna dijela: politika, kojim su rukovali Veliki ministar, ministar lijeve i ministar desne strane, administracija i odeljenje za imperijalnu reprezentaciju, koje je imalo više simbolički značaj (Henshall K, 2014, str. 336,405).

Iako je *ritsuryō* sistem predviđao izbor činovnika putem ispita, u praksi, ovaj princip, ubrzo, je zamijenjen dominacijom aristokratije i moćnih porodica, koji su imali stvarnu političku moć (Encyclopedia Britannica, 31. maj 2025. Japan, The Taika reforms). Vojne reforme obuhvatile su konfiskaciju nelegalnog oružja, dok su promjene u poreskom sistemu uključivale sprovođenje sveobuhvatnih popisa zemljišta i stanovništva, radi efikasnije kontrole poreza i suzbijanja korupcije.

Proces sinifikacije, odnosno usvajanja kineskih kulturnih i političkih modela, nastavio se tokom cijelog perioda vladavine dinastije Tang, a promjene su obuhvatile pravne, administrativne i društvene aspekte japanske države (Henshall K, 2014, str. 405). Reformisani administrativni sistem obuhvatao je prijestonicu, lokalnu upravu, odbranu i komunikacione strukture (Encyclopedia Britannica, 31. maj 2025. Japan, The Taika reforms).

Zahvaljujući Taika reformama, uspostavljen je efikasan birokratski aparat u kojem je oko 400 zvaničnika upravljalo teritorijom sa oko 5 miliona stanovnika. Fujiwara porodica nastavila je da igra ključnu ulogu u političkom životu Japana, zadržavši svoju dominaciju sve do kraja 12. vijeka (Henshall K, 2014, str. 405).

Taihō zakonik iz 701. godine predstavljao je jedan od ključnih trenutaka u procesu sinifikacije japanske države. Njegovo uvođenje bilo je direktno inspirisano kineskim pravnim i administrativnim sistemima, naročito modelima dinastije Tang. Taj zakonik je formalizovao strukturu vlasti, rituale i birokratiju na klasičnom kineskom jeziku, čime je dodatno naglašena kulturna i politička orijentacija ka Kini.

U središtu nove države nalazio se car, “Nebeski vladar” (eng. *Heavenly Sovereign*, jap. *tenno*), koncept preuzet iz kineske tradicije, gdje vladarevo božansko porijeklo i mudrost legitimizuju njegovu vlast. Car je bio centralna figura tzv. *teatarske države*, u kojoj su dvorski rituali imali ključnu ulogu u očuvanju državnog autoriteta. .

Birokratski aparat, takođe zasnovan na kineskom modelu, brojao je između 7 000 i 10 000 činovnika, a Taihō zakonik propisivao je pravila zapošljavanja i rangiranja zvanični-

ka. Ipak, za razliku od kineskog sistema selekcije putem ispita (*keju*), u Japanu je, ulazak u državnu službu uglavnom bio rezervisan za pripadnike aristokratskih porodica, što ukazuje na specifičan oblik adaptacije kineskog modela u japanski kontekst.

Na nivou lokalne uprave, sistem je bio strukturisan u dva sloja: provincijske guvernera (*kokushi*), koji su imenovani iz redova prijestoničke elite i služili četvorogodišnje mandate, te okrugle magistrate (*gunji*), regrutovane iz lokalnih moćnih porodica. Time je stvoren kompromis između centralne vlasti i lokalnih elita, što je omogućilo efikasniju kontrolu nad provincijama.

Finansijski sistem Taihō kodeksa uključivao je još tri elementa preuzeta iz Kine: popis stanovništva svakih šest godina, raspodjelu zemljišta, i uvođenje glavarine (eng. *poll tax*). Ove mjere omogućile su državi bolju kontrolu nad stanovništvom i poreskim obavezama, što je predstavljalo odgovor na slične demografske i administrativne izazove s kojima su se kineske dinastije suočavale. Realizacija planova cara Monmua za izgradnju nove prijestonice u Nari (710. godine) može se posmatrati kao simbolična kruna sinifikovanog državnog poretka.

Taihō zakonik bio je temelj novog japanskog državnog sistema, duboko prožet kineskim pravnim, političkim i ideološkim uticajima, što se posebno vidi u njegovoj centralizaciji vlasti, birokratiji i simbolici carskog autoriteta (Farris W.W, 2009, str. 30-31).

5. 1 Konfucijanizam

Korijeni konfucijanizma, religijsko-filozofske škole, datiraju još od 6.vijeka p.n.e. u Kini. Osnov konfucijanizma počiva na uvjerenju da su ljudska bića po svojoj prirodi dobra, da se priklanjaju nemoralnom ponašanju zbog nedostatka snažnih moralnih normi i vrijednosti. Konfucije je zagovarao etički kodeks koga se treba pridržavati kako bi u životu održali mir, harmoniju i prosperitet. Oni su poznati kao „Pet konstanti“ i „Četiri vrline“: Ren – dobročinstvo, Yi – pravednost, Li – ritual, Zhi – znanje, Xin – integritet, Xiao – sinovska pobožnost, Zhong – lojalnost, Jie – slučajnost, Ji – pravda (World History Encyclopedia, 15. maj 2025. Confucianism).

Konfucijanizam je predstavljen u Japanu još u 5.vijeku posredstvom učenjaka iz korejskog kraljevstva Paekche (Henshall K, 2014, str. 71). Uz podršku dinastija Sui i Tang, konfucijanizam u tadašnjem Japanu uživao je istinsku moć u okvirima političkog sistema i institucija. Japan se susreo sa konfucijanizmom dinastije Han u 7.vijeku, koji je sadržavao

ne samo etičke postulate Konfucija i njegovih učenika, već i širi spektar učenja iz oblasti astrologije, proricanja sudbine, upravljanja i drugih segmenata društvenog života. Konfucijanske ideje infiltrale su se u svijest kako obrazovanih ljudi i vođa tako i običnog naroda Japana (Sansom G, 1963, str. 70-71). Najistaknutiji dokument koji je pod uticajem konfucijanskih učenja jeste „Ustav od sedamnaest članova“, koji prikazuje niz moralnih i političkih teza proglašenih kao zakonska regulativa za političko društvo (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 15. maj 2025, Japanese Confucian Philosophy). Prvi član Ustava, koji glasi: „*Harmonija treba da se cijeni*“, je savršen primjer jakog uticaja konfucijanizma (Henshall K, 2014, str. 72). Cilj dokumenta je jačanje političke harmonije i administrativne centralizacije kroz konfucijanske principe. Ustav se oslanjao na koncept univerzuma kao trijade (nebo, zemlja, čovjek), gdje svaki element ima specifične odgovornosti (Encyclopedia.com, 15. maj 2025, Confucianism in Japan). Takođe, Ustav naglašava važnost *li* (*rituala*), vjerujući da ako vladari i podanici poštuju ritualnu pristojnost, društvo će moći održati stabilnost i biti bez kriminala. Ako nadređeni ne slijede *li*, nastaje društveni kaos, ako podređeni ne slijede *li*, pojavljuje se kriminal. Uvođenje novih palata, dvanaest činova dvorskih rangova, pored nastanka Ustava sedamnaest članova, odražava pokušaj da se japanski vladar prikaže kao kineski „polestar“ monarh – centralna figura u univerzalnoj dvorskoj kulturi (Holcombe C, 2001, str 203-205).

U 7. vijeku, bilo je primjetno jačanje i ubrzavanje procesa sinifikacije (Holcombe C, 2001, str 203-205). Da bi se procijenio uticaj kineskih ideja na Japan u 7. vijeku, potrebno je razumjeti konfucijanizam kao sistem drevnih kineskih običaja i ceremonijala. Fokus je i dalje bio na ritualima, koji su vijekovima smatrani ispravnim (Sansom G, 1963, str.70-71). „*Svi načini upravljanja stavljaju li na prvo mjesto*“, proglasila je japanska carica 707. godine. Utopijska ideja države koju je zamislio Miyoshi Kiyotsura (847–918) u 914. godini dočarana je klasičnim konfucijanskim poretom jednostavnosti, ispravnih običaja i blagih poreskih i radnih obaveza, tj. harmonično hijerarhijsko društvo u kojem „*nadređeni usmjeravaju podređene sa humanošću, dok podređeni podržavaju nadređene s najvećom iskrenošću*“ (Holcombe C, 2001, str. 205). Uprkos tome što je baza ritsuryo sistema skup pravnih načela, administrativno pravo bilo je usmjereno ka promovisanju i sprovođenju idealnog društvenog poretka inspirisanog *li* i ritualnim standardima konfucijanizma. Pod uticajem konfucijanskih ideja bio je i sistem krivičnih prava, kroz uvođenje hijerarhijskih statusnih razlika u kaznene sankcije (Holcombe C, 2001, str 203-205). Dodatno poboljšanje procesa centralizacije i ujedinjenja Japana pod uticajem konfucijanizma bile su Taika reforme, koje su

promovisale konfucijanski imperijalni princip jedinstvene vladavine (Encyclopedia.com, 15. maj 2025, Confucianism in Japan). Idealistički koncept izjednačavanja zemljišta, za koju se reforma zalagala, razvio se iz konfucijanskog egalitarizma, koji je tvrdio da će ravnopravna podjela zemljišta učiniti ljude zadovoljnim i harmoničnim (Varley P. H, 1984, str. 23). Namjera egalitarnog konfucijanskog razmišljanja o posjedovanju zemljišta drevnih Japanaca jeste uspostavljanje etičkih temelja političkog društva (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 15. maj 2025, Japanese Confucian Philosophy). Podstaknuti učenjima konfucijanizma, u osmom vijeku, uveden je složeni pravni i administrativni sistem, oblikovan prema zakonima kineske dinastije Tang (Encyclopedia.com, 15. maj 2025, Confucianism in Japan).

Konfucijanizam je propagirao značaj obrazovanja, gdje je izbor zvaničnika bio kroz testove zasnovane na konfucijanskim klasicima i učenju. Daigakuryo, akademija u Japanu osnovana radi obrazovanja mladih aristokrata, odražavala je model izložen u konfucijanskoj „*Knjizi obreda*“. Time je utemeljen elitni obrazovni sistem koji je promovisao konfucijanske tekstove i vrijednosti kao osnovu društvene i političke etike (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 15. maj 2025, Japanese Confucian Philosophy).

5.2 Budizam

Ključnu ulogu u dolasku budizma u Japan igra korejsko kraljevstvo Paekche, kada je kralj Paekchea poslao Japanu bronzanu statu u Bude, budističke spise i pismo koje veliča novu religiju (Sansom G, 1963, str. 47). Prvi značajan politički pokrovitelj budizma bila je porodica Soga, uz podršku carice Himiko i njenog regenta Šotokua. Uzimajući u obzir da je na početku budizam naišao na otpor tradicionalista (Farris W. W, 2009, str. 25), proces prihvatanja budizma bio je postepen i spor. Jedan od razloga zbog kojeg je budizam vremenom prihvaćen leži u specifičnoj kulturnoj situaciji Japana, koji nije imao razvijen autohtoni filozofski ili religijski sistem koji bi se suprotstavio budističkim učenjima (Sansom G, 1963, str. 47-49). Japanski vladari iskazivali su naklonost prema budizmu, jer produbljuje ideju o različitim društvenim slojevima, čime su aristokratija i car bili privilegovani u društvu (World History Encyclopedia, 6. maj 2025, Ancient Japanese and Chinese Relations). Tokom 8. vijeka, uticaj dinastije Tang kroz budizam bio je izuzetno efikasan (Sansom G, 1963, str. 75). Osnježivanje religije popraćeno je političkim i ekonomskim rastom zemlje, rastom moći budističkih sveštenika, kao i neospornom podrškom tadašnjih japanskih ca-

rica (Sansom G, 1963, str. 89). Nara period (710-794) važi za period konačnog prihvatanja budizma kao državne religije, kada učenjaci odlaze u Kinu u potrazi za dubljim znanjima o budizmu (World History Encyclopedia, 6. maj 2025, Ancient Japanese and Chinese Relations). U tom periodu, umjetnost dinastije Tang postaje temelj za razvoj budističke umjetnosti u Japanu, što potvrđuje status budizma kao katalizatora sinifikacije japanske kulture (Holcombe C, 2001, str. 94). Budistički hramovi i manastiri postaju centri ne samo religije, već i obrazovanja. Broj manastira porastao je sa 46 na 545 između 692. godine i kraja 8. vijeka (Sansom G, 1963, str. 66). Hramovi kao što su Hōryū-ji, Tōdaiji i skulpture poput Sakya-muni triade i Kwannon iz manastira Chūgū-ji, svjedoče o visokom umjetničkom nivou pod uticajem budizma (Sansom G, 1963, str. 64). Grad Nara postaje duhovno središte, a car Shōmu (724–749) pokazuje izuzetnu revnost u širenju budizma, inicirajući izgradnju hramova širom zemlje, uključujući Tōdaiji, tada najveću drvenu građevinu (Henshall K, 2014, str. 5, 6, 51). Izgradnja hrama Tōdaiji i livenje velike bronzane statue Bude u Nari u osmom vijeku bila je težnja Japana da prevaziđu svog uzora. Čak je i izgradnja glavnog grada u kineskom stilu imala za cilj da postane središnji dio takmičarski orijentisanog univerzalnog reda u kineskom stilu (Holcombe C, 2001, str. 211). Imajući u vidu da su izučavali budističke spise, prevod je doveo do infiltracije kineskog pisma, te nastanka *kanji* pisma. *Kanji* pismo postaje nit koja povezuje zemlje istočne Azije, ali time taj prostor postaje nedostupan za dalju razmjenu sa okolnim državama (Holcombe C, 2001, str. 76,77). U državama istočne Azije nastaju razne varijacije budizma, koje formiraju japanski monasi koji studiraju u Kini ili kineski monasi u Japanu (Holcombe C, 2001, str. 106-107). Budi se želja za prilagođavanjem budizma japanskim karakteristikama, što za rezultat ima nastanak novih sekti. Saicho i Kukai, japanski monasi koji su studirali u Kini, imali su vodeću ulogu u donošenju ovih promjena. Iako sekte koje osnivaju, imaju kinesko porijeklo, one primaju veliki broj japanskih osobina (Sansom G, 1963, str. 117). Saicho je začetnik Tendai budizma, koji u osnovi ima karakteristike kineske Tiantai sekte. Nakon provedenog vremena od 802. do 805. u dinastiji Tang, proučavao je tekstove Tiantai sekte i osnovao novu sektu početkom devetog vijeka (Henshall K, 2014, str. 363). Saichova sekta prepoznatljiva je po tome što je osnovana na planini Hiei pored Kjota, promovišući asketski i samotnjački način vođenja života u prirodnom okruženju. Čak je i pozicija planine odgovarala kineskoj geometriji, vjerujući da će je zaštititi od negativnih uticaja (Sansom G, 1963, str. 118). Japanski monah Saichō smatrao je da je kineski budizam superiorniji od indijskog jer je uspješno ujedinio suprotstavljene doktrine i tumačenja (Holcombe C, 2001, str. 97,104,105). Po-

red Tendai sekte, najistaknutija sekta bila je Shingon sekta, koju je oformio monah Kukai. Nastala je u ranom devetom vijeku i propagirala je ideje ezoteričnog budizma (Henshall K, 2014, str. 219). Učitelj Kukaia je bio monah Huiguo u Qinglong hramu u Chang'anu, gdje je stekao temeljno znanje o ezoteričnom budizmu (ChinaUSFriendship.com, 15. maj 2025, Ideological and Cultural Influences of China on Korea and Japan (II)). Uticaj budizma proširio se i na svakodnevni život i običaje, poput čajne ceremonije, koja je korišćena kao sredstvo meditacije budističkih monaha (Henshall K, 2014, str. 418).

Rasprostranjenost budizma, pored želje za duhovnim uzdizanjem, takođe, je imao za cilj razvoj ka civilizovanijoj naciji, prateći model superiornije Kine (Tang China and Japan, 6. maj 2025.). Međutim, Japan nije htio ulogu pokorenog u diplomatskim vezama sa Kinom, već da prikupljeno znanje i materijalna dobra doprinesu poboljšanju japanske kulture (Borgen R, 1986, str. 227-228).

6. Kulturni uticaj

Dinastija Tang neminovno je podstakla napredak kulturnog aspekta japanske civilizacije šireći svoj uticaj. Preuzeti kineski modeli pomogli su Japanu da obrazuje svoju kulturu, u kojoj prepoznamo kulturnu difuziju kineskog uticaja i japanske tradicije. Stotina-ma godina, Japan će težiti razvoju tadašnje Kine, omogućujući slobodan i direktan protok znanja, ideja i materijalnih dobara (Palospublishing.com 30. maj 2025, The Relationship Between Japan and China Throughout History).

6.1 Arhitektura

U svojim nastojanjima da centralizuju vlast, Japan je osnovao grad Heijokyo, poznat kao Nara, kao politički i administrativni centar. Od prostornog uređenja grada do izgradnje palata i institucija, grad Heijokyo je najvjerniji primjer drastičnih upliva kineskih elemenata. Grad je bio manja verzija prijestonice dinastije Tang, Chang'an, koji je preuzet kao svojevrsan arhitektonski nacrt (Young M, Young D, 2004, str. 28). Pozicija Heijokyo ispunila je zahtjeve kineske geometrije, gdje je prisutna uzvišenost tla na sjeveru i istoku zbog zaštite, te okruženost brdima (Coaldrake W. H., 1996, str. 61). Segmenti urbanističkog

plana grada Chang'an su iskorišćeni u izgradnji japanske prijestonice, jer je grad bio podijeljen na „*jō*“ (precinkte), podsjećajući na kineske „*fang*“, odnosno sedam ulica u pravcu sjever-jug i osam u pravcu istok-zapad. Zaključuje se da su ulice bile raspoređene u obliku šahovske table. Glavna ulica protezala se centrom grada, a zvala se *Suzaku Road*, kao i u kineskom Chang'anu. U cilju predstavljanja važnosti cara i vlasti, ali i bolje zaštite, carska palata se nalazila na sjeveru grada, što je bio slučaj i u prijestonici dinastije Tang. Daigokuden u palati je po opštem stilu i mjeranju bio veoma sličan Hanyuan Dian u Chang'anu, sa sličnom strukturnom organizacijom i mjerama (Coaldrake W. H, 1996, str. 61-62). Građevine poput Vermilion Bird Gate i druge preuzete su iz arhitekture dinastije Tang, uprkos tome što su sadržavale faktore japanske tradicije. Organizacija grada prema kineskoj bilateralnoj simetriji odrazila se i na raspored tržnica, koje su bile smještene istočno i zapadno od glavne ulice, takođe kopirajući uređenost i gradnju Chang'ana (Steinhardt S. N, 1990, strane 111,112). Stvarni motiv koji se krio iza implementacije tadašnje kineske prijestonice u Japanu jeste želja Japana da se uzdigne na viši nivo među susjednim zemljama. Razvijena kultura i politički sistem osiguravaju bolju budućnost države i naroda, kao i ekonomiju i prosperitet (Nippon.com, 30. maj 2025, Ancient Dreams of Glory in the Wilderness: Heijōkyō and Chang'an).

S tim da je u Asuka i Nara periodu zastupljenost budizma bila velika, kineska budistička arhitektura donijela je Japanu jedinstvenu i bogatu kulturnu baštinu (Zhang J. Q, 2024, A Comparison Between Buddhist Temple Architecture in The Tang Dynasty and In Japan). Budistički hramovi su se obično gradili i osnivali na sjeveru grada, blizu carske palate (Nippon.com, 30. maj 2025, Ancient Dreams of Glory in the Wilderness: Heijōkyō and Chang'an). Simetrični raspored kompleksa hramova, okruženih zidovima i kapijama, bio je direktno usvajanje kineskih budističkih arhitektonskih principa. Zgrade su građene na podignutim zemljanim podijumima sa temeljnim kamenovima koji su nosili velike stubove (Young M, Young D, 2004, str. 30). Karakteristika koja povezuje ove dvije kulture je organizacija hramova duž centralne ose i upotreba istih građevinskih materijala. Upotreba zvonika, dekorativnih materijala i rasporeda stubova potvrđuje kineski arhitektonski uticaj (Zhang J. Q, 2024, A Comparison Between Buddhist Temple Architecture in The Tang Dynasty and In Japan). Po ugledu na kineske hramove, preuzeli su prepoznatljiv element pagoda - visoka građevina nalik tornju, obično kružnog ili poligonalnog oblika sa prevrnutim krovovima od crijepa (Bower B, Lobdell J, 2005, str. 234). Međutim, zbog specifičnih prirodnih okolnosti, tajfuna i zemljotresa, Japan je prilagodio primjenjene modele i stilove u arhitekturi svojim potrebama, tako da su nastajale jedinstvene rekonstrukcije sa japanskim elementima (Young M, Young D, 2004, str. 30).

6. 2 Poezija i pismo

Japanski učenjaci su se u brojnim akademskim misijama upoznali sa pisanim stvaralaštvom i poezijom Kine. Period sedmog i osmog vijeka vezuje se za nastanak prvih japanskih pismenih tekstova (Ebrey P. B, Walthall A, 2013, str. 125-126). Poezija napisana za vrijeme dinastije Tang, u velikoj mjeri, podstakla je val pjesništva u Japanu (Sansom G, 1963, str. 95). Najraniju zbirka poezije „*Kaifuso*“, završenu 751. godine, napisali su japanski pjesnici na kineskom jeziku. Ova zbirka koja broji 120 pjesama 64 pjesnika, oslikava veliku naklonost svega „kineskog“ i uzvišen položaj kineskog jezika i pisma među obrazovanim Japancima (Henshall K, 2014, str. 193). „*Manyoshu*“ je, zasigurno, najznačajnija kolekcija narodnih pjesama, sakupljenih 759. godine, u kojima se prepoznaju elementi kineske poezije, koja već dugo uživa poseban položaj u japanskoj poeziji (Sansom G, 1963, str. 126). Ugledajući se na pjesme pjesnika dinastije Tang, i u Japanu se razvila specifična forma pjesama, *tanka* (Bower B, Lobdell J, 2005, str. 232). *Tanka* je pjesma od 31 sloga, podijeljena u pet dijelova strukture: 5-7-5-7-7. Ona predstavlja glavni oblik japanske poezije zbirke „*Manyoshu*“, koja sadrži 4 496 pjesama, od kojih su 4 234 *tanka* pjesme (Henshall K, 2014, str. 415). Zbirka poznatog pjesnika dinastije Tang, Po Chia, predstavljala je prekretnicu u dominaciji kineske poezije u japanskoj. Donesena u Japan posredstvom budističkog monaha Ennina, brzo je zasjenila sav dotadašnji upliv kineskog umjetničkog djelovanja (Borgen R, 1986, str. 196). Sugawara no Michizane, poznati japanski pjesnik i učenjak, usvojio je tehnike Po Chijia, ali ih je modificovao prema japanskim temama i motivima (Borgen R, 1986, str. 197-199). Dodatni primjer kineskog uticaja jeste zbirka „*Ryōunshū*“ iz 814. godine, koja formalizuje tonske obrasce karakteristične za poeziju dinastije Tang (Borgen R, 1986, str. 41- 42).

Skupljanjem i izučavanjem raznih kineskih tekstova i dokumenata, Japanci su koristili kineske karaktere i pismo. Razlog tome je to što Japanci tada još nisu imali svoje razvijeno pismo, te je japanski jezik bio samo govorni jezik. Na početku, japanski učenjaci koristili su *kanji*, odnosno kineske znakove, kako bi mogli ostaviti pismenu zaostavštinu i razviti svoju književnost (Bower B, Lobdell J, 2005, str. 232). Naime, u zbirci „*Manyoshu*“, pronalaze se prvi zapisi *kana* pisma (Sansom G, 1963, str. 95). Novo pismo omogućilo je pisanje na narodnom jeziku, a takođe je budilo zanimanje za *tanka* poeziju (Varley P. H, 1984, str. 58).

7. Zaključak

Kulturna razmjena između Kine i Japana u doba dinastije Tang je bila višeslojna i obuhvatala je oblasti politike, religije, umjetnosti, arhitekture i obrazovanja. Na osnovu brojnih istorijskih izvora, jasno je da je kineski uticaj ostavio dubok trag u procesu formiranja japanske države i identiteta. Uspostavljanjem birokratske uprave i centralizovanog državnog aparata, Japan je usvojio modele kineske administracije. Političke reforme kao što su *Taika* reforme i *Taihō* kodeks direktno su inspirisani kineskim zakonodavstvom i konfucijanskim principima, čime se jasno ogleda dubina tog uticaja. Religijski uticaj Kine na Japan, u ovom periodu, najvidljiviji je u širenju budizma, koji je, tokom perioda Nara (710–794), postao državna religija. Kineski budizam duboko je uticao na japansko društvo, ne samo kroz doktrine već i kroz institucionalne i arhitektonske obrasce. Budistički hramovi, palate i druge javne građevine građene su prema kineskim arhitektonskim modelima, pri čemu je najistaknutiji primjer japanska prijestonica Nara, čiji je urbanistički plan direktno inspirisan glavnim gradom dinastije Tang, Chang'anom. Pored političkih i religijskih reformi, kineski kulturni elementi značajno su oblikovali japansku umjetnost i književnost. Kineski sistem pisanja (*kanji*) usvojen je i prilagođen japanskom jeziku, čime je postavljen temelj za razvoj japanske pismenosti i književnosti. Kineska poezija, naročito iz perioda dinastije Tang, inspirisala je stvaranje japanske poetske tradicije, što se ogleda u popularizaciji poezije među japanskim aristokratama i obrazovanim slojevima.

Uprkos snažnim uticajima, Japan nije u potpunosti prihvatio kineski model bez rezerve. Postojala je diplomatska tenzija, jer su Kinezi u okviru sinocentričnog sistema posmatrali Japan iz subordinirane pozicije. Umjesto da se pokori tom poretku, Japan je počeo graditi sopstveni diplomatski identitet. Ipak, misije u Kinu nisu prestale jer su predstavljale izvor dragocenih znanja i materijalnih dobara. Značaj ovih povratnika bio je neprocjenjiv za japansko društvo. Njihovo znanje i iskustvo doprinijeli su razvoju brojnih sfera japanske kulture, uključujući književnost. Mnogi intelektualci pisali su poeziju na kineskom jeziku, kao i religijske i filozofske prakse koje su bile čvrsto ukorijenjene u kineskim tradicijama. Na taj način, Kina nije bila samo izvor inspiracije, već i centar znanja i obrazovanja iz kojeg je Japan crpio modele za sopstveni razvoj.

Dinastija Tang igrala je ključnu ulogu u oblikovanju rane japanske civilizacije. Kineski politički modeli, religijske prakse, umjetnički izrazi i jezička pismenost nisu samo

usvojeni već su adaptirani u jedinstveni japanski kontekst, čime je formiran identitet cijele civilizacije. Ova razmjena predstavlja jedan od najznačajnijih primjera kulturne razmjene, gdje se ogleda sposobnost Japana da prepozna, odabere i integriše strane elemente u okvir vlastitog kulturnog poretka.

Bibliografija

1. Borgen, R. (1986). *Sugawara no Michizane and Early Heian Court*. Cambridge: Harvard University Press.
2. Bower, B., & Lobdell, J. (2017). *History alive! The medieval world and beyond*. Mountain View: Teachers' Curriculum Institute.
3. Cartwright, M. (27. jun 2017). *Ancient Japanese & Chinese Relations*. Preuzeto 6. maj 2025 iz World History Encyclopedia: <https://www.worldhistory.org/article/1085/ancient-japanese--chinese-relations/>
4. Coaldrake, W. H. (1996). *Architecture and Authority in Japan*. London: Routledge.
5. *Confucianism in Japan*. (n.d.). Preuzeto 15. maj 2025 iz Encyclopedia.com: <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/confucianism-japan>
6. Ebrey, P. B., & Walthall, A. (2013). *Pre-Modern East Asia: A Cultural, Social, and Political History to 1800*. Boston: Wadsworth, Cengage Learning.
7. Farris, W. W. (2009). *Japan to 1600, A Social and Economic History*. USA: University of Hawaii Press.
8. Fuqua, D. (n.d.). *The Japanese Missions to Tang China, 7th-9th Centuries*. Preuzeto 6. maj 2025 iz About Japan, Japan Society: https://aboutjapan.japansociety.org/the_japanese_missions_to_tang_china_7th-9th_centuries#sthash.AZg7oyrH.dpbs
9. Henshall, K. G. (2014). *Historical Dictionary of Japan to 1945*. Lanham: Scarecrow Press.
10. Holcombe, C. (2001). *The Genesis of East Asia, 221 b.c.–a.d. 907*. USA: University of Hawai'i Press.
11. *Ideological and Cultural Influences of China on Korea and Japan (II) --- Another Chapter to Reading the Mirrors of History*. (1. april 2012). Preuzeto 15. maj 2025 iz China-US Friendship: <http://www.chinausfriendship.com/article1.asp?mn=300>
12. Jansen, M. B., Hurst, C. G., Nohel, F. G., Hijino, S., Latz, G., Masai, Y., . . . Watanabe, A. (n.d.). *Japan, The Taika reforms*. Preuzeto 31. maj 2025 iz Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Japan/The-Taika-reforms#ref168017>

13. *Japanese Confucian Philosophy*. (20. maj 2008). Preuzeto 15. maj 2025 iz Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/japanese-confucian/#IntrConfJapaEarlDeve>
14. Kotomi, L. (23. septembar 2021). *Ancient Dreams of Glory in the Wilderness: Heijōkyō and Chang'an*. Preuzeto 30. maj 2025 iz Nippon.com: <https://www.nippon.com/en/japan-topics/g01157/>
15. Madsen, R., Smith, M., Escutia, F., Carachure, D., & Bracken, L. (22. novembar 2022). *Tang China and Japan, Diffusion between the empires*. Preuzeto 6. maj 2025 iz ArcGIS StoryMaps: <https://storymaps.arcgis.com/stories/1d2004d13907425783af93e5a-3c45e57>
16. Mark, J. J. (7. jul 2020). *Confucianism*. Preuzeto 15. maj 2025 iz World History Encyclopedia: <https://www.worldhistory.org/Confucianism/>
17. Palos, B. (n.d.). *The Relationship Between Japan and China Throughout History*. Preuzeto 30. maj 2025 iz The Palos Publishing Company: <https://palospublishing.com/the-relationship-between-japan-and-china-throughout-history/>
18. Sansom, G. (1963). *A History of Japan to 1334*. Rutland: Charles E. Tuttle Company.
19. Steinhardt, N. S. (1990). *Chinese Imperial City Planning*. USA: University of Hawaii Press.
20. Stević, L. (2021). Kina i Japan: Čekajući pomirenje - prijateljstvo koje niko ne želi? Banjaluka: Univerzitet u Banjoj Luci.
21. *Tang dynasty (Chinese history)*. (n.d.). Preuzeto 6. maj 2025 iz Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Tang-dynasty>
22. *Tang Dynasty 唐 (618-907)*. (n.d.). Preuzeto 6. maj 2025 iz ChinaKnowledge.de: <http://www.chinaknowledge.de/History/Tang/tang.html>
23. Varley, P. H. (1984). *Japanese Culture, Third Edition*. USA: University of Hawaii Press.
24. Young, D., & Young, M. (2004). *Introduction to Japanese Architecture*. North Clarendon: Periplus Editions.
25. Zhang, J. Q. (2024). A Comparison Between Buddhist Temple Architecture in The Tang Dynasty and In Japan. *Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 479-484.

FILOLOŠKI FAKULTET, UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
KATEDRA ZA SINOLOGIJU

UNIVERZALNOST MITOLOGIJЕ: Sličnosti i razlike između kineske i slovenske mitologije

(Seminarski rad iz predmeta Uvod u sinologiju)

Mentor: doc. dr Ljiljana Stević

Student: Milica Bukara

Maj, 2023. godine

SINOLOŠKE SVESKE

Apstrakt Ovo istraživanje bavi se univerzalnim temama koje se nalaze u osnovi kineske i slovenske mitologije, sa fokusom na sličnostima i razlikama između ove dvije bogate mitološke tradicije. Kroz komparativnu analizu i sintezu rezultata, ispituje se ključne teme i motive u kineskoj i slovenskoj mitologiji, uključujući motive zmaja, feniksa, mit o stvaranju svijeta, božanstva, prinošenje žrtava, koncept demona, tradicionalne uloge muškarca i žene u mitološkom narativu i sl. Ova studija, također, razmatra načine kako mitologija oblikuje savremene kulturne prakse i uvjerenja u Kini i u slovenskim državama. Isticanjem zajedničkog kulturnog nasljeđa, koje ujedinjuje ljude širom svijeta, ovo istraživanje doprinosi dubljem razumijevanju ljudskih iskustava.

Ključne riječi: mitologija, božanstva, podzemni svijet, demoni, voda.

1. Uvod

Mnogi narodi, u široki spektar svoje kulture i tradicije, uvrstavaju svoje mitološko nasljeđe. Mitologija pruža određenu sigurnost i iluziju poznavanja prirode i njenih tokova i naravi. Ljepota mitologije odražava se u njenoj šarolikosti i unikatnosti od kulture do kulture. Ipak, istraživanjem i čitanjem o različitom, možemo utvrditi neke šablone koji se protežu dalje od vještačkih i prirodnih granica između ljudi.

Interesantno je posmatrati ove dvije mitologije kao objekte komparacije upravo zbog njihove naizgled opšte nepovezanosti, ne samo zbog fizičke – geografske udaljenosti već i istorijskog razvoja, filozofije i mentaliteta. Sama činjenica da kineska i slovenska mitologija „na papiru“ nemaju ništa zajedničko predstavlja izazov da se dokaže suprotno. U ovom radu nastojaćemo da iznesemo ključne elemente i motive koji se protežu kroz obje mitologije, te da obrazložimo stanovište o kolektivnom ljudskom mnjenju i potrebi za stvaranjem mitova. Rad je podijeljen na nekoliko podnaslova koji su dalje razloženi po potrebi radi što detaljnije obrade određenih tema.

2. Mitologija kao fenomen

Mitovi predstavljaju društvenu pojavu koja se javlja u svim društvima još od primitivnih zajednica, ali i u savremenom svijetu, u svom novom, modernom obliku. Francuski historičar religije L. Marije navodi da „nalazimo potpuno iste mitologeme kod najrazličitijih naroda u svim delovima sveta. One su, dakle, nužno svedočanstvo ljudskog duha“ (Petrović, 2000, knjiga V: 5).

U svojoj osnovi, mitovi su priče ili prepričavanja određenih događaja, najčešće iz davne prošlosti, sa određenim natprirodnim elementima. Kreiraju „slikovite predaje o prirodi, povijesti i sudbini svijeta, bogova, čovjeka i društva“ (Cavendish, Ling, 1989: 8). Međutim, mitovi se ne mogu izjednačiti sa istorijskim činjenicama, iako postoje validni izvori i dokazi njihovog postojanja.

Dobro je poznata činjenica da je većina mitova čuvana jedino usmenim putem, prenošenjem s koljena na koljeno unutar određene manje zajednice, te da se u svojim kasnijim verzijama uspjela zapisati i tako trajnije i vjerodostojnije sačuvati. Ipak, i dalje, vlada mišljenje o beznačajnosti mita, što možda jeste istina u smislu tumačenja određenih istorijskih događaja iz perioda njihovog nastanka, ali ne i u kontekstu antropološkog i psihološkog shvatanja čovjeka.

„Mit je pripovijest ili predaja koja teži da pohrani i, poput svetinje, sačuva temeljnu istinu o svijetu i životu, istinu koja se u sredini u kojoj je mit nastao smatra neprikosnovenom, ali koja nije doslovna, povijesna ili znanstvena.“ (Cavendish, Ling, 1989: 9).

Praktična funkcija ne leži toliko u zadovoljavanju eminentne ljudske potrebe da se objasni nepoznato, već se više fokusira na ublažavanje nesreće, bola i patnje, koristeći priče radi približavanja svijeta, životnih mehanizama, prirode i čovjekovog položaja u njoj. „Smještene u razumljivi okvir, životne nedaće postaju ako ne dobrodošle, a ono lako podnošljive.“ (Cavendish, Ling, 1989: 10)

Mit ne služi da odgovori na pitanja ili pruži objašnjenja radi nekog naučnog interesa, moralnih i društvenih pravila ili praktičnih potreba, nego da „izražava, uvisuje i kodifikuje veru; on jemči i ojačava moral; on dokazuje svrsishodnost rituala i sadrži praktična pravila za ljudsko održavanje života“ (Petrović, 2000, knjiga V: 7).

Sličnosti i naporednosti između različitih društava koja, kao u ovom primjeru, istorijski nisu imala kontakta u predmitološkom periodu, ukazuju na to da različiti narodi

zajedničke obrasce mišljenja izražavaju upravo kroz mitologiju. Iako je „svaka mitologija posebnog naroda u osnovi autohtona“ i između dvije različite mitologije „nema zajedničkog osnova“ (Petrović, 2000, knjiga V: 6), evidentne su neke univerzalnosti koje u stopu prate svaki narod.

Svaka paganska, mnogobožacka religija ima mit o stvaranju svijeta gdje je prvobitni svijet gotovo uvijek predstavljen kao potpuni kaos koji nakon djelovanja neke natprirodne sile, bića ili nadbića postaje sređen i harmoničan. Za primjer, možemo navesti mit o Panguu i kosmičkom jajetu iz kog je kaos pobjegao nakon što je ono puklo posredstvom samog Pangua. Pored toga, na repertoaru možemo naći i mit o nastanku bogova ili božanstava, mit o božanstvu koje pomaže ljudima da nešto dobiju ili pokušava da ublaži njihovu nesreću (npr. Prometej koji ljudima daje vatru), mit o velikoj prirodnoj katastrofi, najčešće poplavi, nastanku polova (muškaraca i žena) i sl.

Dakle, u svojoj osnovi, „mit je pragmatičan zakon primitivne vere“ (Petrović, 2000, knjiga V: 7). On je raspoloživo sredstvo koje vrši svoju funkciju u društvu. Međutim, on predstavlja samo teorijski aspekt neke religije, dogmu koju je nemoguće dokazati, a realizujemo ga preko određenog rituala i obreda. On predstavlja simbolički akt, fizičko ispoljavanje nekog vjerovanja jer „sudionici u obredu sudjeluju u ponovnom stvaranju mita. Oni se izdvajaju iz ovog svijeta i vremena da bi se poistovjetili s mitskim osobama, bogovima i precima.“ (Cavendish, Ling, 1989: 10).

Ovakav postupak dublje uvezuje učesnike rituala u njihovu tradiciju i kulturu i samim tim kultiviše i motiviše vjernike da aktivno učestvuju u obožavanju bogova.

3. Mitološki panteon

Krajnje je nezahvalno pokušati navesti panteon ove dvije mitologije, s obzirom na oskudne podatke o njihovom pravom stanju i broju. Hijerarhija slovenskih bogova izuzetno je nestalna jer je svako pleme imalo svog zaštitnika koji je umnogome preuzimao ulogu vrhovnog boga (Gajić, 2011: 24). Podaci o bogovima, njihovim djelima i naravi ostali su zapamćeni samo usmenim putem, kao posljedica ranog pokrštavanja slovenskih naroda i težnje hrišćanskih misionara da iskorijene sve tragove paganizma.

Kineska mitologija, s druge strane, ima izuzetno bogatu istoriju, ali takođe nema pretjerano obimne izvore podataka o samim bogovima. U periodu dinastije Han

(206. god. p. n. e. – 220. god. n. e.) i kasnije, književnici su navodili datume nastanka svojih djela kao mnogo ranije nego što to zaista jesu, jer se tada smatralo da starije djelo ima veću legitimnost i značaj od modernih tumačenja učenjaka. Takođe, se, za nedostatak pisanih tragova, kao krivac, navodi carski ministar Li Si (李斯), koji je 213. god. p. n. e. nagovorio cara Qin Shi Huang Dija (秦始皇帝) da uništi sve knjige osim nekih medicinskih priručnika, knjiga o proricanju, gatanju i poljoprivredi. Li Si je smatrao da zbog stalnog osvrtnja na prošlost, Kina stagnira i ne može vjerovati u napredak u sadašnjosti (Cavendish, Ling, 1989: 58).

Ipak, podaci koje imamo ukazuju na veoma složen i u mnogim aspektima nepravilan model bogova zasnovanih na prirodnim pojavama i elementima kao što su: voda (rijeke, poplave), smrt (podzemno carstvo), grom (olujno nebo), vatra, Sunce, proljeće (plodnost), zima; ali i nekih „vještačkih“ ili zanatskih vještina (rat, brak, tkanje, proricanje i sl.). Međutim, pojavljuju se mnogi bogovi koji vrše ako ne istu, onda vrlo sličnu „službu“ u svijetu. Ovo je, najvjerovatnije, posljedica geografske udaljenosti između različitih plemena i zajednica, što je rezultiralo nastajanjem raznih verzija istih božanstava, njihovih imena i osobina.

3.1. Bogovi slovenske mitologije

U određenim izvorima i svjedočenjima ljudi, navodi se da svi Sloveni imaju jednog zajedničkog vrhovnog boga Svaroga (zvanog i Rod, Usud), koji je odgovoran za stvaranje i održavanje svijeta u njegovom prvobitnom stanju. Ranije je spomenuto da su, uprkos tome, slovenski narodi „prisivajali“ određena božanstva zavisno od prioriteta svoje zajednice, te slavili tog „manjeg boga“ gotovo kao vrhovnog, prinosili mu žrtve i darove češće i u obimnijim količinama (Gajić, 2011: 24–30). Ova tradicija predstavlja preteču svetaca u pravoslavnoj i katoličkoj crkvi, pomoću kojih je primanje hrišćanstva bilo lakše i prihvatljivije dotad mnogobožackom društvu.

Veliki uticaj na slovenske narode i njihovu mitologiju, takođe, je imao i rani kontakt sa iranskim plemenima, od kojih su Sloveni preuzeli izraze kao što su „bogu“ (bog), „rayi“ (raj) i „svyatu“ (svet, sakralan). Takođe, tu je i obožavanje Sunca i neka karakteristična božanstva kao što je boginja Mokoš, koja predstavlja pandan iranskoj boginji Anahiti (simboliše plodnost i prosperitet) (Cavendish, Ling, 1989: 192).

Svarog se smatra ocem bogova, odnosno „svi su bogovi djeca Svarogova“ (Gajić, 2011: 32). Ostala najznačajnija božanstva su: Perun, Stribog, Dajbog, Volos, Crnobog, Belobog, Triglav, Jarovid, Svetovid, Vesna, Morana, Mokoša i dr.

Sami bogovi između sebe, osim činjenice da su „djeca Svarogova“, nemaju krvnih ili bračnih veza. Pored besmrtnosti, imali su mnoge natprirodne sposobnosti, kao što su mijenjanje oblika (prerušavanje u ljude ili životinje). Svetovid ima četiri glave kojima istovremeno gleda na sve četiri strane svijeta, vidi prošlost, sadašnjost i budućnost (Gajić, 2011: 60), posjeduju natprirodnu snagu i sl. Nažalost, nećemo se moći osvrnuti na sva božanstva, ali ćemo govoriti o nekim najznačajnijim i najinteresantnijim.

3.1.1. Svarog, vrhovni bog slovenske mitologije

Za Svaroga se može reći da predstavlja „vrhovnog bestjelesnog boga“, koji je stvorio ovaj svijet i dao ga ostalim bogovima na čuvanje. Vjeruje se da Svarog spava, te da je u snu stvorio ovaj svijet, gdje se „sve rađa i događa“, te da će kraj svijeta nastupiti njegovim buđenjem. Na jednom od mnogobrojnih stećaka stoji natpis: „Ovaj svijet je samo san demona“, što najvjerovatnije predstavlja demonizaciju ovog božanstva, ključnu taktiku hrišćanskih misionara za preobraćanje politeista. Helmond (VII vijek) je zapisao: „Između raznih bogova, oni [Sloveni] ne poriču da jedan bog zapoveda odozgo s nebesa svima ostalima“. (Gajić, 2011: 37–39)

Pošto je bestjelesan, on nema mogućnost da direktno utiče na fizički svijet i njegove stanovnike, već koristi druge bogove i utiče na njihovu svijest tako da urade ono što on želi. Ovo vjerovanje sačuvano je u narodnoj poslovi: „U Boga su vunene noge, a gvozdene ruke“ (Gajić, 2011: 39), što aludira na to da bog ne može sam da se kreće (vunene noge), te je izuzetno spor u „dijeljenju pravde“, ali je takođe i surov (gvozdene ruke) kada konačno stigne da kazni nekoga. Takođe, upravo ova surovost naglašava da se ne radi o hrišćanskom bogu, koji se uglavnom predstavlja kao blag i dobronamjeran.

U srpskim narodnim pripovijetkama pominje se pod imenom Usud i predstavljen je kao starac koji živi u izolaciji u prirodi (planina ili pustinja), a u nekim pričama predstavljaju ga kao kralja raja ili pakla, koji određuje sudbinu duša nakon smrti. Ovdje vidimo poveznicu sa hrišćanskim Svetim Petrom, koji takođe vrši ovu nezahvalnu funkciju.

Generalno, u svjetskim mitologijama, pitanje zagrobnog života stoji pod velikim upitnikom, te uvijek ima određenu slojevitost, u vidu sudije (natprirodno biće ili božanstvo koje određuje moralnu ispravnost života pokojnika i s obzirom na nju upućuje dušu dalje u „sistem“), vodiča (bića koja ih upućuju ili odnose dublje u podzemni svijet, najčešće prikazana kao lađari na ukletoj rijeci), egzekutora (biće ili božanstvo koje izvršava kaznu) i vladara zagrobnog života (čuvari, bogovi smrti i sl.). U slovenskoj mitologiji, to je bog Crnobog, koji se još slavi kao vladar zloduha, utvara i bijesova (Gajić, 2011: 45). Većina Slovena smatrala je da nakon smrti slijedi put u drugu zemlju, te su se često sahranjivali uz svu opremu neophodnu za taj put (novac, odjeća, alat), a u nekim mjestima bio je običaj i da se supruga živa sahrani sa svojim pokojnim mužem. Vjerovalo se da preci žive ispod zemlje, te da su pukotine na njenoj površini odškrinuta vrata podzemlja. Za ovu legendu vezuje se i vještica Baba Jaga (Babaroga), koja drži otvorena usta kao ulaz u pakao (Cavendish, Ling, 1989: 194). Pored Crnoboga, za smrt i kult mrtvih vezivao se i bog Perun.

3.1.2. Perun, grom i oluja

Perun, još nazivan i Prov, Parom, Porencije ili Bjelobog, predstavlja pandan grčkom bogu Zevsu i nordijskom bogu Toru. Uglavnom je predstavljen kao čovjek zrelih ili poznih godina, „ogrnjen kamenom“, duge brade i sa munjom ili strijelom u rukama (Gajić, 2011: 40). Sama riječ „perun“ na ruskom i poljskom jeziku znači „grom“.

Mnogi ljudi čak i danas smatraju Peruna vrhovnim bogom upravo zbog njegove ogromne rasprostranjenosti i uticaja. Bespogovorno, predstavlja najpoznatijeg i najslavljenijeg boga slovenske mitologije, i ima najdužu folklornu tradiciju svetkovanja. Danas se poistovjećuje sa Svetim Ilijom Gromovnikom u pravoslavnoj crkvi i služi kao podsjetnik na moralne norme i zakone. Njegovo ime, najčešće, se spominje kada se ljudi zaklinju, jer je poznato da Perun ne voli lažljivce i varalice.

Često se spominje da Perun okreće Svarogov točak zvjezdanog neba („kolo Svarogovo“), koji služi da pokreće svijet i vrti ga oko središta, tj. polarne zvijezde (Gajić, 2011: 41). Jedan od njegovih najznačajnijih simbola, pored groma, jeste i hrast, što je najvjerovatnije začetak savremene božićne tradicije kićenja i paljenja badnjaka. Takođe se za njega vezuje i tradicija „vezivanja brade Svetog Ilije“ („vezivanje božje brade“), gdje se po završetku žetve klasje zajedno vezuje i time omogućava plodnu narednu godinu.

Najčešće žrtve bili su pijetlovi (Cavendish, Ling, 1989: 192) iako su postojale razlike u datumima njihovog žrtvovanja. Na današnji Ilindan, žrtvuje se pijetao u čast boga Peruna, i to obavlja muškarac, međutim, na Mratindan ovu ulogu obavlja žena, te je vrlo moguće da se ta žrtva vršila za Crnoboga, za koga se rituali većinom odvijaju oko žena. Postoji ritual u kojem žene dugo plešu držeći zmiје (Gajić, 2011: 46).

3.1.3. Ženska božanstva slovenske mitologije

Uopšteno govoreći, boginje u mitologiji najčešće imaju ulogu sličnu onoj patrijarhalnoj, tradicionalnoj ulozi žene u društvu. Svaka kultura ima svoju Veneru, Afroditu ili Vesnu. Ženska božanstva ne preuzimaju na sebe ulogu tvorca, što stvara veliku kontradiktornost s obzirom na to da su najvećim dijelom žene te koje su odgovorne za održavanje novog života, ali i njegovo rađanje i odgoj. Takođe, ženska božanstva najčešće su predstavljena ili kao izuzetno milosrdna i naklonjena ljudima, ili kao osvetničke mračne duše željne da „rode“ što veću patnju u svijetu.

Kao primjere smo izdvojili dvije istaknute boginje slovenske mitologije, koje se uvijek u literaturi postavljaju kao dva stuba na krajevima jednog te istog spektra moći: moći stvaranja (konstrukcije) i uništenja (destrukcije).

Boginja Vesna, poznata i kao Diva, Devana, Siva, Devica ili Danica, predstavlja personifikaciju i divinizaciju proljeća i plodnosti, a ponegdje se vezuje i za lov (iako postoji i posebno božanstvo lova – Dijana, zaštitnica djece i slabih). Opisana je kao bujna i rume-na, naga, bosa, kose načinjene od cvijeća, kojom oko sebe širi opojne mirise (Gajić, 2011: 63–64). Vesna se takođe vezuje i za rituale prizivanja kiše i tzv. „dodolske pjesme“. Tokom perioda velikih suša, mlade djevojke posjećuju kuće ljudi obučene u staru odjeću i najčešće bose, noseći vijence od žita i vinove loze (grožđe kao simbol plodnosti takođe se vezuje za boginju Vesnu) i pjevaju dodolske pjesme.

Njen antipod je Morana, boginja zime, smrti i noći. Vjeruje se da „kada Morana ode, Stribog (bog vjetrova) donese Vesnu na „krilima vjetrova“ (Gajić, 2011: 63). Ovako su stari Sloveni objasnili smjenu godišnjih doba. Kako bi se ovaj proces ubrzao, postojala je tradicija „spaljivanja Morane“, tokom koje bi se spalila krpena lutka punjena slamom, da se Morana otjera i Vesna brže dođe. Najčešće se prikazuje kao blijeda mlada djevojka duge tamne kose sa vučjim očnjacima i kandžama i vjeruje se da je odgovorna za vremenske nepogode (Gajić, 2011: 65).

Pored ove dvije, često se spominje i boginja Mokoša, poznata kao zaštitnica žena, pređenja, upraviteljka djevojačkih sudbina, ali i plodnosti. Njena povezanost sa pređenjem najvjerojatnije potiče iz grčke mitologije i sestara sudbina, koje takođe kontrolišu ljudske sudbine predući i prekidaajući nit života (*Encyclopedia Britannica*, 10. maj 2023, link 2). Josip Mal piše: „U slovenačkim pripovetkama sačuvala se kao moćna čarobnica Mokoška... Ona je bila ljudima naklonjena; katkada im je u zlu pomagala. Posebno je rado odnosila decu, naročito onu koju su to vreme odgajali.“ (Gajić, 2011: 67) Po nekim tumačenjima, Mokoša predstavlja „zlatnu sredinu“ između Vesne i Morane zbog svoje neujednačene prirode. U nekim krajevima, smatra se zlom jer predstavlja i muke i nevolje kao otelotvorenje svih ljudskih strasti. Ovo vidimo po pronađenim idolima napravljenim po njenom pretpostavljenom liku koji nerijetko imaju životinjske ili zvjerske karakteristike. Žene su je, ipak, najviše poštovala kao svoju zaštitnicu (Gajić, 2011: 69).

3.2 Ministarstvo bogova

Kao što smo ranije spomenuli, panteon kineskih bogova je izuzetno zamršen i nestalan zbog velikog broja varijacija jednog te istog božanstva. Međutim, nestalnost ne podrazumijeva dezorganizovanost i kaos.

Panteon je uređen veoma precizno tako da podsjeća na neku vrstu carske uprave na nebu (天). Uprava je podijeljena na nekoliko ministarstava sa svojim predstavnicima koji su nadzirali sve aktivnosti na nebu i zemlji, nagrađivali i kažnjavali ljude (Cavendish, Ling, 1989: 62). Prvobitna veza između ljudi i bogova bio je Pangu (盘古), čije je tijelo predstavljalo stub između ova dva svijeta. Međutim, održavati vezu moglo je samo da znači i mnoštvo svađa i nesporazuma između ljudi i bogova. Jedan od primjera jeste priča o nastanku kineskog horoskopa, gdje je jedna pogrešno prenijeta informacija odredila sudbinu životinja koje su učestvovala na velikoj božjoj gozbi.

Upravo zbog ovih nesuglasica, tadašnji car je naredio Chong Liju (重黎), upravniku juga i vatre da odvoji ova dva kraljevstva, što je on i uradio. Od tada je glavni upravnik ministarstva vatre. Pored ovog, postoje još i: ministarstvo groma i oluje, medicine, epidemije i bolesti, vode, vremena i dr. Od njih je, najkomplikovanija, bila medicina, jer je postojao bog za gotovo svaki organ ili bolest (Cavendish, Ling, 1989: 63).

Vladari na zemlji uvijek su gledali na nebo kao na uzor, te se car smatrao „sinom

neba“. Tokom dinastije Zhou (周朝) (1046–256 god. p. n. e.) usvojio se termin „mandat neba“ (天命), pod kojim se podrazumijeva da su bogovi ti koji određuju i orkestriraju smjenu dinastija. Ukoliko bi se desila neka velika prirodna katastrofa (npr. poplava, suša i sl.), podanici su smatrali da im nebo daje znak da car više nije dostojan zadatka, te je izgubio pravo na mandat neba i mora da bude zbačen sa vlasti (Cavendish, Ling, 1989: 71).

3.2.1. Shang Di, vrhovni bog kineske mitologije

Shang Di (上帝) predstavlja nekadašnjeg pretpostavljenog vrhovnog boga kineske mitologije. Slično slovenskoj, on nije tvorac svijeta, ali mu je svijet dat na upravljanje, te upravo on osniva gorepomenuta ministarstva (Cavendish, Ling, 1989: 72). O njemu se ne zna previše, s obzirom na to da nema veliko kultno obožavanje kao neki od drugih bogova, najvjerovatnije zbog nebliskosti s ljudima. Vrhunac praćenja dostigao je tokom dinastije Shang (1600–1046. god. p. n. e.), ali je u periodu naredne dinastije, dinastije Zhou, promijenio ime u Tian (天- nebo) (*Encyclopedia Britannica*, 8. maj 2023, „Shangdi, Chinese Diety“).

Ime za nekog besmrtnog je Xian (仙). U karakteru za „besmrtno“, jasno su razgraničeni radikal za čovjeka (人) i komponenta koja označava planinu (山). Zaključujemo da besmrtnici žive u izolaciji od ostatka svijeta, na visokom nepristupačnom mjestu kao što je planina.

Nebo (天) predstavlja prastari koncept sa dvoznačnom upotrebom. Kao što smo naznačili, jedna strana neba je biće – biće koje ima sopstvenu antropomorfnu, ne potpuno, ali dovoljno ljudsku moć zapažanja. Ono upravlja svim živim bićima i prirodom. Drugo značenje neba je priroda sama po sebi. Poznat je kineski koncept „sve ispod neba“ (天下), koji takođe označava prirodu, preciznije – zemlju i fizički svijet, ali i odnos vladara i njegovih podanika, koncept naročito bitan u konfucijanizmu (儒家) (Foreign Language Teaching and Research Press, 2015: 117–119).

3.2.2. Ženska božanstva kineske mitologije

O boginjama u kineskoj mitologiji ne zna se mnogo. Neke od njih predstavljaju žensku verziju muških pandana, kao što je slučaj sa boginjom Feng Po Po (风婆婆), ženskom verzijom boga Fei Liana (飞廉), grofa vjetra (Cavendish, Ling, 1989: 72).

Međutim, boginja koju većina žena poštuje i dan-danas se na nju ugleda jeste boginja Nu Wa (女娲), za koju se smatra da je stvorila brak. Možemo je uporediti sa boginjom Mokošom, jer se obje vezuju za plodnost i vlagu. Nu Wa je, takođe, zaštitnica svih žena i usko je vezana za njihovu sudbinu. U mitologiji se nekad pominje i kao tvorac muškaraca i žena. Naime, Nu Wa je počela da oblikuje ljude od gline, ali joj je ovaj posao vrlo brzo dosadio, te je počela da nit užeta potapa u glinu i izvlači ga. Ti oblici postali su bogati ljudi, a grudvice koje su se stvorile pri ovom činu postali su seljaci i prosjaci (Cavendish, Ling, 1989: 74). Ona je takođe ponovo uspostavila ravnotežu i vratila zemlju „na noge“ nakon što ju je riječni bog Gong Gong (共工) izbacio iz ravnoteže.

Pored nje, spomenućemo i majku deset sunaca Xi He (羲和), koja se i sama smatra solarnim božanstvom koje svako jutro odvozi svoje sinove na jezero u kočiji koju vuku zmajevi (Cavendish, Ling, 1989: 67).

3.3. Polubogovi, besmrtnici

Koncept poluboga poznat je mnogim kulturama, međutim, slovenska mitologija nema takvih stvorenja u svom panteonu. Bogovi i ljudi se ne miješaju međusobno, iako postoje priče da su bogovi često znali posjećivati zemlju u raznim ljudskim i životinjskim oblicima, da ljude testiraju i iskušavaju (Gajić, 2011: 30). Najčešće su preuzimali oblik medvjeda, vuka, zmije, pijetla ili vola.

Jedina ličnost o kojoj bi se dalo raspravljati bio bi Marko Kraljević, koji predstavlja narodnog junaka sa nekim karakteristikama poluboga. Prema legendi, on je „zmajeviti junak“, dijete zmaja i žene (Sinani, 2013: 258). Posjeduje nadljudsku snagu, „pobratimio se“ s vilom koja mu pomaže i pokušava pomoći slabijim ljudima. On je, takođe, bio stvarna istorijska ličnost, rođen kao ljudsko biće, koja je poprimila fantastične, legendarne karakteristike zbog velike ljubavi svog naroda. Neki sveci, kao npr. Sv. Sava, u mnogim narodnim pričama i bajkama takođe dobijaju izvanredne sposobnosti.

Kineska mitologija ima mnogo istorijskih ličnosti koje su vremenom postale božanstva. He Bo (河伯), poznat i kao riječni grof, jedno je od takvih božanstava. Prema legendi, on je bio smrtnik koji je „magijskim činom samoubistva“ dobio moći, bacivši se u Žutu rijeku (黄河), koja je veoma poštovana u kineskoj civilizaciji. Vjeruje se da su djevojke žrtvovane spuštanjem u vodu kako bi postale njegove nevjestice. Pored njega, i grof vjetera, Fei

Lian (飞廉) i gospodar kiše, Yu Shi (雨师) nekad su bili ministri na zemlji, te su kasnije postali bogovi (Cavendish, Ling, 1989: 64).

4. Mitološka bića

Niti jedna mitologija ne opstaje isključivo na pričama o bogovima i njihovim nebeskim obavezama i avanturama. Mitološka bića predstavljaju izuzetno značajnu komponentu legendi i mitova nastalih tokom stotina i hiljada godina. Ona su spona, most između nedodirljivih besmrtnika i ranjivih smrtnika. Nerijetko su kreacije ili ljubimci specifičnih božanstava, prijatni i druželjubivi, ali i opasni i gramzivi. Prikazuju sve strane ljudske prirode; objašnjavaju nastanak emocije ili privrženost određenom mjestu. Zaštitnici su artefakata, osoba ili mjesta.

U narednih nekoliko podnaslova izdvojili smo neka od najzanimljivijih stvorenja mitologija koje analiziramo, koja su nam djelovala slično po nekim ključnim karakteristikama.

4.1. Zmaj, ala, aždaja

Zmajevi su tipična fantastična stvorenja koja se pojavljuju u mnogim mitologijama. Razlozi za ovo mogu biti razni, ali najuvjerljivija teorija jeste nekadašnje praistorijsko postojanje dinosaurus, koji izuzetno liče na današnju predstavu koju ljudi imaju o ovim moćnim stvorenjima. U zapadnim kulturama, zmajevi dijele neke zajedničke karakteristike: to su velika, krvožedna bića sa krilima, kandžama, bljuju vatru i uglavnom žive u pećinama, na planinama ili vulkanima i čuvaju neko blago (materijalno – u vidu zlata, rijetkog kamena ili relikvije, ili ukletu princezu ili djevojku).

Slovenska mitologija zmajeve posmatra na sličan način, s tim da oni, iako imaju krila, više liče na ogromne zmije (Petrović, 2000, III knjiga: 370). U Bibliji, zmajevi se spominju na čak 16 mjesta. Glavna razlika između slovenske mitologije i drugih zapadnih mitologija jeste pogled na moral zmaja kao bića. Sloveni zmajeve smatraju izuzetno plemenitim stvorenjima, koja su većinom naklonjena ljudima i služe kao njihovi zaštitnici (Gajić, 2011: 169–170).

Za zmajeve se smatra da su izuzetno plodna stvorenja, dobri ljubavnici, koji često stupaju u veze sa ljudima. Zmajevi imaju mogućnost da uzmu ljudski oblik, uđu u kuću

kroz odžak i posjećuju žene. Ovo se može izbjeći stavljanjem kotla vruće vode pod odžak, paljenjem sopstvene kose ili bukve (Sinani, 2013: 257). „Zmajeviti junaci“ jesu mladići koji su se rodili kao djeca žene i zmaja, te imaju natprirodnu snagu. Rađaju se u košuljici, kao zmije, te je kasnije odbacuju. Mogu se prepoznati jedino po „zmijskom mladežu“ na desnoj mišici, te ga uglavnom pokušavaju sakriti. Vjeruje se da imaju i mala krila savijena ispod pazuha (Gajić, 2011: 172). Tlo na koje padne njihova glava izuzetno je dobro za žetvu. Smatraju se solarnim bićima, koja takođe pomažu u periodima suše time što izazivaju kišu (Sinani, 2013: 257). Odlično vide, svojim pogledom hipnotišu po potrebi, a sluh im je toliko oštar da mogu čuti otkucaje ljudskog srca. Krv im je otrovna, a krljušti i rogovima imaju magična svojstva te se u legendama često koriste kao alati za prevazilaženje neke prepreke, pripremu napitaka i sl. Zmaja može ubiti mali broj stvari, a za najefikasniju se smatra vruća voda (Gajić, 2011: 170). Baba Jaga, po predanju, ima zmaja ili planinsku zmiju kao slugu. Vjerovalo se da je on neka vrsta hibrida čovjeka i gmaza. Nakon njegove smrti, iz stomaka mu izlaze Sunce i Mjesec koje je nekad davno pojeo (Cavendish, Ling, 1989: 196).

Zabuna nastaje kada se uvede pojam ale ili aždaje, koje predstavljaju suprotnost zmaju. Prema vjerovanju, zmajevi nastaju od četrdesetogodišnje zmije koju čovjek nikad nije vidio, dok ala nastaje od stogodišnje zmije (Gajić, 2011: 171). Zadužena je da zagorča ljudima život i nanese štetu. Vezuje se za oluje i vremenske nepogode. Može biti toliko velika da joj se glava ne vidi sa zemlje. U nekim krajevima, zamišlja se kao potpuno nevidljiva (Sinani, 2013: 254). Vjerovalo se da pomračenje Sunca i Mjeseca nastaje kada ih ala pojede. Ala i zmaj su u stalnom sukobu, jer zmaj želi da štiti, a ala da uništi, pojede i pokrade. Postoje i „aloviti ljudi“, koji se transformišu u ale dok spavaju i nanose štetu ljudima (Gajić, 2011: 127–129).

Aždaje, možda, najviše podsjećaju na hidre iz grčke mitologije. Kada im se glave odsijeku, niču nove, te ih je izuzetno teško pobijediti. Vezuju se za velike i duboke vodene površine. Postoji izreka „Dok zmija zmiju ne pojede, ne može aždaja postati“, što nam govori o porijeklu ovog čudovišta (Gajić, 2011: 126–127).

Kina, takođe, ima veoma prislan odnos sa zmajem kao fantastičnim bićem. Zmaj (龍) je kineska nacionalna životinja, jedna od 12 životinja zodijskih, veoma istaknuta u pričama i mitovima i uglavnom povezana sa vodom prije nego sa vatrom. Izgledom su drugačiji od prethodno pomenutih zapadnih zmajeva, jer u svojoj fizionomiji imaju karakteristike drugih životinja (rogozi vola ili jelena, krljušti kao zmija ili riba i sl.). Takođe, većinom predstavljaju pozitivna stvorenja, zaštitnike reda i mira. Kada je Gong Gong okrenuo strane svijeta i Zemlja bila u haosu, rečeno je da je na mjesto Sunca došao plameni zmaj s ljudskim

licem. Njegove oči određivale su kada je dan (otvorene oči), a kada noć (zatvorene oči), a njegov dah vjetar i kišu. Vezuje se sa bogom vode Gong Gongom. Zmajevi takođe vuku Xi Heine nebeske kočije (Cavendish, Ling, 1989: 62–73).

Takođe, u kineskoj mitologiji, definisane su četiri različite vrste zmajeva: kosmički ili nebeski zmaj (天龙), zmaj skrivenog blaga (伏藏龙), zemljani zmaj (地龙) i duhovni, spiritualni (神龙). (*Encyclopedia Britannica*, 10. maj 2023, „Long, Chinese Mythology“).

4.2. Feniks, žar-ptica

Feng Huang (凤凰) ili feniks predstavlja važno mitološko biće, simbol dobre sreće, napretka i pozitivne promjene u svijetu. Smatra se da predstavlja i jin i jang, muškarce i žene, na šta ukazuju i karakteri koji se koriste pri pisanju.

Tokom dinastije Zhou, Feng Huang se povezivao sa harmonijom i mirom. Takođe, predstavlja značajan simbol u konfucijanizmu, jer na svom tijelu (trupu, leđima, krilima i glavi) nosi napisane vrline svojstvene „plemenitom gospodinu“ (君子), konfucijanskom idealu savršenog čovjeka. Slično kao zmaj, i feniks je „sastavljen“ od mnogih drugih životinja (zmiје, jelena, ribe, guske, pijetla i dr.). Na njegovom repu, može se pronaći svih pet svetih boja, povezanih sa stranama svijeta i elementima (crvena, plava, žuta, crna i bijela). Danas se više smatra ženskim principom, zbog ljepote i elegancije, dok se zmaj smatra muškim principom (*Encyclopedia Britannica*, 11. maj 2023, „Fenghuang, Chinese Mythology“). Feniks se često može naći na ženskoj odjeći, a posebno mjesto zauzima i u kineskoj operi.

„Legenda o žar-ptici“ je posebno poznata u ruskom folkloru, ali se kasnije proširila i na ostale slovenske narode. Žar-ptica, naime, predstavlja pticu prelijepog perja boja vatre, neuhvatljive, nestašne prirode. U legendi o princu Ivanu, žar-ptica noću dolazi do kraljevskog zamka i krade zlatne jabuke (opšteslovenski simbol bogatstva i plodnosti). Kralj je naredio svojim sinovima da zaustave krađu i uhvate halapljivo stvorenje, što je Ivan, najmlađi princ, uspio uraditi uz pomoć sivog vuka. U ostatku legende, Ivan prolazi razna iskušenja, te na kraju odlučiti da oslobodi pticu kao znak zahvalnosti (narodna ruska bajka „Žar-ptica“).

U drugim, sličnim legendama, žar-ptice su, zapravo, začarane djevojke i princeze koje treba uhvatiti ili osloboditi. Njihovo utočište su jezera, visoke litice ili duboke šume. Najčešće se mogu vidjeti samo noću, kada njihovo perje sija kao Sunce. Ponekad se, umjesto njih, pojavljuju i paunovi ili labudovi, kao takođe vrlo cijenjene ptice (Cavendish, Ling, 1989: 196).

Ptice su, generalno, izuzetno poštovane u slovenskoj mitologiji zbog njihove prirode koja veoma podsjeća na nomadski, staroslovenski način života: sloboda ispod plavog neba, sa nogama čvrsto na zemlji. Patka se tako, na primjer, vezuje sa stvaranjem svijeta i boginjom Mokošom.

4.3. Demoni, duhovi, kult predaka

Slično ostalim kulturama, i u kineskoj, i u slovenskoj mitologiji, postoje razne vrste demona, duhova i utvara. Obje ove kulture dijele vjerovanje da su neka od ovih bića nekad bili ljudi koji su umrli strašnom ili nenadanom smrću.

U kineskoj mitologiji postoje duhovi Gui (鬼) - duše ljudi koji su umrli i prešli na „onaj svijet“, ali imaju mogućnost da, kao utvare, slobodno haraju i posjećuju žive, zbog određenih rituala, po pozivu u pomoć i sl. Takođe, postoje i duhovi prirode, s karakteristikama pojedinih elemenata, zvani Gui Shen (鬼神) (Mark, E., 25. april 2016). U samim karakterima, vidimo da se riječ sastoji od karaktera za duha (鬼) i božanstvo (神). Oni predstavljaju duhove koji najčešće nalaze utočište u drveću, ponekad zaposjedaju određene životinje ili biljke i, rjeđe, nežive predmete.

Slovenski demoni bijesa, takođe, imaju mogućnost da se „uvuku“ u čovjeka ili životinju i navedu ih da pobjesne ili polude. Vuk S. Karadžić, u svom *Rječniku*, navodi: „U Boci kad kako čeljade pobjesni, kaže se: grijeh u njemu, tj. đavo.“ Bijes se liječi izlivanjem vode sa olovom ili česticama kostiju – u narodu običaj poznat kao „salivanje strave“ (Gajić, 2011: 133). Vile su vrsta ženskih demona prirode čije ime znači „duše predaka“ (litavski *Vales*). Smatra se da na početku života preuzimaju oblik zmije, sve dok ne izađu na površinu zemlje (iz podzemnog svijeta), kada preuzimaju obličje djevojke (Sinani, 2013: 238).

Karakteristično biće slovenske mitologije je i vampir, duša pokojnika ili oživjeli leš žedan krvi. Danas je prihvaćen kod većine zapadnih naroda i popularizovan mnogim serijama i filmovima. Radi se o osobama koje su za života kršile moralna pravila i koje su se „povampirile“ kao posljedica svog ponašanja prema užoj zajednici (Sinani, 2013: 207–208). Rusalke su vođeni ženski demoni, sluškinje vodenog duha (još jednog bitnog demona koji obitava u riječnim tokovima), koje mame ljude svojom ljepotom i dave ih. Smatra se da su rusalke nekada bile mlade djevojke koje su se same utopile i tako skončale (Gajić, 2011: 190). Svoju moć dobijaju od vodenog duha, veoma sličnog riječnom grofu kineske mitolo-

gije, kojem su mlade djevojke takođe žrtvovane utapanjem, da ga služe u njegovom vodenom carstvu.

U objema kulturama je izuzetno izražen kult predaka. Sloveni smatraju da duhovi njihovih predaka nastavljaju da borave na ovom svijetu nakon smrti, najčešće pod kućnim pragovima, u obliku zmije, te se zato smatra lošim stati nogom na prag, jer bi se zmija – predak mogla uvrijediti. Iz ovog razloga, pragovi su pravljeni malo izdignuti od nivoa poda, kako bi ljudi morali da ga prekorače. Odnos je takav da se predak (zmija) poštuje, ali ga se i plaše (Gajić, 2011: 176–177).

Poznato je da su se preci sahranjivali u blizini kuće i da su se jednom godišnje grobovi otkopavali, obredno prali, a zatim ponovo zakopavali nekoliko puta nakon prvobitnog zakopavanja (*Encyclopedia Britannica*, 10. maj 2023, „Slavic Religion“).

Konfucijanizam propagira poštovanje mlađih prema starijima, naročito poslušnost sina prema ocu. Precima se prave oltari, grobovi su takođe najčešće u neposrednoj blizini porodičnog doma i od njih se traži pomoć kada se desi neka kriza ili nastane problem. Oni predstavljaju neku vrstu, na veoma niskom nivou, malog kućnog božanstva ili duha kojem se ukućani mole i poštuju ga. Ovo se naročito odnosi na starije članove koji su nekad bili glava te porodice (Cavendish, Ling, 1989: 70).

4.4. Voda

Može se primijetiti da je u ovom radu mnogo puta upotrijebljena riječ „voda“ u svim svojim oblicima – bilo stajaća ili tekuća. Ovo je još jedna karakteristika koja povezuje naše ciljane mitologije. Na prvom mjestu, velika rijeka je sinonim za kolijevku civilizacije. Sve velike civilizacije su nastale u dolinama velikih, plodnih rijeka, zbog inherentne ljudske potrebe za vodom. Voda daje plodno zemljište, privlači divljač koja želi da se napoji i predstavlja prirodnu granicu i prepreku osvajačima. Drugim riječima – voda daje život, reguliše ga i prati ga do smiraja. Upravo zato, mnoge kulture put na „onaj svijet“ predstavljaju kao riječni tok koji se ulijeva u more ili jezero.

Poznato je da je kolijevka kineske civilizacije bila rijeka Huang He (黄河). U mitu o postanku svijeta, vodeni tokovi, mora i rijeke nastali su od Panguove krvi i vena (Cavendish, Ling, 1989: 196).

Voda se u slovenskoj kulturi koristi u pravljenju magijskih napitaka, tjeranju demona (pogotovo vruća voda), za obredno čišćenje, skidanje uroka i predviđanje budućnosti. Često se junaci sahranjuju pored izvora (simbol čistoće), te kasnije ta voda postaje ljekovita. Posebno se smatra tzv. „nenačeta voda“, koja se nalazi duboko pod zemljom ili u pećinama i nije je „vidjelo Sunce“. Uz izvođenje specifičnog niza rituala, stvara se voda adžijazma, efikasna u borbi protiv vampira. Danas se takva voda naziva još i „osvećena“ ili „sveta vodica“ i koristi se u religijskim obredima (Gajić, 2011: 107–109).

Istoričar Prokopije iz Cezareje (VI vijek n. e.) piše: „Sloveni štuju rijeke i nimfe i različite druge demone, te svima prinose žrtve. Uz pomoć tih žrtvi, oni gataju i proriču.“ (Cavendish, Ling, 1989: 193).

Često se spominju rijeke koje vrebaju putnike i utapaju ih po povratku kući. Od svih rijeka, najviše se poštuje „velika ruska majka“, rijeka Volga.

5. Žrtvovanje

Žrtvovanje predstavlja kulturni čin kojim se nastoje umilostiviti bogovi, mitološka bića ili duhovi predaka. Kult je fizička aktivna praksa kojom se mit oponaša ili ponovo proživljava (Petrović, 2000, V knjiga: 7–8).

U slovenskoj kulturi, izvršilac rituala žrtvovanja je muškarac, najčešće domaćin, glava porodice. Veoma važnu ulogu ima košulja (badnjak nosi muškarac u bijeloj košulji, dijete se umotava u očevu košulju i sl.) (Petrović, 2000, V knjiga: 82–85). Žrtve variraju, ali najčešće su u pitanju pijetlovi, vukovi, medvjedi ili stoka.

Simboličko žrtvovanje ljudi u kineskoj tradiciji ogleda se u priči o djevojci bundevi, Meng Jiang Nü (孟姜女). U periodu zidanja Velikog kineskog zida (长城), bilo je potrebno žrtvovati 10.000 ljudi, jer se smatralo da će samo tako zid opstati i neće se srušiti. Jedan od dvorana predložio je da se umjesto toga žrtvuje jedan čovjek s prezimenom Wan (万), što znači „10.000“, i da se time zadovolje bogovi, što im je na kraju i uspjelo. Njegova žena čula je šta se desilo, te je požurila da ga traži, ali uzalud. Najzad, njene suze su izazvale da se zid sruši na mjestu gdje je zazidan njen muž (Cavendish, Ling, 1989: 66).

Slično obredno žrtvovanje ljudi može se naći u srpskoj legendi o zidanju Skadra. Prema legendi, tri brata Mrnjavčevića su zidala grad, ali bi svake noći dolazile vile i uništavale sve što su majstori napravili tokom dana. U posjetu im je došla vila i rekla da moraju da

prinesu žrtvu – brata i sestru koji se zovu Stojan i Stoja, ili će se ista stvar nastavljati dešavati. Nakon trogodišnje neuspjele potrage, braća odlučiše da žrtvuju jednu od svojih žena. Na kraju su odlučili da to bude ona koja odnese majstorima ručak sljedećeg dana. U pitanju je bila žena najmlađeg brata, koja na početku nije vjerovala da će je stvarno živu zazidati, ali kada je shvatila, već je bilo prekasno.

„A kad viđe tanana nevjesta // Da joj više molba ne pomaže // Tad se moli Radu neimar: „Bogom brate, Rade neimare // Ostavi mi prozor na dojkama // Isturi mi // moje b'jele dojke, // Kada dođe moj nejak Jovo, // Kada dođe, da podoji dojke!“ (Epska narodna pjesma „Zidanje Skadra“)

Rade neimar, glavni graditelj, usliši joj želju i legenda kaže da njeno mlijeko i dan-danas teče.

6. Odjek mita u savremenom društvu

Bilo bi pogrešno reći da mitologija nema nikakvog uticaja na savremeno društvo, bilo u Kini, bilo na Balkanu. Vjerovanje u ispravnost i tačnost određenih legendi, možda, je nestalo, te se danas mnogi mitovi smatraju samo bajkama. Međutim, mnogi njihovi elementi su integrirani u savremene kontekste civilizacije.

Kult „kućnih bogova zaštitnika“, hrišćanstvo je preobrazilo u svece, a njihovo slavljenje u slave (kod Srba). Ostali su neki ustaljeni izrazi vezani za mitološko nasljeđe (npr. „alovita djevojka“, „ušao mu bijes“, „povamirio se“, „ubog“ – bog prerušen u putnika da testira moral ljudi itd.).

Kina je svoju mitologiju integrirala pomoću umjetnosti, opere, filmova i slikarstva. Konfucijanizam i, posebno, daoizam takođe su zaslužni za poštovanje određenih rituala i običaja.

7. Zaključak

Istraživanjem i upoređivanjem ove dvije bogate mitološke tradicije došli smo do zaključka da one, zaista, imaju mnogo zajedničkih elemenata. Objasnili smo povezanost između Pangua i Svaroga, koji su stvorili svijet, ali su ga dali drugim bogovima na upravljanje, kao i motiv sna i buđenja iz sna radi kreacije ili destrukcije onoga što su stvorili. Takođe smo uporedili neke od bogova koji se mogu smatrati pandanima (npr. boginje Mokoša i Nü Wa, riječni grof i vođeni duh i sl.).

Utvrdili smo da ni jedna ni druga mitologija ne poznaju koncept poluboga, jer se smrtnici i bogovi međusobno ne miješaju. Ipak, postoje bogovi rođeni kao smrtnici, koji su dobili moći ili tokom života ili nakon smrti (npr. Marko Kraljević, grof vjetrova, gospodar kiše i dr.). Pokazali smo kvintesencijalnu razliku između zmajeva drugih zapadnih kultura, koje zmajeve posmatraju kao bića vatre i razaranja, u poređenju sa kineskom i slovenskom mitologijom, koje zmajeve povezuju sa vodom i pozitivnim karakteristikama. Uporedili smo koncept feniksa (žar-ptice), koji obje kulture povezuju sa ženskim principom (kineski feniks je, prije, isključivo smatran ženskim, a slovenske legende smatraju da su žar-ptice začarane djevojke) i vatrom.

Obje kulture imaju kult predaka i razvijen sistem demonologije i duhova. Svoje bližnje sahranjuju u blizini domova i često im se mole, posjećuju ih i od njih traže pomoć. Smatraju da se svi demoni i duhovi mogu podijeliti na one nastale od duša preminulih i onih izvorno prirodno „rođenih“ u tom obliku. I kineska, i slovenska mitologija, obožavaju vodu kao neku vrstu božanstva koje daje život i oduzima ga. Vezuju ih narodne legende, što smo prikazali preko simboličkog žrtvovanja ljudi, tako što se živi zazidaju u određene građevine od velikog značaja za narod (grad Skadar i Veliki kineski zid).

Sagledavši ove činjenice, dolazimo do zaključka da između ove dvije mitologije postoje sličnosti u mnogim bitnim aspektima njihove kulture i da, iako su zasebne, unikatne umotvorine svojih naroda, dokazuju univerzalnost ljudskog poimanja svemira, prirode i toga šta znači biti čovjek.

Literatura

1. Cavendish, R., i O. Ling, T. (1989). *Mitologija, ilustrovana enciklopedija*, Mladinska knjiga, Zagreb (prevod: Gordana V. Popović).
2. Experts of the Key Concepts in Chinese Thought and Culture – Translation and Communication Project (2015). *Key Concepts In Chinese Thought And Culture I*, Foreign Language Teaching and Research Press, Peking.
3. Gajić, N. (2011). *Slovenska mitologija*, Laguna, Beograd.
4. Petrović, S. (2000). *Srpska mitologija*, Prosveta, Niš. III knjiga: „Antropologija srpskih rituala“; IV knjiga: „Mitologija raskršća“; V knjiga: „Mitologija, magija i običaji“.
5. Popović, I., Pušić, R., Xiangzhong, L. (2020). *Almanah Instituta Konfucije u Beogradu*, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, i Institut Konfucije u Beogradu, Beograd.
6. Sinani, D. (2013). *Demoni i rituali: Periodični rituali i demonologija narodne religije Srba*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

Internet izvori:

Encyclopedia Britannica:

„Chinese Literature: Literature in Taiwan“, <https://www.britannica.com/art/Chinese-literature/Literature-in-Taiwan-after-1949>

„Fenghuang, Chinese Mythology“, <https://www.britannica.com/topic/fenghuang>

„Long, Chinese Mythology“, <https://www.britannica.com/topic/long>

„Shangdi, Chinese Diety“, <https://www.britannica.com/topic/Shangdi>

„Slavic Religion“, <https://www.britannica.com/topic/Slavic-religion>

Mark, E. (25. april 2016), „Most Popular Gods and Goddesses of Antient China“, <https://www.worldhistory.org/article/894/most-popular-gods--goddesses-of-ancient-china>, World History Encyclopedia.

SINOLOŠKE SVESKE

FILOLOŠKI FAKULTET, UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
KATEDRA ZA SINOLOGIJU

NEBO PUNO BOGOVA I BUDA

(Seminarski rad iz Uvoda u sinologiju)

Mentor: doc. dr Ljiljana Stević
Anja Mudrenović, ma
Student: Mina Đorđević

Banjaluka, 2024. godine

Apstrakt Ovaj rad istražuje značaj i kulturne implikacije napuštenih statua, kulturnih spomenika kao i narušavanje same kulture u Kini, kao što je otkriveno u inspirativnoj izložbi fotografija. Polazeći od izložbe koja je predstavljena u magazinu „South China Morning Post”, pod nazivom “Napuštene statue: bogovi i demoni”, ovaj rad istražuje intrigantan svijet napuštenih vjerskih i kulturnih artefakata rasutih širom Kine. Rad ispituje razloge za napuštanje ovih baština i žrtvovanje kulture, uzimajući u obzir faktore poput urbanog razvoja, promjene vjerskih ubjeđenja i društvenih promjena. Namjera nam je da istražimo kulturne, istorijske i duhovne kontekste koji okružuju ove zanemarene relikvije, osvjetljavajući njihov nekadašnji značaj unutar zajednice. Kroz multidisciplinarni pristup koji obuhvata kulturnu antropologiju, istoriju umjetnosti i urbane studije, ovaj rad ima za cilj da pruži sveobuhvatno razumijevanje kompleksnog odnosa između materijalne kulture i urbanih transformacija u savremenoj Kini.

Ključne riječi: statua, bog, demon, artefakt, kultura

1. Uvod

Kineska kultura i istorija duboko su prožete vjerovanjima, tradicijom i mitologijom koja je vijekovima oblikovala njen identitet. Nebo je smatrano svetištem, mjestom gdje se spajaju nebeske sile i ljudski život, bogovi, bude, filozofije. Razna vjerovanja ovog naroda, u obliku božanskih entiteta i mitičnih ličnosti, bili su važan dio kineske mitologije i religije, pružajući duhovnu zaštitu i vođstvo.

Od složenih obreda tokom različitih festivala, do pažljivog očuvanja drevnih tradicija poput kaligrafije i ceremonija čaja, Kinezi daju prioritet očuvanju i prenosu svoje kulturne baštine kroz generacije, obožavanje predaka i naglašavanje dubokog poštovanja prema porodičnim vezama. Sve to ukazuje na trajno poštovanje kulturnih tradicija, i ne samo da služi kao izvor ponosa, već i kao snaga, njegujući snažan osjećaj identiteta i pripadnosti unutar kineskih zajednica širom svijeta.

Međutim, razvoj, pobjeda savremenije budućnosti je, često, praćena gubitkom dijelova tradicije, kulture, i vjerovanja koliko god se mi trudili da ih očuvamo. Urbani razvoj,

promjene vjerskih i političkih dominacija, društvene i ekonomske promjene predstavljaju samo neke od ključnih faktora koji oblikuju kulturu u Kini, zemlji sa bogatom istorijom, ali i znatnim napretkom u savremenom dobu.

U poslednjih nekoliko decenija, uticaj ovih aspekata prevazilazi tradicionalne okvire i ostavlja dubok otisak na kinesku kulturu. Odgovor na pitanje gdje tradicionalna kultura i istorija nalaze mjesto u tom novom svijetu, je ono čime se ovdje bavimo.

2. Ekonomija, urbanizacija, politika i kultura

2.1. Ekonomija

Ekonomski razvoj Kine, u posljednjih nekoliko decenija, značajno je uticao na očuvanje njene bogate kulturne baštine. Od infrastrukturnih investicija do komercijalizacije kulture, ekonomski faktori, na različite načine, igraju veliku ulogu u očuvanju i promociji kineske kulture.

Kina je doživjela nevjerovatne ekonomske promjene u posljednjih nekoliko decenija, od 1978. godine i početka reformi i otvaranja pod vođstvom Deng Xiaopinga. Kineska ekonomija je prešla iz centralno planirane ekonomije u tržišno orijentisanu, što je rezultiralo brzim privrednim rastom i urbanizacijom.

Ekonomski rast donio je i povećanje životnog standarda za mnoge Kineze. Sa povećanim dohotkom, ljudi su mogli da priušte bolje obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i raznodu. Ekonomski razvoj omogućio je značajna ulaganja u obrazovanje, što je uključilo i povećanje svijesti o važnosti kulturnog nasljeđa. Škole i univerziteti sada imaju više resursa za podučavanje o kineskoj istoriji, tradicijama i kulturi.

Ovaj porast materijalnog blagostanja, takođe, je uticao na kulturu potrošnje, pri čemu je kinesko društvo sve više prihvatilo zapadne stilove života, uključujući modu, zabavu i navike u ishrani.

Kulturni turizam je postao važan izvor prihoda, što je ohrabrilo lokalne zajednice i vladu da ulažu u očuvanje i promociju kulturnih lokaliteta. Tradicionalni festivali, umjetnički događaji i istorijske lokacije privlače milione domaćih i stranih turista, što obezbjeđuje finansijska sredstva za njihovo održavanje i razvoj.

Međutim, ovaj vid komercijalizacije može imati dvostruke posledice. Dok sa jedne strane obezbeđuje sredstva za očuvanje kulture, sa druge strane može dovesti do pretjerane komodifikacije kulturnih objekata i događaja, pri čemu se često zanemaruje njihov izvorni značaj i integritet.

2.2. Urbanizacija

Jedan od najvidljivijih uticaja na kulturu jeste masovna urbanizacija. Milioni ljudi migrirali su iz ruralnih u urbana područja u potrazi za boljim ekonomskim prilikama. Proces brzog gradskog razvoja donosi sa sobom promjene u načinu života, ali i u oblicima izražavanja kulturnih identiteta. Ovaj proces doveo je do raspada tradicionalnih porodičnih struktura koje su bile u centru kineskog društva vijekovima. Život u gradovima, sa njegovim brzim tempom i anonimnošću, značajno se razlikuje od života u malim seoskim zajednicama, što je uticalo na društvene odnose i svakodnevne prakse.

Sa jedne strane, urbanizacija donosi ekonomski razvoj i modernizaciju, dok sa druge strane može dovesti do degradacije kulturnog naslijeđa i gubitka tradicionalnih vrijednosti. Jedan od najočiglednijih efekata urbanizacije je gubitak tradicionalne arhitekture i istorijskih lokaliteta.

Kako se gradovi modernizuju i mijenjaju, postoji rizik od nepovratnog gubitka kulturne baštine, koji, takođe, može dovesti do gubitka tradicionalnih zanata i običaja. Gradski pejzaž postaje mjesto sukoba između starog i novog, gdje se tradicionalni aspekti kineske kulture sukobljavaju sa modernim uticajima. Porast urbanizacije često dovodi do uništavanja starih, istorijski značajnih dijelova gradova i naselja, što dovodi do gubitka autentičnosti i naslijeđa.

Sa druge strane, u ovim megalopolisima, često, su centri inovacija i kulturne razmjene gdje se različite kulture, tradicije i vjerske grupe susreću i integrišu, stvarajući bogatstvo i raznovrsnost, a ovo može dovesti do stvaranja novih kulturnih izraza koji obogaćuju nacionalnu kulturu. Urbane oblasti, takođe, pružaju veće mogućnosti za obrazovanje i kulturni razvoj. Muzeji, galerije, pozorišta i druge kulturne institucije u gradovima mogu igrati ključnu ulogu u očuvanju i promociji kulturnog naslijeđa. Oni pružaju platforme za edukaciju javnosti o značaju kulturnog naslijeđa i podstiču aktivno učešće u kulturnim aktivnostima.

2.3. Politika

Kineska vlada, kroz istoriju, koristila je različite političke mjere kako bi regulisala, promovisala i ponekad kontrolisala kulturne prakse i nasljeđe. Održavanje i očuvanje kulture često su bili u fokusu političkih programa, sa ciljem jačanja nacionalnog identiteta i socijalne kohezije. Kulturna politika u Kini često je usmjerena na jačanje nacionalnog identiteta i promociju kulturnih vrijednosti koje se smatraju važnim za jedinstvo i stabilnost zemlje. Kroz školski sistem i javne kampanje, vlada promoviše znanje o kineskoj istoriji, tradicijama i kulturnim simbolima. Ovaj pristup osigurava da mlade generacije rastu sa sviješću o svojoj kulturnoj baštini i značaju njenog očuvanja.

Politički sistem, kroz dugogodišnju istoriju, uključujući i same dinastije, ima i negativan uticaj na kulturu u Kini. On može oblikovati kulturne dinamike i ideologije u društvu na značajan način. Politički režimi mogu uticati na promociju određenih kulturnih ideala ili na podršku određenim kulturnim institucijama. Takođe, politički sukobi mogu imati direktan uticaj na zaštitu kulturnih dobara i nasljeđa što se često moglo vidjeti kroz istoriju. Istorijski gledano, političke kampanje i revolucije su, takođe, značajno i negativno uticale na kulturu. Kulturna revolucija (1966-1976), pod vođstvom Mao Zedonga, je imala razorne posljedice po kulturno nasljeđe Kine. Tokom ovog perioda, mnogi tradicionalni kulturni artefakti, hramovi i istorijski spomenici su uništeni ili ozbiljno oštećeni.

U savremenoj Kini, vlada je svjesna značaja kulturnog nasljeđa kao dijela nacionalnog identiteta i turističkog potencijala. Sadašnje političke strategije uključuju balansiranje ekonomskog razvoja sa potrebom za očuvanjem kulture. Kineska vlada uložila je značajne napore u očuvanje kulturnog nasljeđa kroz različite politike i programe. Nacionalni planovi za očuvanje kulturnih dobara uključuju identifikaciju, zaštitu i restauraciju istorijskih lokaliteta, drevnih građevina i kulturnih artefakata. Vlada Kine usvojila je niz zakona i regulacija za zaštitu kulturnog nasljeđa. Zakoni o zaštiti kulturnih dobara propisuju stroge kazne za oštećenje ili nelegalnu trgovinu kulturnim artefaktima. Takođe, postoje regulative koje ograničavaju razvoj u blizini istorijskih lokaliteta kako bi se spriječilo oštećenje ili uništenje kulturnih dobara.

Politika očuvanja kulture, takođe, ima međunarodnu dimenziju. Kina aktivno učestvuje u međunarodnim organizacijama kao što su UNESCO i druge platforme koje promovišu zaštitu svjetskog kulturnog nasljeđa. Kroz kulturnu diplomatiju, Kina nastoji da predstavi svoje bogato kulturno nasljeđe svijetu, istovremeno učestvujući u globalnim naporima za očuvanje kulturnih dobara.

3. Hramovi i spomenici

3.1. Hua fu (华富) – „Nebo puno bogova i buda“

Spomen mjesto „Nebo puno bogova i buda“ predstavlja svjedočanstvo o bogatom kulturnom nasljeđu Hong Konga, spajajući duhovne tradicije sa modernom umjetnošću pred dinamičnom pozadinom gradskog horizonta. U srcu obale Kouluna, ova impresivna atrakcija utjelovljuje susret drevnih vjerovanja i savremenih izraza. Izrađen od strane samih stanovnika koji su otišli iz grada u velike megalopolise, ne samo da služi kao impresivni vizuelni orijentir, već i kao simbol jedinstva među raznolikom populacijom grada, koja obuhvata mnoštvo vjera i uvjerenja.

Dizajn spomenika je čudo samo po sebi, predstavljajući visok niz intrikatno izrezbarenih statua koje prikazuju različite bogove i bude iz različitih vjerskih tradicija, uključujući budizam, taoizam i konfucijanizam. Svaka figura je pažljivo izrađena, izazivajući osjećaj poštovanja i duhovnosti dok se uzdiže ka nebu. Spomenik služi kao podsjetnik na dugu historiju grada kao raskrsnice kultura, gdje su ljudi različitog porijekla došli zajedno, donoseći sa sobom svoje običaje, rituale i duhovne prakse, i ostavljajući ih u ovom gradu za sobom.

Spomenik, takođe, služi kao podsjetnik na važnost očuvanja i proslavljanja kulturne baštine usred procesa modernizacije i globalizacije. Kroz svoju zadivljujuću ljepotu i duboku simboliku, on prevazilazi puko fizičko prisustvo, ostavljajući neizbrisiv trag u kolektivnoj svijesti svih koji ga dožive. Dok Hong Kong nastavlja da se razvija, ovaj spomenik služi kao vremenski podsjetnik na vrijednosti koje nas ujedinjuju kao ljudska bića, bez obzira na naše razlike.

3.2. Fanjingshan (梵净山) – budistički hramovi

Fanjingshan, poznata i kao planina Fajing, predstavlja svetu planinu budizma u srcu planinskog lanca Wuling u provinciji Guizhou. Ova planina, nije samo prirodno čudo već i dom brojnim budističkim hramovima koji su dio bogate duhovne baštine regiona. Hramovi na Fanjingshanu nisu samo arhitektonska remek-djela već i mjesta duhovnog značaja, koja privlače hodočasnike, vjernike i turiste iz cijelog sveta.

Prvi hramovi na Fanjingshanu su izgrađeni prije više od hiljadu godina, a od tada su se razvili u kompleksne vjerske centre sa različitim hramovima, pećinama, stupama i statua-ma. Ovi hramovi nisu samo mjesta molitve nego i mjesta meditacije, učenja i prosvjetljenja, koja odražavaju duh budističke prakse i filozofije.

Jedan od najpoznatijih hramova na Fanjingshanu je *Zlatni vrh*, koji se nalazi na samom vrhu planine. Ovaj hram dom je dvije poznate građevine - Hrama Bude i Hrama Maitreje. Oba hrama smještena su na stjenovitim vrhovima i povezana uskim mostom. Pružaju nevjerovatan pogled na okolinu i istovremeno stvaraju atmosferu mira i duhovnosti.

Pored *Zlatnog vrha*, Fanjingshan, takođe, obuhvata brojne druge hramove kao što su *Cheng'en* hram, *Jinding* hram i mnoge druge. Svaki od ovih hramova ima svoju jedinstvenu arhitekturu, istoriju i vjersku važnost, doprinoseći bogatom duhovnom nasljeđu planine.

Ovi hramovi su, ne samo religijska već i kulturna blaga Kine. Oni su svjedoci bogate istorije i tradicije budizma u zemlji, kao i mjesta inspiracije za umjetnike, pjesnike i mislioce kroz vijekove.

Hramovi na Fanjingshanu, poput mnogih drugih vjerskih objekata u Kini, nisu bili imuni na periodična uništavanja tokom svoje istorije. Periodi političkih nemira, ratova i revolucija često su dovodili do uništavanja vjerskih objekata. Za vrijeme različitih dinastijskih sukoba ili modernih revolucionarnih pokreta, hramovi su često bili opljačkani, spaljeni ili namjerno uništeni kao simboli tradicionalne kulture koja je smatrana neprijateljskom prema novim vlastima. Tokom Kulturne revolucije, vladajući komunistički režim pod Mao Zedongom pokrenuo je brutalnu kampanju protiv tradicionalnih kineskih vrijednosti, uključujući i vjerske prakse. Tokom ovog perioda, mnogi hramovi na Fanjingshanu su pretrpjeli teška oštećenja, bili su pljačkani ili čak potpuno uništeni, a monasi i sveštenici su bili progonjeni.

Uništavanje ovih hramova nije predstavljalo samo gubitak kulturnog i vjerskog nasljeđa, nego i izazov za njihovo obnavljanje i rekonstrukciju nakon završetka Kulturne Revolucije. Lokalne zajednice, vjernici, i državne institucije uložile su ogromne napore kako bi očuvale kulturno nasljeđe i vjerske tradicije.

Danas su ovi hramovi popularne turističke atrakcije koje privlače hiljade posjetilaca svake godine. Oni dolaze da dožive duhovnu atmosferu i divljenje prirodnim ljepotama planine.

3.3. Taipei (台北市) – Napušteni generalov hram

U blizini živahnog Taibeija nalazi se skriveni dragulj istorije i duhovnosti, poznat kao Napušteni generalov hram. Ova zaboravljena svetinja, nosi potresnu priču o otpornosti, propadanju i kulturnom nasljeđu usred ekonomskog gubitka. Nije poznato od kada Napušteni generalov hram vuče korijene što se tiče izgradnje, ali se zna da je sudbina hrama napravila neočekivani zaokret. Tokom njegove izgradnje, projekat je napušten, ostavljajući za sobom nedovršenu građevinu. Pretpostavlja se da je glavni faktor bila poslijeratna ekonomska kriza i da nije bilo dovoljno sredstava za nastavak izgradnje hrama. Napušteni generalov hram zapao je u zapaštenost i zaborav. Njegove, nekada, živopisne dvorane i dvorišta postala su prekrivena vegetacijom. Njegove ukrasne rezbarije izbljile su od prolaska vremena, a njegova duhovna važnost utonula je u zaborav.

Posvećen daoizmu, uključujući pet generala neba, hram je nekada obećavao da će postati svjedočanstvo duhovnih vjerovanja i praksi stanovnika Taibeija. Iako u napuštenom stanju, hram i dalje ima tajanstvenu privlačnost kako za posjetioce tako i za lokalno stanovništvo. Njegovi oronuli zidovi govore mnogo o prolasku vremena i prolaznosti ljudskog postojanja. Ipak, usred propadanja, naznake njegove nekadašnje veličine i dalje se mogu nazrijeti, među drvećem i planinama, nagovještavajući bogatu istoriju i kulturni značaj hrama.

Napušteni generalov hram stoji kao podsjetnik na bogatu istoriju i kulturno nasljeđe Taibeija. Iako u zanemarenom stanju, i dalje ima posebno mesto u srcima onih koji ga posjete, služeći kao opipljiva veza sa prošlošću i svjedočanstvo o otpornosti ljudskog duha. Dok se napori da se obnovi i sačuva ovaj skriveni dragulj nastavljaju, njegova priča će nastaviti da privlači domaće i strane posjetioce da se upuste u njegove tihe i hladne hodnike.

3.4. Biblioteka Dongfang (东方图书馆)

U jednom od najtragičnijih događaja u istoriji kineske kulture, Dongfang biblioteka u Kini je doživjela sudbinu uništenja tokom japanskog napada. Ovaj gubitak predstavlja veliki udarac, ne samo za lokalnu zajednicu u kojoj se nalazila, već i za šire nasljeđe kineske civilizacije.

Dongfang biblioteka, smještena u srcu Kine, bila je simbol intelektualnog života i kulturne raznovrsnosti regiona. Biblioteka je bila dom brojnih retkih knjiga, rukopisa i umjetničkih djela koja su svjedočila o bogatom nasljeđu Kine. Njeni zidovi odjekivali su diskusijama, razmjenom ideja i širenjem znanja koje je obogaćivalo duh zajednice.

Dolazak Japanaca označio je početak kraja za Dongfang biblioteku. Dragocjeni spisi bili su raznešeni sa svojih polica, dok su zidovi biblioteke gorjeli od eksplozije bombe koju su Japanci bacili na biblioteku. Uništenje Dongfang biblioteke nije bilo samo fizičko razaranja, već i gubitak nematerijalne kulturne baštine koja je bila neprocjenjiva za kinesko društvo. Mnoge od knjiga, rukopisa i umjetničkih djela koja su se nalazila u biblioteci bili su jedinstveni primjeri kineske kulture i istorije, nezamjenjivi tragovi prošlosti koji su zauvek izgubljeni.

Uništenje Dongfang biblioteke ostavilo je trajne posljedice na kinesko društvo. Praznina koja je ostala iza uništenih knjiga i umjetničkih djela nije mogla biti nadoknađena. Gubitak intelektualnog bogatstva, kulturnih artefakata i istorijskih spisa imao je dugoročne posljedice po obrazovanje, istraživanje i kulturni identitet Kine.

Iako je uništavanje Dongfang biblioteke bilo duboko tragično, ono nas podsjeća na važnost očuvanja kulturne baštine i njene zaštite od političkih turbulencija. U godinama nakon ratova i revolucija, Kina je preduzela korake ka obnovi svojih kulturnih institucija i revitalizaciji intelektualnog života.

Sudbina biblioteke služi kao opomena o važnosti zaštite i očuvanja kulturnih institucija kao čuvara nacionalnog identiteta i istorijske svijesti. Dok Kina nastavlja svoj put modernizacije i razvoja, sjećanje na Dongfang biblioteku nas podsjeća na važnost njegovanja duhovne baštine koja čini srž kineske civilizacije.

3.5. Ostrvo Chongming (崇明岛)

Ostrvo Chongming, treće po veličini ostrvo u Kini, predstavlja jedinstven primjer kako se mogu sačuvati i unaprijediti i tradicija i priroda u svijetu koji se brzo mijenja. Ostrvo, sa svojim bogatim kulturnim nasljeđem i izuzetnom biološkom raznovrsnošću, nudi dragocjen uvid u važnost balansiranja razvoja sa očuvanjem tradicionalnih vrijednosti i prirodnog okruženja.

Ostrvo Chongming ima dugu istoriju koja seže do drevnih vremena. Tokom vijekova, stanovnici ostrva razvili su jedinstvenu kulturu koja uključuje specifične poljoprivredne tehnike, tradicionalnu arhitekturu i bogatu narodnu umjetnost. Očuvanje ove kulture je od ključnog značaja za održavanje identiteta i zajednice stanovnika ostrva.

Tradicionalne poljoprivredne metode, kao što je uzgoj riže i ribolov, i dalje su u širokoj upotrebi. Ove metode nisu samo ekonomski značajne, već takođe doprinose očuvanju lokalne kulture i znanja koja se prenose sa generacije na generaciju.

Ostrvo je poznato i po svojoj tradicionalnoj arhitekturi, koja obuhvata kuće izgrađene od bambusa i drveta, kao i hramove i svetišta koja su važna mjesta za religiozne i kulturne aktivnosti.

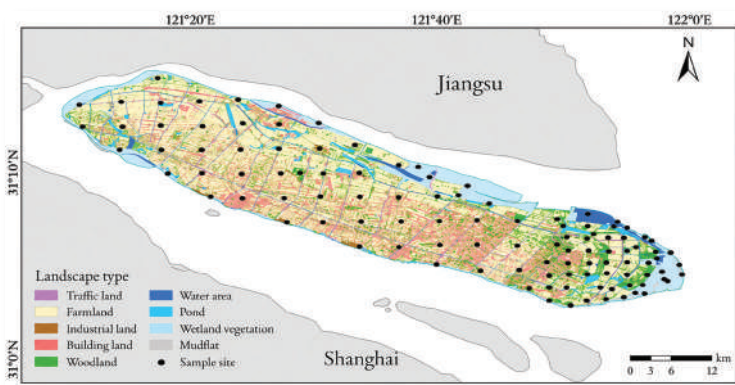
Chongming je, takođe, dom značajnih prirodnih resursa i bogatog biodiverziteta. Ostrvo je poznato po svojim močvarama, šumama i zaštićenim prirodnim područjima koja su stanište za mnoge rijetke i ugrožene vrste. Nacionalni park Čongming Dontan, na primjer, pruža utočište za brojne vrste ptica, riba i biljaka.

Ostrvo je uključeno u više međunarodnih programa za zaštitu prirode, što doprinosi globalnim naporima za očuvanje biološke raznovrsnosti.

Jedan od najvećih izazova za ostrvo Chongming je kako uravnotežiti ekonomski razvoj sa očuvanjem prirodnog i kulturnog nasljeđa. Sa sve većim pritiscima urbanizacije i industrijalizacije, održavanje ove ravnoteže postaje sve teže.

Međutim, ostrvo je postalo model za održivi razvoj. Vlasti su uvele različite mjere za podsticanje ekološki prihvatljivih praksi i održivog turizma. Ovo uključuje promociju organske poljoprivrede, korišćenje obnovljivih izvora energije i razvoj infrastrukture koja je u skladu sa prirodnim okruženjem.

Ostrvo Chongming je jedinstven primjer kako je moguće očuvati i unaprijediti tradiciju i prirodu u savremenom svijetu. Kroz pažljivo planiranje i upravljanje, ostrvo uspijeva da održi svoj kulturni identitet i prirodne resurse, istovremeno suočavajući se sa izazovima modernog razvoja. Ovo balansiranje je ključno za dugoročnu održivost i blagostanje ostrva, i može poslužiti kao inspiracija za druge regije širom svijeta.

4. Zaključak

Uticaj ekonomije, urbanizacije i politike na kulturu u Kini predstavlja složenu i višeslojnu temu koja osvjetljava dinamiku modernog kineskog društva. Ekonomski razvoj i urbanizacija donijeli su Kini neosporivi prosperitet i transformisali njene gradove u globalne ekonomske centre. Međutim, ovaj brz rast, često, je dolazio uz cijenu gubitka kulturnog identiteta i tradicije.

Politički faktori, naročito, tokom perioda kao što je Kulturna revolucija, dodatno su uticali na kulturnu baštinu Kine. Političke kampanje usmjerene na brisanje „četiri starije“ dovele su do uništavanja brojnih kulturnih artefakata, biblioteka i istorijskih zapisa. Ove akcije ostavile su duboke rane na kineskoj kulturi i kolektivnoj memoriji, iako je kasnija ekonomska reforma doprinijela obnovi i očuvanju dijela kulturnog nasljeđa.

Proces urbanizacije, sa svoje strane, značio je ne samo fizičko preoblikovanje pejzaža već i socijalnu i kulturnu transformaciju. Migracija stanovništva iz ruralnih u urbane oblasti dovela je do slabljenja tradicionalnih običaja i načina života, što je rezultiralo asimilacijom i adaptacijom novih urbanih kulturnih obrazaca.

Ipak, uprkos izazovima, postoje naponi i inicijative za očuvanje i promociju kineske kulture. Vlada i nevladine organizacije uložile su napore u restauraciju istorijskih spomenika, podršku tradicionalnim umjetnostima i promociju kulturnog turizma. Moderna Kina balansira između očuvanja svoje bogate kulturne baštine i prilagođavanja globalizovanom svetu.

Ekonomski razvoj, urbanizacija i politički uticaji neizbježno su transformisali kinesku kulturu. Oni su donijeli značajne promjene i izazove, ali su takođe stvorili nove mogućnosti za obnovu i afirmaciju kulturnog identiteta. Ostaje ključni zadatak za kinesko društvo da nađe način da integriše svoju slavnu prošlost sa dinamičnom sadašnjosti i budućnošću, osiguravajući da kulturna baština ostane živa i relevantna u vremenima koja dolaze.

Literatura

1. Chongming Island. (.). Preuzeto sa China Highlights: <https://www.chinahighlights.com/shanghai/attraction/chongming-island.htm>
2. Dikötter, F. (2016). *The Cultural Revolution: A People's History, 1962-1976*. New York: Bloomsbury.
3. Ellis, J. (2016, Decembar 16). Abandoned Temple (桃園廢棄將軍廟). Preuzeto sa <https://www.goteamjosh.com/blog/luzhutemple>
4. Fanjingshan Temple - Temples in the Air. (.). Preuzeto sa China Discovery: <https://www.chinadiscovery.com/guizhou/fanjingshan/fanjingshan-temple.html>
5. Fulton, B. (2024, Januar 29). Sinicization: Culture or Politics? Preuzeto sa CHINA-SOURCE: <https://www.chinasource.org/resource-library/blog-entries/sinicization-culture-or-politics/>
6. Jiayun, K. (2018, Mart 15). Bombed-out library with revolutionary past. Preuzeto sa <https://www.shine.cn/news/metro/1803151678/>
7. Lui, M. (2024, Februar 17). Abandoned statues of deities and demons seen in Hong Kong photo exhibition that reveals the magic of these effigies found across the city. Preuzeto sa South China Morning Post: <https://www.scmp.com/magazines/post-magazine/arts-music/article/3252208/abandoned-statues-deities-and-demons-seen-hong-kong-photo-exhibition-reveals-magic-these-effigies>
8. Tony Huiquan Zhang, A. J. (2023, Oktobar 05). Urbanization, education, and religion: Rationalization and erosion of political trust in Asia. str. 1-18.

SINOLOŠKE SVESKE

FILOLOŠKI FAKULTET, UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
KATEDRA ZA SINOLOGIJU

DA LI JE *WEIQI* VIŠE OD IGRE:

Da li *Weiqi* kao misaona igra,
bazirana na kineskoj filozofskoj
tradiciji, pomaže dubljem
razumijevanju života?

(Seminarski rad iz Uvoda u sinologiju)

Mentor: doc. dr Ljiljana Stević

Student: Emilija Simaković

Jun, 2025. godine

DA LI JE *WEIQI* VIŠE OD IGRE

SINOLOŠKE SVESKE

APSTRAKT *Wei*qi (围棋) ima važnu ulogu u kineskoj kulturi i u filozofiji načina vođenja života. Kroz ovo istraživanje, analizirajući njegovu istoriju, pravila igre, kulturološki značaj i njegove filozofske osnove, dublje se upoznajemo sa značajem igre i odgovaramo na pitanje: „Da li *wei*qi kao misaona igra, bazirana na kineskoj filozofskoj tradiciji, pomaže dubljem razumijevanju života?“.

Ovaj istraživački rad dublje zalazi u ideju da *wei*qi značajno pridonosi razvoju mozga i da nam pomaže u razvoju osobina poput strpljenja, kritičkog razmišljanja, kreativnosti i drugačijeg pogleda na svijet.

Ključne riječi: *wei*qi, filozofija, lični razvoj, istorija, kritičko razmišljanje

1. Uvod

*Wei*qi (围棋), kao najstarija misaona igra na svijetu, protkan je kroz kinesku istoriju, kulturu i filozofiju. Iako, na prvi pogled, izgleda veoma jednostavno: dva igrača, crno i bijelo kamenje, prazna tabla i nekoliko jednostavnih pravila koja se brzo uče, zapravo je daleko od istine. Baš ta prazna tabla čini ovu igru jako komplikovanom jer igrač ima 361 opciju kako da odigra prvi potez.

Igra od nas zahtijeva da razmišljamo kritički i logički, da primijenimo strateški pristup kako igri, tako i životu, i da se upustimo u svijet mašte dok gradimo svoju teritoriju. Sve ove činjenice nas navode da se pitamo: da li je *wei*qi stvarno više od igre, i da li, kao takav, pomaže dubljem razumijevanju života?

2. Istorijski razvoj *wei*qija

*Wei*qi je drevna kineska igra koja je stara oko 4000 godina. U drevnoj Kini, bila je, prvo, poznata pod imenom *ji* i smatra se pretečom svih misaonih igara na ploči. Postoji više teorija kako je igra nastala. Neki smatraju da je igru izmislio car Yao, neki kažu da ju je izmis-

lio car Shun kako bi prosvijetlio svog manje inteligentnog sina Shanga, dok neki kažu da je *weiqi* komplikovana igra koju jedan čovjek sam ne bi mogao izmisliti. Tako je nastala teorija da su, zbog religijskih aktivnosti, učenjaci i proroci crtali vertikalne i horizontalne linije na zemlji i stavljali kamenčiće na njihove presjke koji bi predstavljali ljude, stvari, zvijezde i dr. te su time svjesno ili nesvjesno kreirali igru. Nekoliko porcelanskih vaza koje potiču iz primitivnog vremena Kine, bile su obojene crnim, crvenim ili šarenim paralelnim linijama koje su se presjecale, i izgledale kao moderna *weiqi* tabla, te su nazvane šabloni table. (Fang M, 2013, *Art of Chinese Board Games*, str. 2-3)

2.1. Weiqi kroz dinastije

Tokom dinastija Qin i Zapadne Han (221. p.n.e.–25. n.e.), sačuvano je malo zapisa o igri. Najpoznatije djelo u kojem je zabilježena ova igra je „*Bilješke iz Zapadne prijestonice*“ u kojem se pominje Du Ling kao najbolji igrač *weiqija* i car Liu Bang (刘邦) koji je svake godine četvrtog dana osmog mjeseca igrao *weiqi* sa svojom omiljenom konkubinom, gospođom Qi. Tokom dinastije Istočni Han (25-220), *weiqi* postaje još popularniji. U ovom periodu, napisan je prvi teorijski tekst o *weiqiju* pod imenom „*Suština weiqija*“. U kasnijem periodu dinastije Han, dolazi do značajnog razvoja igre i zabilježeno je mnogo izvrsnih igrača. (Fang M, 2013, *Art of Chinese Board Games*, str. 5-31)

Tokom perioda *Tri kraljevstva* (220-280), *weiqi* doživljava novi procvat i postaje jedna od najpopularnijih razonoda među raličitim slojevima društva: od careva pa sve do običnog naroda, a najviše se igrala na sjeveru, u Kraljevstvu Wei (曹魏). *Weiqi* je bio omiljena igra vladarske porodice Cao Cao. U Kraljevstvu Wu (东吴, 孙吴), *weiqi* je, takođe, bio jako popularan. Među strastvenim igračima bili su osnivač Wua, Sun Ce (孙策), i poznati general Lu Xun (陆逊). Govorilo se da je Sun Ce znao raspravljati o važnim državnim pitanjima dok je igrao *weiqi*, a Lu Xun je, čak, i u kriznim ratnim situacijama igrao *weiqi* s jednakom vještinom kao i u miru. Međutim, zbog pretjerane opsjednutosti igrom, neki dvorski zvaničnici počeli su da zanemaruju svoje dužnosti. Kako bi kritikovao ovu pojavu, prijestolonasljednik Sun He zatražio je od učenjaka Wei Yaoa da napiše tekst pod nazivom „*Teorija igre*“. Zbog ogromne popularnosti *weiqija* u kraljevstvu Wu, zabilježeni su mnogi majstorski mečevi i napete partije koje su kasnije korišćene kao edukativni primjeri za učenje *weiqija*.

Tokom perioda *Tri kraljevstva i Zapadne i Istočne dinastije Jin* (265-317 i 317-420), *weiqi* dobija još više na značaju zbog podsticanja filozofskog razmišljanja i uživanja u stvarima poput književnosti, istorije, religije, kaligrafije, slikarstva i rezbarenja. *Weiqi* se najviše igrao na dvoru jer je tadašnji vladar, osnivač dinastije Jin (晋朝), Sima Yan (司马炎), poznatiji kao car Wu, bio veliki obožavalac igre. Prema „*Biografiji Du Yu*“ u djelu „*Knjiga dinastije Jin*“, 208. godine n.e., general Yu došao je predložiti rat protiv kraljevstva Wu. Car Wu je tada igrao *weiqi* sa Zhang Huaom i nije pokazivao interesovanje za rat. Međutim, kada je Zhang Hua podržao prijedlog, car je sklonio tablu i pristao da krene u rat, što je na kraju dovelo do pada Wua.

U ovom periodu, *weiqi* se počeo posmatrati ne samo kao igra za takmičenje i zabavu već i kao umjetnost. Igrači su, sve više, pridavali značaj izražavanju osjećanja kroz partiju. Učenjaci su ovu igru smatrali oblikom duhovnog usavršavanja. Zbog toga se *weiqi* počeo i nazivati „komunikacija rukama“.

Tokom dinastija Jugu i Sjeveru (420-589), *weiqi* je, dodatno, unaprijedio svoj status i dostigao vrhunac razvoja, oslanjajući se na procvat iz doba Zapadne i Istočne dinastije Jin. Svi carevi iz južnih dinastija Liu Song (420-479), Qi (479-502), Liang (502-557) i Chen (557-589) bili su opsjednuti *weiqijem*. Cijenili su dvorske zvaničnike koji su dobro igrali i koristili su vještine stečene igranjem *weiqija* kao kriterijum za izbor i unaprijeđenje službenika. Tako su izvrsni igrači *weiqija* dobijali rangove srazmjerne svojim sposobnostima. *Weiqi* je, na taj način, postao dio dvorske etike i svojevrсна prečica do visokih pozicija. Pored toga, umjetnička vrijednost *weiqija* bila je sve više priznata, pa je uz kaligrafiju i slikarstvo smatran jednom od tri najvažnije umjetničke forme.

Od perioda dinastije Tang do dinastije Song (618-1279), uz stabilizaciju društva i procvat ekonomije i kulture, *weiqi* postaje još popularniji širom Kine. Uspostavljanje sistema za izbor profesionalnih dvorskih igrača *weiqija* u dinastiji Tang (618-907), predstavljalo je prekretnicu u razvoju igre. Dobijali su zvanje „Dvorski *weiqi* pratilci“ i radili su na Carskoj akademiji i igrali sa carevima. Bili su birani putem strogih testova i, samim tim, su bili vrhunski majstori ili „nacionalni šampioni“. Najpoznatiji od njih su: Wang Jixin i Gu Shiyan za vrijeme cara Xuanzonga, Wang Shuwen za vrijeme cara Dezonga i Hua Neng za vrijeme Shunzonga. Ovaj sistem značajno doprinosi jačanju prestiža igre kao i poboljšanju društvenog statusa njenih igrača. Sistem dvorskih *weiqi* pratilaca opstao je više od 500 godina, od ranog Tang perioda sve do južnog Songa.

Tokom dinastija Ming (1368-1644) i Qing (1644-1911), vještina *weiqi*, znatno, je napredovala među širom populacijom a pojavljuju se i različite škole *weiqi*ja. U dinastiji Qing, mandžurski carevi pokazali su interesovanje za kinesku kulturu, uključujući i *weiqi*, što je dodatno podstaklo razvoj igre. Pojavljuju se mnogi vrhunski igrači, neki od njih su Guo Bailing, Fan Shiping i Shi Xiangxia, i *weiqi* zajednica dostiže svoj vrhunac. U ovom periodu, napisano je više knjiga o *weiqiju*, a neke od njih su: „*Guangzi Pu*“ („Priručnik ostatka kamena“), „*Sanzi Pu*“ („Priručnik za tri kamena“) i „*Sizi Pu*“ („Priručnik za četiri kamena“). Krajem dinastije Qing, zbog izbijanja Opijumskih ratova i velike ekonomske krize, popularnost *weiqija* počinje da opada.

Nakon osnivanja Narodne Republike Kine 1949. godine, *weiqi* opet dobija na značaju. Od 1956. godine postao je nacionalni sportski događaj, a najpoznatiji igrači ovog perioda su: Chen Zude, Nie Weiping, Ma Xiaochun, Cao Dajuan, Chang Hao i drugi.

2.2. Širenje izvan Kine

Za vrijeme dinastije Tang, *weiqi* se, po prvi put, širi izvan Kine, u Japan. Igru zovu *igo*, i od te riječi dobijamo *go* kako ju većina svijeta zove. Igra je, prvobitno, bila vezana za dvor ali se polako počela širiti u budizam, šintoizam kao i među samuraje. Japan je prva država koja je uspostavila profesionalni sistem, što je dovelo do velikog rasta popularnosti igre kao i uspostavljanja konkretnijih pravila. Zbog ovog, danas, u *weiqiju* ima dosta japanske terminologije i, uglavnom, se igra po japanskim pravilima (Janssen F, 1996, Learning Go Step by Step, str. 17).

Weiqi, takođe, stiže i u Koreju i tamo postaje značajna igra. U Koreji se igra zove *baduk*. Koreanci imaju reputaciju da igraju veoma brzo i agresivno, i trenutno imaju jedne od najjačih igrača (Introduction to Baduk (2008)).

Iako je *weiqi* u Evropu stigao oko 17. vijeka, nije se igrao do 1880. godine. Igra se sporo širila i prvo evropsko takmičenje održano je 1958. godine. Danas, u Evropi, ima hiljade igrača i svaka država ima svoju *weiqi* asocijaciju. Iako Evropljani ne igraju toliko dobro, ipak postaju sve bolji igrači budući da dosta ljudi iz Evrope ide u Japan kako bi usavršili svoje vještine (Janssen F, 1996, Learning Go Step by Step, str. 17).

3. Pravila igre

Igra je veoma jednostavna: ima 361 identičnih crnih i bijelih okruglih figura koje se zovu kamenje. Oni se koriste da označe teritoriju. Pobjednik je onaj koji osvoji više teritorije (Janssen F, 1996, *Learning Go Step by Step*, str. 29).

Počinje se sa praznom tablom koja, po standardu, ima 19 horizontalnih i 19 vertikalnih linija koje se presjecaju. Prvo igra „crni“ i počinje tako što stavlja kamen na bilo koji od ovih presjeka, onda igra „bijeli“, stavljajući kamen na bilo koji drugi presjek. Kamenje se ne pomjera i ostaje na tabli osim ako budu zarobljeni. Kamen je zarobljen onda kada on, ili grupa sa kojom je povezan, nema „sloboda“. Igra je gotova kada su granice teritorije uspostavljene (*The art of living and the game of Weiqi. (2023)*).

Kada igrač ukloni „slobode“ protivniku, uzima kamenje kao zarobljenike i sklanja ga sa table, te na kraju igre vraća kamenje na teritoriju protivnika. Svaki zarobljeni kamen nosi jedan bod (Janssen F, 1996, *Learning Go Step by Step*, str. 29).

Nije dozvoljeno igrati na mjesto koje ne nudi slobode tvom kamenu (u suprotnom, to je tzv. „samoubistvo“), osim ako tim potezom možemo zarobiti protivnički kamen.

Kada jedan igrač zarobi kamen u „ko situaciji“ (pozicija gdje kamen može biti zarobljen iznova i iznova), drugi igrač ne smije odmah igrati na to mjesto i zarobiti protivnikov kamen. Mora, prvo, igrati na drugo mjesto, i ako protivnik ne odgovori na „ko borbu“, tek, onda, može opet igrati na mjestu „ko borbe“ i zarobiti kamen.

U toku igre, igrač umjesto igranja, može da propusti potez. Kada oba igrača propuste potez jedan za drugim, igra se završava.

Kada se igra završi, sva neutralna polja se popune. Onda se svo zarobljeno kamenje koje je ostalo na tabli sklanja i sa ostalim zarobljenicima se dodaje na teritoriju protivnika. Svaki nepopunjeni presjek u teritoriji nosi jedan bod. Pobjednik je onaj sa više poena, a ako oba igrača imaju isti broj poena, igra se završava neriješeno.

Neki od značajnijih pojmova za početnike tokom igre su: „atari“, „oči“ i „samoubistvo“. Atari predstavlja situaciju kada jedan kamen ili grupa kamenja ima samo jednu „slobodu“. Oči ili život predstavlja tačku ili prazan prostor u grupi kamenja što čini tu grupu znatno jačom i ta grupa se ne može zarobiti. Samoubistvo predstavlja postavljanje kame- na u centar protivničke grupe gdje kamen ne bi imao sloboda i ovaj potez je ilegalan u igri.

4. Kulturološka pozadina igre

Zajedno sa *guqinom*, kaligrafijom i slikarstvom, *weiqi* je jedno od „četiri dostignuća“ koje je jedan učenjak morao da savlada. *Weiqi* je blisko povezan sa drugim kineskim tradicionalnim vještinama poput matematike, vojnih taktika, poezije, kaligrafije i slikanja (Fang M, 2013, *Art of Chinese Board Games*, str. 40).

Tokom dinastije Ming, otvaraju se prve *weiqi* škole od kojih su tri najpoznatije: Škola Yongjia, čiji je osnivač bio Bao Yizhong iz Yongjije (pokrajina Zhejiang), Škola Shinnan, čiji je osnivač bio Cheng Ruliang iz Shinana (pokrajina Anhui) i Škola Jingshi, čiji su osnivači bili Yan Lun i Li Fu iz Pekinga. Svaka škola imala je poseban stil igre sa različitim pristupima u odbrani i napadu. Zahvaljujući tim školama *weiqi* je postao izuzetno popularan u društvu (Fang M, 2013, *Art of Chinese Board Games*, str. 22-24).

Neki od današnjih *weiqi* majstora vjeruju da *weiqi* predstavlja univerzum, koji se sastoji od 360 zvjezdanih tijela; 19 vertikalnih i horizontalnih presjeka pravi 361 tačku na tabli. Tačka u sredini zove se „tianyuan-izvor neba“ i reflektuje taiji koji predstavlja centar univerzuma. Broj 360 je broj dana u jednoj lunarnoj godini koja se dijeli na četiri. Četiri ćoška predstavljaju proljeće, ljeto, jesen i zimu. Crne i bijele figure predstavljaju noć i dan i označavaju Zemlju i Nebo (*Traditional Culture: the Essence of Chinese Weiqi Chess (Go) Is Not About Winning or Losing* (2005)).

Weiqi odlikuje duh jednakosti, jer je svaki kamen jednak, ne nosi određenu ulogu kao u drugim igrama. Žene mogu igrati *weiqi* isto kao i muškarci. Neki stručnjaci smatraju da, kada bi svako volio da igra *weiqi*, onda bi naš svijet bio mnogo mirnije mjesto (*The Ancient Chinese Game of Go* (2005)).

Mnogi vole *weiqi* zbog filozofije na čijim osnovama se zasniva. Konfucionizam se oslanja na pravilo „zlatne sredine“. Ljudi ne treba da idu u ekstreme i da otkrivaju ivice svoje ličnosti. Slično je i u *weiqiju*, treba da skrivamo svoje namjere i ne otkrivamo ih u potpunosti dok za to ne dođe vrijeme. Takođe, postoji i daoističko učenje da, ako želiš da uzmeš nešto od drugih, moraš prvo dati nešto svoje. Ovo je jednako primjenjivo u strategijama *weiqija*.

Weiqi odlikuje drevna kineska filozofija i kulturna dubina, a u isto vrijeme sadrži dosta fleksibilnih strategija. *Weiqi* reflektuje suštinu tradicionalne kineske kulture sa ovim aspektima:

1) Dinamički dub

Što se tiče razvoja ljudske inicijative, što neko bolje igra *weiqi*, to bolje razvija svoju inicijativu. Igranje *weiqija* zahtijeva od igrača da ima maštu i da bude kreativan. Na početku igre nema nijedne figure na tabli, igrač može početi igru gdje god želi. Igrači imaju potpunu autonomiju nad *weiqijem*. Ova autonomija odlikuje igračevu dubinu razmišljanja i njihovu najveću inicijativu. Kaže se da se jedna partija ne može dva puta odigrati, što je čar *weiqija*.

2) Ideologija jednakosti

Weiqi može da reflektuje misli jednakosti. Na početku igre, sve figure imaju isti identitet, status i vrijednost. Tek kada se stave na različite pozicije na tabli, mogu imati različit značaj. Osim toga, ne postoje ograničenja u potezima - kamenje se može postaviti bilo gdje na ploči.

3) Sveukupan koncept

Sveukupan koncept je najbitniji u igri. U takmičarskom procesu, igrači ne bi trebalo da obraćaju pažnju samo na neposredne interese, već da uzmu u obzir dugoročne interese. Da bi dostigli svoje dugoročne i sveukupne interese, ponekad, igrači moraju da žrtvuju neposredne i djelimične interese. Ponekad, igrači moraju napustiti neke figure da bi preokrenuli situaciju u svoju korist. Na taj način, *weiqi* trenira i uči ljude da budu sveobuhvatni, da sagledaju probleme kroz duži vremenski okvir i širu perspektivu.

4) Sklad

Weiqi je, u suštini, mirna igra. Cilj je uspostaviti teritoriju; igrač sa većom teritorijom pobjeđuje. Tokom igre, gotovo, da nema velikih sukoba. Strategija za pobjedu se svodi na to da se teritorija proširi i da se smanji protivnikova teritorija. Najviše stanje u *weiqiju* nije konflikt, već harmonija (The game of black and white - Weiqi (2011)).

4.1. Strateško razmišljanje i planiranje

Igranje *weiqija* zahtijeva od igrača da misle par koraka unaprijed, uzimajući u obzir razne mogućnosti i iščekivanje protivnikovog poteza. Ovaj nivo strateškog razmišljanja njeuguje kognitivne vještine koje su važne za učenje jezika i sveukupan kognitivni razvoj. Igrači se udubljuju u igru, konstantno analiziraju tablu, procjenjuju različite strategije i donose kompleksne odluke - sve što doprinosi poboljšanju mogućnosti kritičkog razmišljanja. To sve doprinosi ravnoteži između širenja i integracije, znati kada treba napasti, a kada treba preći u odbranu (The game of black and white - Weiqi (2011)).

„Igranje *weiqija* je kao upuštanje u borbu strategije, gdje moramo razumjeti prednosti i slabosti našeg protivnika i planirati shodno tome. To zahtijeva mentalnu okretnost, duboku koncentraciju i sposobnost prilagođavanja promjenama okolnosti“ (The game of black and white - Weiqi (2011)).

Jedan od najboljih igrača tokom dinastije Tang, Wang Jixin, napisao je knjigu „*Deset tajni za uspjeh u weiqiju*“ koje glase:

1. Ne budi opsjednut pobjedom.

Ne koristi previše rizične strateške poteze zbog svoje želje da pobijediš.

Ne uzdiži se previše u oblake i ne budi pun sebe jer se onda gubi poenta i suština igre. Pobjeda nije najvažnija stavka igre. Najvažnija stavka je strpljenje i puštanje da kamenje vodi tebe, kroz princip *wu weija*, jer samo tako možemo prodrijeti u dublju srž igre.

2. Budi oprezan prije nego što upadneš u teritoriju protivnika.

Pažljivo i polako planiraj prije nego što upadneš na protivnikovu teritoriju i zaobilazi pokušaje da ju osvojiš jednim napadom.

Na početku igre, nije neophodno da se napada teritorija protivnika. Kroz čitavu igru, glavni fokus bi trebalo biti jačanje naše teritorije; samo ako imamo jake grupe kamenja, možemo se posvetiti napadu.

3. Uzmi u obzir odbranu kada lansiraš napad.

Kada započneš napad na protivnikovu teritoriju, moraš da razmišljaš kako da odbraniš svoju zemlju.

Kada dovoljno ojačamo da možemo polako preći u napad, najbolje je napadati mjesto gdje je protivnik slab ili mjesto gdje imamo jaku grupu kamenja, jer ćemo tako imati najbolje šanse za uspješan napad.

4. Napravi ustupak kako bi dobio šansu za napad.

U *weiqiju*, ne možemo imati sve. Uvijek se ostvaruje kompromis i jedan dio table ostavljamo protivniku. Ono što je bitno jeste da moramo znati gdje i šta da dopustimo protivniku da uzme kako bismo mi imali najveću korist od toga tj. većinu teritorije.

5. Žrtvuj manje bitno kamenje.

Prije nego što doneseš odluku, procijeni svoje gubitke i dobitke, i izaberi najbolju strategiju.

Ponekad nas igra tjera da, zarad nekog većeg dobitka, treba da žrtvujemo manje bitno kamenje. Ovo, ponekad, može da bude razlika u 5 poena, a nekada mnogo više. Bitno je biti u mogućnosti procijeniti situaciju posmatrajući čitavu tablu - da li nam je bitnije napasti teritoriju koja nam mnogo donosi, žrtvujući par kamenja usput ili nam je bitnije sačuvati kamenje i nadati se da protivnik neće zauzeti taj dio teritorije.

6. Odustani u opasnim situacijama.

Predaj kamenje koje nije u prednosti. Što prije odustaneš, imaš manji gubitak.

Neke bitke se ne mogu dobiti. Nekad ćemo ući u situaciju u igri gdje mislimo da držimo kontrolu nad situacijom ali previdimo neki protivnikov potez, te igra pređe u njegovu korist. Za novije igrače, ovo je teško primijetiti, ali što ranije primijetimo, to je bolje po nas, jer onda ne igramo uprazno.

7. Izbjegavaj brzopletost.

Nikad ne potcjenjuj protivnika. Budi oprezan sa svakim korakom bez ikakve brzopletosti.

Weiqi je igra koja njeguje poštovanje prema protivniku i samo potcjenjivanje protivnika se gleda kao nepoštovanje. Sam čin potcjenjivanja nas navodi da se opustimo i da ne budemo toliko fokusirani na igru, što stavlja protivnika u prednost.

8. Uvijek imaj veću sliku u glavi.

Razmišljaj o čitavoj tabli i pobrini se da su manje borbe koordinisane sa generalnom situacijom.

Igranje *weiqija* zahtijeva veliku pažnju. Ne možemo gledati samo u jedan ćošak, jer onda gubimo čitavu tablu, ali, takođe, ne možemo igrati preko cijele table bez neke harmonije i smisla u potezima. Zlatna sredina bi bila imati u fokusu dio table gdje se napada ili osvaja teritorija dok u vidu imamo čitavu tablu i situaciju na njoj.

9. Fokusiraj se na odbranu ako tvoj protivnik ima prednost.

Kada protivnik ostvari prednost u tom trenutku ili na određenim mjestima, to treba izdržati i fokusirati se na odbranu sopstvene teritorije.

10. Traži opstanak u nepovoljnoj situaciji.

Ako nam je kamenje opkoljeno, treba da izbjegnemo borbu i tražimo šansu da preživimo.

Forsiranje opstanka nije isplativo. Kada se ovakve situacije dogode, treba tražiti rupe u napadu protivnika kako bi se našla najbolja situacija za opstanak (Fang M, 2013, Art of Chinese Board Games, str. 19-20).

5. Intervju sa igračima iz Bosne i Hercegovine

U sklopu ovog istraživanja, imali smo priliku razgovarati sa nekoliko iskusnih *wei-qi* majstora koji se već dugi niz godina bave usavršavanjem ove drevne igre. Oni su, redom: Dragan Barić, Zoran Balvan, Nataša Malinić, Vladimir Bajić i Dragoslav Vodenik. Tokom intervju-a odgovorili su na sljedeća pitanja:

Kako ste počeli igrati *weiqi* i šta on označava za Vas?

Dragan Barić odgovara: „*Weiqi* igram od 1965. godine. Prvi igrači u Banjoj Luci bili su Vodenik Dragoslav i Baćevina Sead. Baćevina je mene naučio. Ja sam u Banjoj Luci bio najbolji pionir u šahu i kada sam naučio *weiqi*, prestao sam aktivno igrati šah.“

Zoran Balvan: „*Weiqi* sam počeo igrati u srednjoj školi i to prije, recimo, 55 godina. Moj stariji brat, u to vrijeme, student Elektrotehničkog fakulteta u Banjoj Luci se upoznao sa *weiqijem* na fakultetu i to preko Dragana Barišića koji je ovu prelijepu „igru“ već uveliko igrao. Odmah po upoznavanju sam se zaljubio u *weiqi* i ta ljubav traje i dan danas.“

Dragoslav Vodenik: „1964. sam naučio igrati jer sam tada u novinama „Plavi Vjesnik“ pročitao opis i pravila igre koja su me zainteresovala. Tada sam napravio prvu gar-

nituru od kartona. Kasnije sam stupio u kontakt sa *weiqi* klubom Ljubljana. U to vrijeme, sve što je bilo nepoznato mene je intrigiralo pa sam tako otkrio tajnu igre koja je veoma interesantna, a neki kažu da je ta igra došla iz svemira zbog izgleda table i figura.“

Nataša Malinić: „Sa *weiqijem* sam se prvi put susrela 1997. godine još u osnovnoj školi ali tada se nisam nešto zainteresovala pretjerano. Tek od 2011. sam aktivno ponovo počela igrati, učiti i učestvovati na turnirima. Od tada je *weiqi* dio moje svakodnevnice.“

Vladimir Bajić: „Naučio sam igrati *weiqi* 1997. godine kada sam imao 15 godina. Prvo me je sa igrom upoznao gospodin Dragan Barišić. On me je upoznao sa nekoliko drugih ljudi koji su, u to vrijeme, isto počinjali da uče igru *weiqi*. Pored svih kvaliteta koje igra *weiqi* ima, u pogledu takmičenja i druženja, ona je, svakako, duboko zasnovana na filozofskim principima balansa (u slučaju igre *weiqi* to je balans teritorije i uticaja) i kreativnosti (iako u njoj postoji koncept „ubijanja“ grupa kamenova, partija počinje sa praznom tablom, na kojoj crni i bijeli igrač naizmjenično „slikaju“ svojim potezima mapu, koja je na kraju partije različita od svih ostalih ikada odigranih).“

Iz ovog pitanja saznajem da su svi počeli igrati *weiqi* ili u osnovnoj školi ili u periodu srednje škole, ali jedno je sigurno: svima je to bila ljubav na prvu igru.

Da li Vi mislite da je *weiqi* više od igre?

Nataša Malinić: „*Weiqi*, za mene, nije samo obična igra jer osim strategije i kombinatorike uvijek je prisutan i psihološki aspekt kao odgovor na stanje u kojem se trenutno nalazimo. Kao i u životu uvijek je potrebno pronaći balans između napada i odbrane, teritorije i uticaja, praznih i punih polja, crnih i bijelih, uma i emocija... *Weiqi* više dozivljam kao ples između dva igrača nego kao borbu i rat. Svaki potez je potrebno sagledati iz više uglova i s obzirom na veliki broj mogućih kombinacija, često je teško sračunati koji potez je najbolji te je potrebno uključiti i intuiciju. Tu dolazimo do momenta kada je potrebno naći balans i ostati u fokusu. Svaki pogrešan potez je prilika da se prilagodjavamo i učimo iz svojih grešaka, umjesto da odustajemo - bas kao i u životu. Najbolja partija nije ona u kojoj pobijediš nego ona iz koje nešto naučiš.“

Zoran Balvan: „Apsolutno da. Postoji jedna izvanredna knjiga, koju sam imao u rukama i uzaludno tražio da je kupim, format A4, na našem jeziku, u kojoj su opisane sve poznate i manje poznate misaone igre. Autori za *weiqi* kažu da je najintelektualnija i najfascinantnija igra ili „igra“ (izbor po volji) na svijetu. Skromna „oprema“ i jednostavna pravila

stvaraju neviđene mogućnosti razvoja intelekta, pozitivne borbenosti i osjećaja za ljepotu (ne zaboravimo da je "ljepota u oku čovjeka")."

Dragoslav Vodenik: " *Weiqi* je, za mene, umjetnost. *Weiqi* je igra ljubavi i mira. Kada bi je političari znali igrati, rata u svijetu nikada ne bi bilo. *Weiqi* je prava bajkovita igra."

Dragan Barić: " *Weiqi* mi je mnogo pomogao u razmišljanju i donošenju odluka u odnosima sa firmama sa kojim sam sarađivao."

Vladimir Bajić: "Naravno, *weiqi* nije samo igra, nego i način razmišljanja i pogled na svijet, jer se u toku partije kombinuju precizno planiranje poteza kao i „osjećaj“ tj. intuicija za pravi potez (jer je zbog broja kombinacija poteza nemoguće proći kroz sve mogućnosti). Tako se razvija, i lijeva i desna hemisfera mozga."

Iz ovog pitanja saznajemo koliki uticaj *weiqi* može imati na naš svakodnevni život. *Weiqi* nam može pomoći kako u životu tako i u razmišljanju, što vidimo iz odgovora igrača. Svakom od njih, *weiqi* je više od igre. *Weiqi*, prvenstveno, predstavlja jednu veliku ljubav i predstavlja način i filozofiju života.

6. *Weiqi* kao sredstvo za razvoj kritičkog mišljenja i strpljenja

Već je dokazano da *weiqi* utiče na razvoj ljudskog mozga. Mnoga istraživanja su urađena gdje su upoređena djeca koja igraju i koja ne igraju *weiqi*. Djeca koja igraju *weiqi* su se pokazala znatno inteligentnijom (jer *weiqi* podstiče razvoj obje strane mozga), maštovitijom i boljom u donošenju odluka i pristupu određenim situacijama.

Korist od igranja *weiqija* nemaju samo djeca, već i odrasli, a *weiqi* može poboljšati kognitivne sposobnosti, strateško razmišljanje, vještine rješavanja problema, itd. Pomaže nam kod koncentracije i fokusa, hrani našu maštu i intuiciju i pomaže nam da budemo strpljiviji i da imamo drugačiji i filozofski pogled na život i svijet (The game of black and white - Weiqi (2011)).

„Morate biti potpuno mirni, u suprotnom, ne možete igrati. U *weiqiju* morate biti veoma jakog uma. Uvijek postoje gubici i dobici. Možda napravite neku grešku u toku igre, a onda morate da prilagodite svoj mentalitet kako biste se borili do kraja. Za mlade, to može biti neuspjeli pokušaj da se nauči nešto novo, ali za starije, ovakav hobi značajno će smanjiti opasnost od senilne demencije“ (The Ancient Chinese Game of Go. (2005)).

7. Zaključak

Kroz ovaj rad, upoznali smo se sa važnošću *weiqija* na dvoru drevne Kine, gdje *weiqi* nije bila samo igra za zabavu, već i alat za strateško razmišljanje i filozofska učenja. Kroz poveznice sa filozofijom, naučili smo da ovo nije samo borba na ploči, već i duhovna vježba koja nas uči strpljenju, prilagodljivosti i drugačijem pogledu na svijet.

I danas, hiljadama godina kasnije, ljudi širom svijeta igraju *weiqi*, što govori o njegovoj trajnoj vrijednosti. Njegova važnost ne leži samo u tome što je najstarija misaona igra na svijetu, već i u činjenici da nam ova igra pruža važne životne lekcije čak i u modernom svijetu.

Uzimajući sve ove činjenice u obzir, dolazimo do zaključka i odgovara na naše istraživačko pitanje da *weiqi* zaista pomaže dubljem razumijevanju života.

Bibliografija

Fang, M. (2013). *Art of Chinese Board Games*.

Introduction to Baduk. (2008). Preuzeto 6 10, 2025 sa Korean Baduk Association: http://english.baduk.or.kr/sub02_01.htm?menu=f12

Janssen, F. (1996). *Learning Go Step by Step*.

The Ancient Chinese Game of Go. (2005). Preuzeto 6 10, 2025 sa China.org: <http://www.china.org.cn/english/features/Archaeology/131298.htm>

The art of living and the game of Weiqi. (2023). Preuzeto 6 10, 2025 sa The Fat Monk: <https://thefatmonk.net/2023/09/08/the-art-of-living-and-the-game-of-weiqi/>

The game of black and white - Weiqi. (2011). Preuzeto 6 10, 2025 sa China Daily: https://www.chinadaily.com.cn/life/2011-06/21/content_12745243.htm

Traditional Culture: the Essence of Chinese Weiqi Chess (Go) Is Not About Winning or Losing. (2005). Preuzeto 6 10, 2025 sa MingHui: <https://en.minghui.org/html/articles/2005/9/1/64468.html>

Weiqi: Strategic Depths of Go in Chinese Learning. (n.d.). Preuzeto 6 10, 2025 sa LC Chinese School: <https://lcchineseschool.com/weiqi-strategic-depths-of-go-in-chinese-learning/>

FILOLOŠKI FAKULTET, UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
KATEDRA ZA SINOLOGIJU

IDENTITET ZAROBLJEN U ULOZI: Konfuzija između izvodačkog i ličnog u liku Cheng Dieyi

(Seminarski rad iz Uvoda u sinologiju)

Mentor: doc. dr Ljiljana Stević

Student: Ivana Iveta

Maj, 2026. godine

SINOLOŠKE SVESKE

APSTRAKT Film „*Zbogom, moja konkubino*“ (霸王别姬), režisera Chen Kaige (陈凯歌), kroz lik Cheng Dieyi-ja (程蝶衣) nudi jednu od najsloženijih analiza o odnosu umjetnosti, roda i identiteta u istoriji filma. Polazeći od pitanja koje rana recenzija filma postavlja u centar naracije – „Ko si ti?“ – ovaj rad istražuje proces u kojem scenski lik postepeno preuzima kontrolu nad stvarnim životom pojedinca, dovodeći do potpunog gubitka granica između izvođačkog identiteta i privatnog života. Kako Lan Dong primjećuje, likovi se bore da „prepoznaju svoj vlastiti identitet kao *gay* muškarci“; u slučaju Dieyi-ja ta borba poprima specifičan oblik – nemogućnost razlikovanja vlastitog identiteta od uloge konkubine koju tumači. Rad identifikuje pet faza u kojima se gradi gubitak granice: (1) Nasilna rodna socijalizacija u djetinjstvu, tokom koje mladi Xiao Douzi (小豆子) kroz brutalnu obuku usvaja rečenicu „Ja sam po prirodi djevojka“ (Chen K., 1993, 00:33:44); (2) Usvajanje ženskog identiteta kroz ponavljano izvođenje, pri čemu uloga prestaje biti gluma i postaje egzistencija; (3) Sukob s „prirodnom ženom“ (Juxian (菊仙)), koji dodatno učvršćuje Dieyijevu poziciju – on nije ni „prava“ žena ni „pravi“ muškarac, već nešto treće što film ne može u potpunosti imenovati; (4) Javno poniženje tokom Kulturne revolucije, kada Dieyi viče da je odavno prestao biti muškarac; i konačno (5) Samoubistvo na sceni kao konačni čin vjernosti ulozi – nastup koji više nije gluma. Teorijski, rad se oslanja na koncept rodne performativnosti Judith Butler, prema kojoj rod „nije nešto što jesmo, već nešto što činimo“ (He, 2023, str. S119). Dieyijev slučaj je radikalna ilustracija ove teze: on nema „unutrašnje“ ja odvojeno od scenskog nastupa; njegova ženstvenost nije maska iza koje se krije „pravi“ muškarac – ona je sve što postoji. Ipak, rad takođe pokazuje ograničenja Butlerinog performativnog optimizma. Kako Chengzhou He (何成洲) primjećuje, cross-dressing u masovnim medijima ne mora nužno imati potkopavajuće djelovanje – može dovesti do ponavljanja dvojnog mišljenja u podršci patrijarhalnoj ideologiji. Dieyi ne imitira ženstvenost; on je shvata smrtno ozbiljno, što ga čini žrtvom, a ne herojem. Rad zaključuje da film kroz Dieyijevu tragediju kritikuje rigidne rodne norme kineskog društva, istovremeno upozoravajući na opasnost potpunog razlaganja vlastitog identiteta u umjetnost. Paradoks – između slave i tragedije, transformacije i zarobljenosti, slobode i prisile – čini Dieyija jednim od najsnažnijih likova u istoriji filma. Uprkos narativnom zatvaranju koje nameće nacionalističku ideologiju, Leslie Cheung-ovo (張國榮) fizičko izvođenje izvođenje – pokreti, pogledi, glas – komunicira nešto što riječi ne mogu izgovoriti, stvarajući „*queer* sferu osjećaja“ koja se proteže izvan teksta i potiče društvenu raspravu o *queer* seksualnosti.

Ključne riječi: performativnost, queer, cross-dressing, rodni, identitet

1. Uvod

Film „*Zbogom, moja konkubino*“ smješta radnju u period od 1920-ih do 1970-ih godina, prateći život dvojice glumaca Pekinške opere – Cheng Dieyija (Leslie Cheung) i Duan Xiaoloua (段小楼) i Zhang Fengyi (张丰毅)). Kao što Lan Dong primjećuje u svom radu o kineskoj *gay* kinematografiji, radnja filma prikazuje likove koji se bore „prepoznati svoj vlastiti identitet kao *gay* muškarci“ (Dong L. 2005, apstrakt str.2). U centru ove borbe je Cheng Dieyi, čija se lična tragedija odvija upravo kroz nemogućnost razlikovanja vlastitog identiteta od uloge koju tumači.

Kako jedna od ranih recenzija filma navodi, „borba da se odgovori na pitanje ‘Ko si ti?’ – sukob između umjetnosti i života – središte je priče o Dieyiju i Xiaolouu” (Reed K. 1994, para.2). Upravo to pitanje je polazište ovog rada: kako film prikazuje proces u kojem scenski lik preuzima kontrolu nad stvarnim životom pojedinca? Značaj ovog pitanja dodatno je naglašen istorijskim kontekstom u kojem se radnja odvija. Film prati gotovo pola vijeka kineske istorije, od posljednjih godina tradicionalnog društvenog poretka, preko japanske okupacije i građanskog rata, pa sve do Kulturne revolucije. Na taj način, lična sudbina Cheng Dieyija nije predstavljena kao izolovan slučaj, već kao posljedica neprestanog sudara pojedinca sa društvenim i političkim okolnostima koje od njega zahtijevaju prilagođavanje i potiskivanje vlastitog identiteta. Umjetnost u filmu, nije samo prostor izražavanja, nego i prostor discipline, kontrole i društvene reprodukcije rodnihi normi.

Za analizu ovog procesa, rad se oslanja na nekoliko teorijskih okvira. Prvo, to je teorija rodne performativnosti Judith Butler, koja će biti korištena za razumijevanje Dieyijeve rodne konfuzije. Kako Chengzhou He (2023) objašnjava u svom radu o intermedijalnom *cross-dressingu*, Butler argumentuje da rod „nije nešto što jesmo, već nešto što činimo – niz ponavljanih radnji koje stvaraju iluziju stabilnog identiteta“. Drugo, rad se oslanja na akademsku literaturu koja se isključivo bavi filmom „*Zbogom, moja konkubino*“, uključujući radove koji analiziraju *queer* aspekte filma, rodnu politiku i kulturološke implikacije *cross-dressinga*.

Metodologija rada je kvalitetna analiza filma, uz interdisciplinarni pristup koji kombinuje filmsku analizu, rodnu teoriju i kulturološke studije.

2. Djetinjstvo i oblikovanje roda: od Xiao Douzija do Yu Jija

Proces gubitka granice između identiteta i uloge kod Dieyija počinje u ranom djetinjstvu, kroz brutalnu obuku u školi Pekinške opere. Kako filmska recenzija iz 1994. godine opisuje, Dieyijeva majka “zadaje vlastiti šokantni udarac kako bi njezin sin bio primljen u ovu radioničku školu za izvođače, i taj prvi udarac postavlja ton za život pun okrutnosti” (Reed K., 1994, para. 5).

Škola Pekinške opere nije bila samo obrazovna ustanova, već zatvoren sistem u kojem je individualnost učenika bila potpuno podređena zahtjevima umjetnosti. Djeca su od najranijeg uzrasta prolazila kroz izuzetno strogu fizičku i psihološku obuku, obilježenu kažnjavanjem, disciplinom i безусловnom poslušnošću. Takav sistem nije oblikovao samo njihove izvođačke sposobnosti, već i način na koji doživljavaju vlastito tijelo i identitet. Za Xiao Douzija, koji od samog početka pokazuje otpor prema ulozi koja mu je namijenjena, proces obuke postaje proces postepenog odricanja od vlastitog „ja“. Njegovo prihvatanje identiteta konkubine Yu ne događa se kao slobodan izbor, već kao rezultat dugotrajnog ponavljanja i institucionalnog pritiska.

U školi, mladi Dieyi (tada poznat kao Xiao Douzi) i Xiaolou se upoznaju i preuzimaju uloge koje će igrati cijeli život – Dieyi postaje konkubina Yu, a Xiaolou Kralj Chu. Ključni trenutak u ovom procesu jest Dieyijeva borba s izgovaranjem rečenice „Ja sam po prirodi djevojka“. Kako recenzija navodi: „Sve dok je u svojoj glavi bio u pravu, na probama je griješio. Konačno ga Xiaolou prisiljava da to izgovori ispravno – i od tog trenutka Dieyi više ne može nazad, te neizbježnosti priče počinju se pojavljivati“ (Reed K., 1994, para.11).

Ova scena ilustruje ono što Chengzhou He (2023) naziva „transformativnom moći *cross-dressinga*“ – ponavljanje rodnog izvođenja postepeno oblikuje identitet izvođača. Dieyi ne glumi ženu; on postaje ono što glumi. Poseban značaj u ovom procesu ima tradicija izvođenja ženskih uloga (dan, odnosno nandan) u Pekinškoj operi. Budući da ženama dugo nije bilo dozvoljeno nastupati na sceni, muški izvođači razvili su složen sistem imitacije ženskog glasa, pokreta i držanja tijela. Međutim, za razliku od većine glumaca kojima je takva transformacija predstavljala profesionalnu vještinu, Dieyi tu granicu postepeno gubi. Ono što kod drugih ostaje dio umjetničkog zanata, kod njega postaje temelj ličnog identiteta. Upravo zbog toga film sugerše da je njegova tragedija manje povezana sa seksualnom orijentacijom, a mnogo više sa nemogućnošću da odvoji izvođenje od stvarnosti.

Proces je nasilan, ali je upravo ta nasilnost ono što čini njegovu transformaciju tako potpunom. Kako jedan akademski rad navodi „Cheng Dieyi predstavlja rascjepkani identitet i egzistencijalnu tragediju koja se događa kada takva performativnost proдре sa scene u područje života“ (A Narrative and Aesthetic Study of Farewell My Concubine, 2024, str. X).

3. Zamagljivanje granice u odrasloj dobi: život kao izvođenje

Kada Dieyi odraste, njegova konfuzija između uloge i stvarnosti postaje sve izraženija. Njegov zaštitnik Yuan, kada ga prvi put vidi kako nastupa, postavlja ključno pitanje: „Nije li on zamutio granicu?“ (Chen K., 1993, 00:48:18). Ovo pitanje – je li Dieyi postao žena koju glumi – od ključnog je značaja je za razumijevanje njegovog lika.

3.1. Kostim i maska

Dieyi rijetko skida kostim i šminku. Za njega, to nije samo rekvizit, već dio njegovog identiteta. Kostim u filmu ima funkciju mnogo širu od estetike. On simbolizuje prelazak iz svakodnevnog života u prostor izvođenja, ali u Dieyijevom slučaju, taj prelazak postaje trajan. Gledalac rijetko ima priliku da ga vidi potpuno oslobođenog scenske maske, što stvara utisak da njegova privatna ličnost gotovo i ne postoji. Film, na taj način, briše granicu između glumca i uloge, sugerišući da dugotrajno ponavljanje određene društvene ili umjetničke funkcije može proizvesti osjećaj da je upravo ta funkcija jedini autentični oblik postojanja. Analiza rodne politike u filmu, objavljena u knjizi „*Women Through the Lens*“, pokazuje kako film koristi kostim i šminku kako bi označio granicu između „prirodne žene“ i „žene u maski“. Kada Dieyi, obučen u kostim i našminkan, razgovara s Juxian (Xiaolouovom suprugom), film postavlja sukob između „biološke žene“ i „performativne žene“ – sukob u kojem Dieyi, ironično, često ispada dominantniji.

Kao što autorka tog poglavlja primjećuje, „muški protagonista i ženska maska – njegova vještina da glumi ženu – i njegova skrivena muška moć proizvode precizne strategije koje strukturiraju odnose između Dieyija i Juxiana“ (Cui S., 2003, para. 7). Drugim riječima, Dieyijeva „ženstvenost“ nije potpuna – ona nosi u sebi trag muške moći koja mu omogućava da dominira nad Juxian. Ovo je ključno za razumijevanje Dieyijeve pozicije: on nije niti „prava“ žena, niti „pravi“ muškarac – on je nešto treće, što film ne može u potpunosti imenovati.

3.2. Govor tijela i pogled

Film koristi vizuelne tehnike kako bi prikazao Dieyijevu rodnu konfuziju. U sceni u kojoj Dieyi dolazi do Xiaolouove kuće po kišnoj noći (Chen K., 1993, 02:25:25), niz „*point-of-view*“ kadrova omogućava voajeristički pogled na privatni život para. Dieyi, gledajući kroz prozor, dok Xiaolou i Juxian vode ljubav, istovremeno je i subjekat i objekat pogleda – on gleda, ali je i sam izložen pogledu gledalaca. Ova dvostrukost odražava njegovu rodnu dvostrukost.

Kako Chengzhou He objašnjava u svom radu o intermedijalnom *cross-dressingu*, „transformacija odnosa pogleda izaziva osjećaj otuđenja i samorefleksije kod publike, koji kao subjekti pogleda, moraju da se suoče s granicama roda i rase u interkulturalnom kontekstu“ (He, 2023, str. S129). Dieyi nije samo žrtva vlastite konfuzije – on je i objekat kroz koji film ispituje same granice identiteta.

Osim kroz dijalog, film, njegovu unutrašnju podijeljenost, prikazuje i nizom suptilnih vizuelnih detalja. Dieyijevi pokreti, držanje tijela i način na koji posmatra Xiaoloua često više podsjećaju na ponašanje scenske konkubine nego na ponašanje privatne osobe. Kamera se dugo zadržava na njegovom licu i izrazima koji ostaju nedorečeni, dopuštajući gledaocu da osjeti njegovu emocionalnu izolovanost. Time se potvrđuje da je njegov identitet konstruisan prije svega kroz pogled – vlastiti, Xiaolouov i pogled publike koja ga neprestano posmatra.

4. Posljedice gubitka identiteta: izdaja i samouništenje

Dieyijeva nemogućnost razlikovanja uloge od stvarnosti kulminira tokom Kulturne revolucije, kada su svi likovi prisiljeni da javno priznaju svoje „zločine“. Lan Dong, u svojoj analizi, kineske *gay* kinematografije primjećuje da „Cheng Dieyi nikada ne ‘izađe iz ormara’ tokom decenija kada Kina prolazi kroz niz političkih događaja, te završava samoubistvom koje svjedoči njegovom *queer* identitetu“ (Dong L., 2005, str. 4).

U sceni javnog optuživanja pod pritiskom Crvenih gardista (红卫兵), Dieyi više da je odavno prestao biti muškarac (Chen K., 1993, 02:40:25). Ova rečenica nije samo histerija – ona izražava njegovu egzistencijalnu istinu. Kako se navodi u jednoj akademskih analizi, „maskirani feminizam pogođen društvenom kastracijom, ali i dalje prisutan u njegovoj psihološkoj nesvijesti, provocira ljubomoru i impuls za osvetom protiv njegove ženske suparnice“ (Jovanović S., 2014, str. 208- može biti – autentično žensko biće, priznato od strane društva.

4.1. Kulturna revolucija kao raspad privatnog i javnog identiteta

Kulturna revolucija predstavlja ključnu prelomnu tačku u filmu jer pokazuje kako politički sistem prodire u najintimnije sfere života pojedinca. Umjetnici, intelektualci i pripadnici tradicionalnih kulturnih institucija bili su izloženi javnim poniženjima, samokritikama i prisilnim priznanjima. U takvim okolnostima, više nije bilo moguće odvojiti privatni identitet od društvene uloge koju država nameće. Dieyi i Xiaolou prisiljeni su javno izdati jedan drugoga kako bi sačuvali vlastiti život, čime se ruši i posljednji ostatak njihove međusobne povezanosti. Za Dieyija, koji je već izgubio granicu između umjetnosti i stvarnosti, ovaj događaj predstavlja konačan raspad identiteta. Njegova izjava da je odavno prestao biti muškarac ne odražava samo ličnu krizu, nego i činjenicu da mu društvo više ne dopušta postojanje izvan unaprijed određenih kategorija.

4.2. Samoubistvo kao završni čin

Film završava Dieyijevim samoubistvom na sceni, nakon izvođenja „*Zbogom, moja konkubino*“. Ovaj čin vrhunac je gubitka granice: Dieyi ne glumi samoubistvo – on ga izvođa kao stvarni čin. Kako Benzi Zhang primjećuje u svom radu, film je epohalan po tome što razbija ‘bezjezičnu’ šutnju u potrazi za odgovarajućim glasom za izražavanje homoseksualnog iskustva i tjeskobe (Zhang B., 1999, str.101-109). Dieyijeva smrt nije samo lična tragedija – ona je i politički čin, posljednji pokušaj da se izgovori ono što društvo odbija čuti.

Kako jedna akademska analiza zaključuje, „*Zbogom, moja konkubino*“ „stvora narativni završetak koji nameće nacionalističku ideologiju na štetu ženske i *queer* slobodne volje“ (Hsu J. 2012, str.2). Dieyijeva smrt, dakle, nije pobjeda – ona je dokaz da društvo nema mjesta za one koji ne poštuju rodne i seksualne norme.

5. Diskusija: teorijski okvir i kulturološki kontekst

5.1. Butler i granice performativnosti

Judith Butler, u svom ključnom djelu „*Gender Trouble*“, tvrdi da rod u potpunosti narušava razliku između unutrašnjeg i vanjskog psihičkog prostora i efektivno ismijava i ekspresivni model roda i koncept istinskog rodnog identiteta (Butler J., 1990, str.137). Prema Butler, rod nije prirodna niti unaprijed određena kategorija, već rezultat neprekidnog ponavljanja društveno prihvaćenih obrazaca ponašanja. Ono što društvo prepoznaje kao „muško“ ili „žensko“ nastaje kroz svakodnevne gestove, govor, odijevanje i način na koji pojedinac nastupa pred drugima. Drugim riječima, rod nije unutrašnja suština koja postoji prije djelovanja, već učinak samog djelovanja. Upravo zbog toga, Butler smatra da je identitet uvijek nestabilan i podložan promjenama, jer zavisi od kontinuiranog ponavljanja određenih normi. Dieyijev slučaj je radikalna ilustracija ove teze: on nema „unutrašnje ja“ koje bi bilo odvojeno od njegovog scenskog izvođenja. Njegova „ženstvenost“ nije maska iza koje se krije „pravi“ muškarac – ona je sve što postoji.

Ipak, film, takođe, pokazuje ograničenja Butlerinog optimizma. Kao što Chengzhou He primjećuje, *cross-dressing* u masovnim medijima, „ne mora nužno povlačiti subverzivne učinke protiv rodnih i društvenih normi, već može dovesti do ponavljanja binarnog načina razmišljanja u podršci patrijarhalnoj ideologiji“ (He, 2023, str.124). Dieyijeva tragedija je upravo u tome što njegovo izvođenje roda nije subverzivno – ono je zarobljavajuće. U kontekstu ovog filma, Butlerina teorija omogućava drugačije tumačenje Dieyija. Njegova tragedija ne proizilazi iz činjenice da igra žensku ulogu, već iz toga što je prisiljen da je izvodi neprekidno, bez mogućnosti povratka vlastitom privatnom identitetu. Na taj način, film pokazuje da performativnost može imati i destruktivnu dimenziju: ukoliko društvene okolnosti pojedincu ne ostavljaju prostor za izbor, ponavljanje više ne djeluje oslobađajuće, već postaje mehanizam kontrole. On ne ismijava ženstvenost; on ženstvenost shvata smrtno ozbiljno.

5.2. Cross-dressing kao subverzija i zamka

Tradicija „muškog dana“ u Pekinškoj operi – muškaraca koji glume ženske uloge – ima dugu istoriju u Kini. Kako se navodi u jednom pregledu, u Pekinškoj operi i ranoj kinematografiji u prošlosti, ženske uloge obično su izvodili muškarci koji su se oblačili kao žene. Ova praksa nosi u sebi potencijal za subverziju, ali i za reprodukciju patrijarhalnih normi.

U slučaju „*Zbogom, moja konkubino*“, film je „hvaljen od strane mnogih zbog svoje uloge u prevladavanju homofobije među publikom, ali je istovremeno kritikovan i zbog ‘queeriranja queer-a’, s naglaskom na abnormalnost *queer* identiteta, posebno u smislu pretjeranog nasilja i srama povezanog sa takozvanim ‘iskrivljenim’ rodnim identitetom“ (He, 2023, str.126). Dieyi nije prikazan kao neko ko slavi svoj identitet – on je prikazan kao tragedija, kao upozorenje. Ovo je politički ambivalentan potez: s jedne strane, film daje glas onima koji su ušutkani; s druge strane, taj glas govori samo o patnji.

Dodatnu složenost ovom pitanju daje činjenica da je *cross-dressing* u kineskoj kulturnoj tradiciji imao dvostruku funkciju. S jedne strane, predstavljao je neophodan dio pozorišne umjetnosti i bio društveno prihvaćen unutar scenskog prostora. S druge strane, svako prenošenje takve rodne fluidnosti izvan pozornice bilo je doživljavano kao prijetnja ustaljenom društvenom poretku. Upravo ta granica između dozvoljene umjetničke transformacije i zabranjene lične transformacije nalazi se u centru Dieyijeve tragedije. Film pokazuje da društvo prihvata iluziju samo dok ostaje ograničena na scenu; onog trenutka kada izvođač počne živjeti svoju ulogu, biva odbačen i kažnjen.

5.3. “Queer sphere of feelings“

Jedna od najzanimljivijih analiza filma dolazi iz rada koji *queer* u „*Zbogom, moja konkubino*“ ne posmatra kroz prizmu politike, već kroz „afektivni subjektivitet“. Kako autor tog rada objašnjava, „*queerness* u oba filma proizlazi iz ponavljajućeg impulsa koji stvara sferu *queer* osjećanja kao nestandardnu strukturu osjećanja“ (Hsu J., 2012, str.1).

U filmu „*Zbogom, moja konkubino*“, uprkos narativnom zatvaranju koje nameće nacionalističku ideologiju, „Leslie Cheung, glumac koji portretira ženskog imitatora, kroz svoj nastup stvara afektivnu silu koja se proteže izvan tekstualnog područja i potiče društvenu raspravu o *queer* seksualnosti“ (Hsu J., 2012, str.1). Drugim riječima, ono što film

„govori“ na nivou priče (da je *queer* identitet tragičan i nemoguć) nije nužno ono što film čini kroz izvođenje. Cheungov fizički nastup – njegovi pokreti, pogled, glas – komunicira nešto što riječi ne mogu izgovoriti. Upravo zbog toga, se može tvrditi da afektivna dimenzija filma nadilazi njegovu eksplicitnu narativnu poruku. Iako priča završava tragično, emocionalni odnos između Dieyija i Xiaoloua, kao i način na koji Leslie Cheung oblikuje svoj lik, ostavljaju prostor za drugačije čitanje identiteta i intimnosti. Film ne daje jasan odgovor na pitanje ko je Cheng Dieyi, ali upravo u toj neodređenosti leži njegova snaga. Umjesto stabilnog identiteta, gledaocu se nudi iskustvo stalne transformacije i osjećaj da granice između muškog i ženskog, umjetnosti i života, javnog i privatnog nisu tako čvrste kako ih društvo želi prikazati.

6. Zaključak

Cheng Dieyi ne uspijeva odgovoriti na pitanje „Ko si ti?“ – i upravo u tom neuspjehu leži njegova tragedija. Kroz pet faza koje je ovaj rad identifikovao – od prisilnog izgovaranja rečenice „Ja sam po prirodi djevojka“, preko potpunog uranjanja u ulogu konkubine Yu, sukoba sa Juxian, javnog poniženja u Kulturnoj revoluciji, do samoubistva na sceni – film prikazuje kako gluma može progutati izvođača.

Teorijski gledano, Dieyi je radikalna ilustracija Butlerine teze o rodnoj performativnosti: on nema „unutrašnje ja“ odvojeno od svojih postupaka. Njegova ženstvenost nije maska, već jedina stvarnost koju poznaje. Međutim, za razliku od Butlerinog vjerovanja da ponavljanje rodnihi normi otvara prostor za subverziju, Dieyijev slučaj pokazuje suprotno: ponavljanje može biti i oblik zarobljenosti. Kako je Chengzhou He primjetio, *cross-dressing* u masovnim medijima, ne mora nužno imati potkopavajuće djelovanje – može ojačati binarno razmišljanje i patrijarhalnu ideologiju.

Ipak, rad je takođe pokazao da film nije samo priča o tragediji. Kroz Jen-Hao Hsuov koncept „*queer sfere osjećanja*“, Leslie Cheungovo fizičko izvođenje – ono što njegovo tijelo radi između dijaloga – pokazuje otpor koji narativni nivo filma namjerno potiskuje. Gledalac koji izađe iz bioskopa ne pamti samo Dieyijev pad, već i njegovu izvanrednu snagu da ostane vjeran ulozi do kraja.

Trajna vrijednost ovog filma ogleda se upravo u tome što njegova pitanja ostaju aktualna i više od tri decenije nakon premijere. Rasprave o rodnom identitetu, društve-

nim očekivanjima i odnosu između umjetničke uloge i privatnog života danas su jednako prisutna kao i u vremenu nastanka filma. Chen Dieyi zato nije samo lik vezan za određeni historijski trenutak kineske kulture, već univerzalna figura pojedinca koji pokušava pronaći vlastiti identitet u svijetu koji ne prihvata različitost. Njegova tragedija podsjeća da granica između onoga što jesmo i onoga što društvo od nas očekuje, često, nisu rezultat slobodnog izbora, već posljedica dugotrajnog procesa oblikovanja i prisile.

Na kraju, „*Zbogom, moja konkubino*“ nije ni jednostavna kritika patrijarhata niti promocija *queer* identiteta. Film je, prije svega, upozorenje: umjetnost može osloboditi, ali može i uništiti – posebno kada društvo ne nudi treći prostor između nametnutih uloga. Dieyi nije heroj, ali nije ni žrtva u klasičnom smislu. On je primjer onoga što se dogodi kada osoba nema drugog izbora nego da postane ono što glumi – a to je, na kraju, optužnica društva koje takav izbor nameće.

Bibliografija

1. Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, 1990. (Citirano u He 2023: S124, S126, S129)
2. Chen, Kaige, reditelj. *Farewell My Concubine*. Miramax Films, 1993.
3. Dieyi, C. i Xing, H. "Cheng Dieyi in Farewell My Concubine, A drag or a act? A queer or an actor?" Sinología hispánica. China Studies Review, 2022.
4. Dong, Lan. "Tracing Chinese Gay Cinema 1993-2002". CLCWeb: Comparative Literature and Culture, vol. 7, no. 2, 2005.
5. He, Chengzhou. "Intermedial Cross-dressing Performance as Cultural Intervention." European Review, vol. 31, no. S1, 2023, str. S124-S129
6. Hsu, Jen-Hao. "Queering Chineseness: The Queer Sphere of Feelings in Farewell My Concubine and Green Snake." Asia Studies Review, vol. 36, no. 1, 2012.
7. NG, Wai Hin. From "Farewell My Concubine" to "Farewell My King", a focus on cross-dressing character Leslie Cheung in the film „Farewell My Concubine“, in relation to expressionism. Honours Project, EdUHK, 2018.
8. Reed, Katherine. "‘Farewell’ Is Tragedy With a Human Touch." Roanoke Times, 19th March 1994.
9. "A Narrative and Aesthetic Study of Farewell My Concubine, Focusing on the OSMU and the Tradition of Nandan." KCI Journal, 2024.
10. *Woman Through the Lens: Gender and Nation in a Century of Chinese Cinema*. University of Hawaii Press, poglavlje 7, „Subjected Body and Gendered Identity: Female Impresonation in Chen Kaige’s Farewell My Concubine“, str. 155-178.
11. Poglavlje o muškim tipovima uloga u pekinškoj operi i kineskoj kinematografiji. U: *Men and Masculinities in Contemporary China*, str. 100-116.
12. Jovanović, Smiljka. „Karneval I Maskarada.“ Str. 208-209, 2014.

SINOLOŠKE SVESKE

FILOLOŠKI FAKULTET, UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
KATEDRA ZA SINOLOGIJU

NOVA KINESKA KULTURNA REVOLUCIJA: Povratak tradicionalnih vrijednosti i kulture kao osnove (među)narodnog kineskog identiteta

(Seminarski rad iz predmeta Uvod u sinologiju)

Mentor: doc. dr Ljiljana Stević
Student: Tijana Mijatović

Maj, 2026. godine

Apstrakt Nakon opijumskih ratova, pada posljednje kineske dinastije, narušavanja teritorijalnog integriteta, a usljed siromaštva, gladi i nezadovoljstva, tokom 19. i 20. vijeka, u Kini je primjetna tendencija odbacivanja svega što se smatra tradicionalnim kineskim vrijednostima i kulturom, primarno kao posljedica ideje da Kina baš zbog svoje „nazadnosti“ nije uspjela da se izbori sa zapadnim silama. Pojava mnogih radikalnih pokreta i sudar različitih ideologija formiraju plodno tlo za prihvatanje svega novog i tuđeg, za modernizaciju koja prihvata univerzalnu, zapadnjačku definiciju modernog potpuno van harmonije sa onim što je esencijalno kinesko. Međutim, već krajem 20. vijeka, Kina započinje proces „rehabilitacije“ tradicionalnih vrijednosti koje, zajedno sa kulturom, umjetnošću, filozofijom i konfucijanskim principima i jezikom, čine okosnicu novog kineskog identiteta, te omogućavaju kako jačanje nacionalne svijesti, tako i povoljnije pozicioniranje u međunarodnim diplomatskim odnosima. Uspostavljanje „meke moći“ i poboljšano razumijevanje kineske tradicije postaju dio dugotrajne strategije ne samo kulturološkog već i ekonomskog razvoja, i ključne su stavke današnje kineske globalne politike. Cilj ovih promjena jeste da se odagna negativna i sumnjičava slika o Kini iz ugla međunarodne zajednice, da se Kina sa svim svojim specifičnostima pokaže privlačnom, kao i da se ponudi alternativa univerzalnoj modernosti u vidu pristupa koji se zasniva na harmoniji, međusobnom prihvatanju i toleranciji, zajedničkom rastu i napretku. Ovaj rad bavi se samim definicijama kineske kulture i tradicionalnih vrijednosti. Rad, takođe, daje kratki istorijat ideje da je potrebno integrisati kulturni identitet i u svakodnevni život i u javnu diplomatiju, kao i pregled metoda kojim se ovi ciljevi postižu. Primarno pitanje na koje se nastoji odgovoriti jeste na koje sve načine tradicionalne kineske vrijednosti oblikuju sliku Kine u međunarodnoj zajednici, u kontekstu „meke moći sa kineskim karakteristikama“, i da li su ove vrijednosti u suprotnosti sa opšteprihvaćenim, zapadnim modelom modernosti. **Ključne riječi:** kineska kultura, tradicionalne vrijednosti, konfucijanizam, meka moć, međunarodni odnosi.

1. Uvod

Nakon poraza u opijumskim ratovima (1839–1842, 1856–1860),¹ pada dinastije Qing (清朝) 1911. godine, gubitaka teritorijalnog, ali i nacionalnog integriteta, u Kini počinje da se formira ideja da je do ovoga došlo zbog nespremnosti za borbu sa bolje opremljenim zapadnim silama, a da je uzrok ove nepripremljenosti kineska „nazadnost“, ne samo u kontekstu vojne opreme, tehnologije i oružja, već i u kulturološkom i ideološkom smislu. Počinje se javljati skepticizam u vezi sa stvarima koje do tada nikad nisu bile dovođene u pitanje i koje su činile okosnicu kineskog društvenog uređenja: apsolutno povjerenje prema „nebeskom caru“ kao suverenom vladaru cijele Kine, i Kina kao napredno, jedinstveno „nebesko carstvo“. Pojavljuju se ideje o tome da je potrebno odbaciti elemente tradicionalnog nasljeđa u cilju modernizacije zemlje, kako među radikalnim političkim pokretima, tako i među intelektualcima „starog kova“. Filozof Wang Guowei (王国维)² na sljedeći način je sumirao ovu ideološku promjenu: „Onome što volim ne mogu vjerovati; ono u šta vjerujem – ne volim.“ (Lodén, 2017).

Iako su se pojavljivali mnogi pokreti i pojedinci koji su smatrali da je potrebno ukloniti tradicionalizam iz nacionalne ideologije, to najviše možemo povezati sa aktivnostima Mao Zedonga (毛泽东),³ koje su kulminirale nizom događaja pod nazivom „kineska kulturna revolucija“ (无产阶级文化大革命). Mao Zedong je vjerovao da se tradicionalna kineska kultura, koju je smatrao feudalnom i zaostalom, treba potpuno eliminisati kako bi se izgradilo novo, socijalističko društvo. Smatrao je da tradicionalna kultura pred-

¹ Opijumski ratovi (Prvi opijumski rat od 1839. do 1842. i Drugi opijumski rat od 1856. do 1860. godine) bili su sukob između Kineskog carstva, tada još uvijek pod vladavinom dinastije Čing, i zapadnih sila, prvenstveno Velike Britanije. Povod ratova bili su pokušaji kineske vlasti da zabrani i kontroliše trgovinu opijuma od strane britanskih trgovaca, a završili su teškim porazima Kine, gubitkom teritorija poput Hong Konga i Mandžurije, te prisilnim otvaranjem zemlje za zapadne sile (Wallbank, Bailkey, Jewsbury, Lewis & Hackett, 1992).

² Wang Guowei (王國維, 1877–1927), kineski filozof, istoričar i pjesnik. Poznat je po svom doprinosu izučavanju istorije dinastije Shang i natpisa na proročkim kostima (Guowei, 1917).

³ Mao Cedung (毛泽东, 1893–1976) rođen je 1893. godine u provinciji Hunan, Kina. Bio je kineski revolucionarni vođa i političar koji je bio na čelu Kineske komunističke partije od 1935. do svoje smrti 1976. godine. Mao Cedung vodio je kinesku revoluciju 1949. godine i postao predsjednik Narodne Republike Kine, a tokom svoje vladavine, pokrenuo je velike društvene i ekonomske reforme, uključujući Veliki skok naprijed i Kulturnu revoluciju, koje su imale dubok i kontroverzan uticaj na kineski narod. U ranoj fazi svoje političke karijere, Mao se zalagao za agrarnu reformu i poboljšanje uslova rada seljaka, koji su činili većinu kineske populacije. Nakon građanskog rata između komunista i nacionalističkih snaga, Mao i KKP uspjeli su da pobijede nacionalističke snage pod vođstvom Čang Kaj Šeka i uspostave Narodnu Republiku Kinu 1949. godine.

stavlja prepreku napretku i modernizaciji i da je treba zamijeniti novom, revolucionarnom kulturom koja se zasniva na socijalističkim vrijednostima i ideologiji Kineske komunističke partije. Jedan od najznačajnijih načina na koji je Mao radio na uklanjanju tradicionalnih elemenata kineske kulture bila je Kulturna revolucija, koju je pokrenuo 1966. godine. Kulturna revolucija bila je nasilni i haotični pokret koji je imao za cilj da eliminiše sve tragove tradicionalne kulture i zamijeni ih novom, revolucionarnom kulturom. Pokret je ciljao na intelektualce, umjetnike i svakoga ko bi mogao biti prijetnja novom poretku. Tokom Kulturne revolucije, vandalizovani su i uništeni bezbrojni kulturni artefakti, uključujući drevne hramove, istorijske spomenike i umjetnička djela (MacFarquhar, 1974).

Mao je, takođe, promovisao novi, pojednostavljeni oblik kineskih karaktera, koji je bio osmišljen da bude lakši za učenje i korišćenje od tradicionalnih karaktera. Usvojenost pojednostavljenog kineskog pisma bila je dio šireg napora da se promoviše pismenost i obrazovanje u Kini, ali je takođe doprinijela daljem udaljavanju Kine od njene tradicionalne kulturne baštine.

Sveukupno, Maovi naponi da ukloni tradicionalne elemente kineske kulture iz nacionalne ideologije bili su ključan dio njegovog šireg cilja izgradnje novog, socijalističkog društva u Kini. Iako su njegovi naponi često bili nasilni i destruktivni, oni su uspjeli u fundamentalnoj transformaciji kineske kulture i stvaranju novog identiteta za kineski narod.

2. Elementi kineske tradicije i kulture

Iako se kineskom kulturom mogu smatrati brojne komponente: prije svega, kinesko pismo kao jedno od najstarijih svjetskih pisama, koje u značajnoj mjeri oslikava istorijske prilike i tradicionalni način života, kineska arhitektura, opera, film, kuhinja, festivali, za ovo istraživanje najrelevantniji i najvažniji predstavnik kineske tradicionalne kulture jeste filozofija, naročito filozofski pravac koji se često poistovjećuje sa samom Kinom – konfucijanizam. Tako će, i u ovom radu, konfucijanizam biti uzet kao definišuća i noseća komponenta kineske tradicije.

Konfucijanizam (儒家) je filozofija koja je zasnovana na Konfucijevim (孔子)⁴ učenjima u Kini u 5. vijeku p. n. e., i koja se fokusira na etiku, moralne vrijednosti, obrazovanje i društvene odnose. Neki od glavnih principa i komponenti konfucijanizma jesu:

⁴ Konfucije (孔夫子, c. 551 – c. 479 p. n. e.), kineski mislilac, filozof i političar i jedna od najznačajnijih i najuticajnijih ličnosti u kineskoj istoriji.

- *Ren* (仁) – humanost: Konfucijanizam ističe važnost čovjekovog karaktera i ponašanja prema drugim ljudima. *Ren* se definiše kao osjećaj ljubavi i blagosti prema drugima, poštovanje, saosjećanje i altruizam. *Ren* predstavlja moralnu obavezu prema drugima i prema društvu u cjelini (Runes, 1983).
- *Li* (礼) – propisi i ceremonije: *Li* se odnosi na običaje, propise i ceremonije koji su dio društvenog života i omogućavaju uspostavljanje društvenog reda i harmonije.
- *Xiao* (孝) – porodična odanost: *Xiao* se odnosi na odanost prema porodici i starijim članovima porodice. Konfucijanizam naglašava važnost porodice kao osnove društvenog života i odanosti prema roditeljima i precima.
- *Zhong* (忠) – lojalnost: *Zhong* predstavlja lojalnost prema državi i vladarima, a važnost društvene hijerarhije i odgovornosti svake osobe u određenoj ulozi jeste jedna od ključnih komponenti za razumijevanje kineskog mentaliteta i načina života.
- *Wen* (文) – kultura i obrazovanje: *Wen* se odnosi na kulturu i obrazovanje, koji su važni za razvoj čovjeka i društva. Ističe se važnost obrazovanja i proučavanja klasične književnosti i istorije kako bi se očuvalo i prenosilo kulturno nasljeđe.
- *Junzi* (君子) – plemenitost: *Junzi* se odnosi na idealnog čovjeka (Ames & Henry Rosemont, 2014) u konfucijanskoj filozofiji, koji posjeduje vrline kao što su iskrenost, integritet, hrabrost i mudrost. Od njega se očekuje da slijedi moralne principe i da radi na sopstvenom moralnom usavršavanju kako bi mogao da služi kako sebi i svojoj porodici, tako i društvu i vladarima.

Važno je, takođe, obratiti pažnju na koncept harmonije, još jedan od ključnih elemenata konfucijanizma, a posebno relevantan u kontekstu međunarodnih odnosa u novijim periodima kineskog razvoja. Prema načelima konfucijanizma, harmonija postoji kada su ljudi u ravnoteži sa svojim okruženjem i međusobno se poštuju. Naglašava se da je svrha društva da obezbijedi harmoniju među ljudima (Feuchtwang, 2016). Harmonija se postiže kada se poštuju moralne vrijednosti i kada se održava ravnoteža između suprotstavljenih sila poput dobra i zla, ljepote i ružnoće, svjetla i tame itd. U kontekstu društvenog uređenja, smatra se da harmonija zavisi od ravnoteže među različitim društvenim slojevima i klasama, odnosno od poštovanja društvene hijerarhije.

Da bi pojedinac postigao harmoniju, potrebno je da slijedi moralne principe kao što su humanost, iskrenost, poštovanje starijih i odanost prema porodici i državi. Pojedinac, takođe, treba da radi na svojoj ličnoj kultivaciji, obrazovanju, akademskom i moralnom usavršavanju, ali ne iz sebičnih pobuda već kako bi postao bolja osoba i doprinio harmoniji u društvu. Društvo, takođe, treba da radi na postizanju harmonije kroz pravedan i efikasan sistem vlasti koji će osigurati pravdu, ravnotežu i stabilnost u društvu. U konfucijanizmu se smatra da bi lideri i vladari trebalo da budu moralni uzori i da svojim postupcima inspirišu druge da slijede moralne principe. Harmonija predstavlja osnov stabilnosti i blagostanja društva, a njen nedostatak može dovesti do društvenog nemira i nezadovoljstva.

Ove komponente zajedno stvaraju sistem moralnih vrijednosti i društvenih odnosa koji su bili ključni za kinesko društvo tokom istorije. Konfucijanizam je uticao na kinesku kulturu i društvo na mnogo načina, uključujući razvoj obrazovanja, administracije i etičkih principa.

Jedan od ključnih koncepata za koje se može smatrati da su se razvili iz konfucijanizma jeste *tianxia* (天下) – sintagma koja se može prevesti kao „svijet pod nebom“ ili „svijet pod jednom vladavinom“ (Sullivan & Liu-Sullivan, 2021). Ovaj koncept ima duboke korijene u kineskoj filozofiji, religiji i politici, a predstavlja ideju jedinstva i zajedništva ljudskog društva. Prema ovom konceptu, cjelokupni svijet podređen je jednoj božanskoj vlasti, a svi ljudi su povezani nevidljivim vezama koje se protežu izvan granica države, nacije ili kulture. Ovo shvatanje, u skladu sa konfucijanskim vrlinama, podrazumijeva da svi ljudi imaju moralnu odgovornost prema cijelom ljudskom rodu i da se svi moraju ponašati u skladu sa moralnim principima i društvenim normama kako bi se održala harmonija i sklad.

3. Metode integrisanja tradicionalnih vrijednosti i kulture u današnji kineski identitet

Početak revitalizacije kineskog nacionalnog identiteta možemo povezati sa Chang Kai Shekom (蒋介石)⁵ vođom Nacionalističke stranke (*Guomindang* 国民党) i jednim od ključnih političara u Kini 20. vijeka. Chang Kai Shek je osnovao pokret „Novi život“

⁵ Chiang Kai-shek (Jiang Zhongzheng, Jiang Jieshi; 1887–1975), kineski političar, revolucionar i vojni vođa, sa titulom generalisimusa od 1928. do 1949. godine u Kini, a zatim na Tajvanu.

1934. godine, nakon što je njegova stranka pretrpjela poraz u borbi protiv komunista u Kini. Pokret „Novi život“ (tradicionalni kineski: 新生活運動; pojednostavljeni kineski: 新生活运动; pinyin: Xīn Shēnghuó Yùndòng) trebalo je da uvede kulturnu reformu i promoviše neokonfucijansku socijalnu moralnost, i konačno ujedini Kinu pod jednu zajedničku ideološku cjelinu. Chang Kai Shek osniva pokret kao dio svoje antikomunističke kampanje, a poslije proširuje djelovanje na cijelu naciju (Yip, 1992). Cilj pokreta bio je stvoriti novi način života za kineski narod koji će biti utemeljen na kineskoj kulturi, tradiciji i moralnosti, za šta je Chang Kai Shek vjerovao da je ključna stavka za modernizaciju i napredak Kine.

Za vrijeme nastanka pokreta, kineski osjećaj nacionalnog identiteta i jedinstva već je bio oštećen uticajem zapadnog imperijalizma, rastućeg japanskog militarizma, kao i domaćih komunističkih struja. Chang Kai Shek je smatrao da je kineski narod izgubio svoj karakter i duh, i da se posljedice stranih uticaja već osjećaju, i manifestuju hedonističkim, sebičnim načinom života pojedinaca, sklonošću ka porocima, nepotizmom i korupcijom u vladajućim strukturama (Mackerras, 2018; Dirlik, 1975).

U skladu s tim, pokret „Novi život“ nastojao je, u svakodnevni život, vratiti konfucijanske principe: moralnost, etiku, patriotizam, obrazovanje, higijenu itd. Pokret se fokusirao na promovisanje ovih principa kroz različite programe i aktivnosti, poput širenja zdravstvenih i higijenskih praksi, insistiranja na domaćoj proizvodnji i naglašavanja kineskog identiteta i patriotizma. Pokret se takođe fokusirao na modernizaciju Kine kroz obrazovanje, nauku i tehnologiju. Jedan od ključnih elemenata pokreta bio je fokus na tradicionalnu kinesku kulturu i etiku. Chang Kai Shek je vjerovao da je kineska kultura temelj kineskog društva i da bi njena obnova mogla pomoći u modernizaciji Kine, pa je pokret uključivao razne programe za promovisanje tradicionalnih vrijednosti poput porodičnog sklada, vjere i filozofije.

Od kraja 20. i početka 21. vijeka, važnost kulturološkog razvoja naglašava se i u službenom diskursu elite Kineske komunističke partije (Zlotea, 2016). Izvještaji sa kongresa KKP 1992, 1997, 2002. i 2012. godine, navode potrebu razvoja „socijalističkog društva, ali sa kineskim karakteristikama“. Generalni sekretar KKP Jiang Zemin (江泽民)⁶ 1992. i 1997. godine ne spominje u svojim obraćanjima kulturu kao takvu, ali govori o „finim tradicijama kineske nacije“ (继承和发扬中华民族优良的思想文化传统) (Jiang, 1997) i potrebi da se one nastave primjenjivati.

⁶ Jiang Zemin (1926–2022), kineski političar koji je vršio ulogu generalnog sekretara Komunističke partije od 1989. do 2002. godine, predsjednika Centralne vojne komisije od 1989. do 2004. godine, i predsjednika Kine od 1993. do 2003. godine. Bio je jedan od četiri vođe tzv. treće generacije.

Jiang Zeminov nasljednik Hu Jintao (胡锦涛),⁷ u izvještaju sa 17. kongresa iz 2007. godine, mnogo direktnije i jasnije identifikuje kulturu kao element nacionalne snage i kohezije. On tvrdi da Komunistička partija treba da promoviše i čuva kinesku kulturu, kao „nezaustavljivu silu koja je omogućavala napredak kineske nacije iz generacije u generaciju, i održavala jedinstvo kineskog naroda“ (Hu, 2012). Iako se pojam konfucijanizma skoro nikada ne spominje direktno u izjavama predstavnika Komunističke partije, početkom 21. vijeka, sa jačanjem moći Hu Jintaoa, postaje očigledno da se korišteni slogani koji naglašavaju vrijednost čovjeka, vlasti u službi naroda, kao i socijalnog mira i harmonije, vrlo lako mogu protumačiti kao konfucijanski.

Xi Jinping (习近平), predsjednik Narodne Republike Kine od 2013. godine, više nego ijedan njegov prethodnik naglašava važnost povratka tradicionalnih kineskih vrijednosti u modernu diplomatiju (”中華優秀傳統文化”, CCP News, 22. jul 2015). U njegovoj viziji, Kina je globalna sila koja mora svoju poziciju zasnivati na jasnim i dubokim vrijednostima, a ne samo na ekonomskoj i vojnoj snazi.

Jedna od ključnih vrijednosti koju Xi Jinping naglašava jeste „harmonija“. U govoru na otvaranju godišnjeg zasjedanja Narodne skupštine 2013. godine (Xi, 2013), on je naglasio: „Kina mora promovisati kulturu harmonije, kulturu tolerancije i kulturu dijaloga.“ Druga vrijednost koju naglašava Xi Jinping jeste „dijalog“: „Nije moguće riješiti probleme međunarodnih odnosa jednostranim pritiscima ili prijetnjama.“ (Xi, Govor predsjednika Xi Jinpinga na otvaranju Azijske sigurnosne konferencije 2014. godine, 2014). Umjesto toga, on poziva na dijalog i razmjenu mišljenja kako bi se razlike riješile na miran način. Ove očigledno konfucijanske vrijednosti oslikavaju novu i drugačiju politiku kineske vlasti, koju možemo sumirati kao „miroljubivi rast“ ili „miroljubivi razvoj“ (Stević, 2022), a predstavljaju osnovnu ideju trenutne kineske spoljne politike, tzv. meke moći. Koncept meke moći u kineskoj javnoj diplomatiji se odnosi na upotrebu kulture, vrijednosti, ideja, privredne moći i drugih faktora međunarodnog uticaja kako bi se druge države privukle i uvjerile da prihvate kineski stav o nekom pitanju. Uz tradicionalno korištenje meke moći putem kulturnih i sportskih razmjena, Kina se, takođe, služi modernim medijima, internet platformama i društvenim mrežama kako bi se promovisao njen uticaj u svijetu. U kineskoj javnoj diplomatiji, meka moć smatra se ključnim alatom u stvaranju povjerenja i razumijevanja između Kine i drugih država. Iako se koncept meke moći razvio u SAD, Kina ga je prihvatila i usvojila kao dio svoje javne diplomatije kako bi se suprotstavila zapadnom

⁷ Hu Jintao (1942–), generalni sekretar Kineske komunističke partije od 2002. do 2012. godine.

kulturnom uticaju, i tako pokazala da može ponuditi alternativni pristup međunarodnim odnosima, koji se ne temelji samo na militarizmu i privrednoj moći, već i na kulturi, vrijednostima i dijalogu.

4. Zaključak

Neosporno bogata i kompleksna, kineska tradicija i kultura, koja obuhvata pismo, jezik, poeziju, književnost, slikarstvo, arhitekturu i, prije svega, filozofiju (u ovom radu predstavljenu konfucijanizmom), prošla je kroz različite faze „upotrebe“ i prisutnosti u svakodnevnom životu i javnoj diplomatiji. Pod naletom nezadovoljstva zbog stranih osvajanja i gubljenja teritorije, a jačanjem komunizma za vrijeme Mao Zedonga i njegove Kulturne revolucije, kineska tradicija počinje da se smatra nazadnom i biva marginalizovana, čak i protjerana i zabranjena, a jača uticaj zapadnog, modernog svijeta.

Međutim, krajem 20. i početkom 21. vijeka, kineska politička elita, čiji su najvažniji predstavnici generalni sekretari KKP Jiang Zimin, Hu Jintao i Xi Jinping, počinje da shvata važnost kineske kulture kao alata za jačanje nacionalnog identiteta, usljed sve manjeg povjerenja kineskog naroda u stare socijalističke ideale. U govorima, obraćanjima i ciljevima Komunističke partije, i, generalno, u kineskoj javnoj diplomatiji i međunarodnim odnosima, jasno se uočava povratak konfucijanskih principa, poput čovjekoljublja, odanosti i harmonije, a različiti elementi kineske kulture se integrišu, kako u svakodnevni život pojedinca, tako i u politička djelovanja.

Kina, u velikoj mjeri, prihvata koncept meke moći, stavljajući akcenat na kineske specifičnosti, potencirajući miroljubivi rast i međunarodnu harmoniju kao svoje ciljeve. Ona, istovremeno, ističe razliku između „kineske modernosti“, zasnovane na tradiciji i duhu kineskog naroda, i nametnute, univerzalne modernosti koja potiče sa Zapada i nastoji u kineski identitet umetnuti modele liberalne demokratije i ljudskih prava koji su, možda, nekompatibilni sa kineskim modelom društvenog uređenja.

Literatura

1. Ames, R. T., & Henry Rosemont, J. (2014). *The Analects of Confucius: A Philosophical Translation*.
2. Dirlik, A. (1975). The Ideological Foundations of the New Life Movement: A Study in Counterrevolution, *Journal of Asian Studies*.
3. Feuchtwang, S. (2016). *Religions in the Modern World: Traditions and Transformations* (3rd ed.).
4. Guowei, W. (1917). *Study of the Ancestral Kings and Nobility Appearing in the Yin Oracular Inscriptions*.
5. Hu, J. (2012). *Firmly March on the Path of Socialism with Chinese Characteristics and Strive to Complete the Building of a Moderately Prosperous Society in All Respects*, http://news.xinhuanet.com/english/special/18cpcnc/2012-11/17/c_131981259.htm.
6. Jiang, Z. (1997). *Build a Well-off Society in an All-Round Way and Create a New Situation in Building Socialism with Chinese Characteristics*, http://news.xinhuanet.com/english/2002-11/18/content_633685.htm.
7. Lodén, T. (2017). *Confucius Returns – The Resurgence of Traditional Culture in China*. Retrieved from <https://isdpc.se/confucius-traditional-culture-china/>
8. MacFarquhar, R. (1974). *The Origins of the Cultural Revolution, Volume 1: Contradictions among the people, 1956–1957*. New York: Columbia University Press.
9. Mackerras, C. (2018). *China in transformation 1900–1949*.
10. Runes, D. D. (1983). *Dictionary of Philosophy*. Philosophical Library. p. 338. ISBN 978-0-8022-2388-3.
11. Stević, Lj. (2022). Tradicionalna kineska kultura u funkciji kineske javne diplomatije. *Kineski razvojni izazovi – promene i projekcije*.
12. Sullivan, L. R., & Liu-Sullivan, N. Y. (2021). *Historical Dictionary of Chinese Culture*. Rowman & Littlefield. ISBN 978-1-5381-4604-0.
13. Wallbank, T., Bailkey, Jewsbury, Lewis & Hackett (1992). Chapter 29: South And East Asia, 1815–1914. In *A Short History of the Opium Wars*.
14. Xi, J. (2013). Retrieved from https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdmzjxlda/t1030437.shtml

15. Xi, J. (2014). Retrieved from Govor predsjednika Xi Jinpinga na otvaranju Azijske sigurnosne konferencije 2014. godine: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdmzjxlda/t1209543.shtml
16. Yip, K.-c. (1992). New Life Movement. In Edwin Pak-wah Leung (ed.). *Historical Dictionary of Revolutionary China, 1839–1976*.
17. Zlotea, M. (2016). *Appeal to Confucianism in Chinese Political Discourse: Hu Jintao's Human-Centered Rhetoric*.

Pred vama je prvi broj Sinoloških sveski,
publikacije nastale sa željom da sačuva i
predstavi najbolje studentske radove nastale tokom i
nakon uspješno završenog programa nastavnih predmeta
Uvod u sinologiju 1 i Uvod u sinologiju 2.

Ova publikacija predstavlja prvi korak ka
stvaranju trajne platforme koja će podsticati
istraživački rad studenata, razvijati akademsko
pisanje i afirmisati mlade sinologe na samom
početku njihovog naučnog puta.